

Geert Kelchtermans en Ann Deketelaere.

**De Ontwikkeling van de Jenaplanbeweging in
Nederland van 1955 tot 1985**

Hoevelaken, LPC Jenaplan/ CPS, 1988. COLOFON
met Ten Geleide van prof. dr. Cyriel de Keyser

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Deketelaere, Ann

De ontwikkeling van de Jenaplanbeweging in Nederland van
1955 tot 1985 / Ann Deketelaere, Geert Kelchtermans. -
Hoevelaken ; LPC Jenaplan/CPS. - 111. - (Achtergronden
van het Jenaplan; dl. 5)

Met lit. opg.

ISBN 90-6508-121-6

SISO 453.6 UDC 371 .4(492)"1955/1985"

Trefw.: Jenaplan; Nederland ; geschiedenis ; 1955-1985.

© Ann Deketelaere/Geert Kelchtermans

CPS
1988

Inhoud

Ten geleide Prof. dr. C.C. de Keyser en Kees Both pag.1

Inleiding

Hoofdstuk 1. Receptie van het Jenaplanconcept; de voorbereiding en de eerste implementatie - pogingen in de praktijk (1952-1965) pag.2

Hoofdstuk 2. De uitbreiding van het Jenaplanscholenveld en de uitbouw van een beleidingsstructuur pag.4

(1966-1974)

Hoofdstuk 3. Structurele differentiatie van de Jenaplan- beweging en participatie in het Innovatie- beleid van de Nederlandse overheid (1975-1980)	pag.16
Hoofdstuk 4. De ontwikkeling van de Jenaplanbeweging in Nederland 1980-1985	pag.44
Hoofdstuk 5. Slotbeschouwing: Enkele innovatie theoretische kanttekeningen	pag.104
Geraadpleegde literatuur	pag. 108

In de geschiedenis van Jenaplan in Nederland nam Suus Freudenthal-Lutter (1908 - 1986) een centrale plaats in.

Ad Boes besluit zijn 'in memoriam', uitgesproken bij de crematieplechtigheid, aldus:

Het beeld dat ze van zichzelf schetst, de educatieve parelvisser, is treffend in zijn bescheidenheid. De parelvisser vindt slechts, parels zijn er al. De visser houdt die niet zelf, ze gaan naar anderen die er iets voor over hebben. Suus gaf de parels niet zo maar weg, dat zouden "parels voor de zwijnen" zijn. Misschien is het beeld van de diamantslijper beter: die specialist geeft de ruwe diamant de volle glans. Zij heeft aan theorievorming over onderwijs en opvoeding een belangrijke en tijdloze bijdrage geleverd. Veel van de door haar bedachte terminologie zullen we blijven gebruiken.

Wat blijft ons bij? Haar inspiratie. We zullen daar zelf veel van nodig hebben. Wat bijblijft is ook haar onverzettelijkheid, haar vasthoudendheid, haar verzet tegen elk slap compromis. We loensen onszelf die onverzettelijkheid als een erfenis, van harte toe.

Suus' overlijden betekent voor ons ook een opdracht: samen te vechten voor een betere samenleving, in het klein en in het groot.

Wat overblijft is dankbaarheid een mens gekend te hebben die heeft getoond wat het betekent ergens voor te knokken. Marsmuziek zou vandaag op zijn plaats zijn. Je schijnt er muren mee te kunnen omgooien.

TEN GELEIDE

Ik ben blij dat ik dit werk enkele woorden ten geleide kan meegeven.

Wat hier geboden wordt is een onderdeel uit een meer omvattend werk dat als licentiaatsverhandeling - vergelijkbaar met doctoraalscriptie Nederland - werd gemaakt door GeerC Kelchennans en Ann Deketelaere. De eerste ging meer in op de ideeenontwikkelingen, de tweede op de actuele concrete vormgevingen, in een poging om die vanuit de eigen grondideeën van de Jenaplanbeweging te begrijpen alvorens te oordelen.

Het verheugde mij dat de Jenaplanbeweging in Nederland zich in dit werk kan herkennen. Wat hier gebracht wordt zijn alleen de hoofdstukken vier, vijf en zes uit het eerste deel van de verhandeling, die voor deze gelegenheid zoveel als nodig geactualiseerd werden. Het geeft een beeld van de receptie van Petersens ideeën in Nederland en de ontwikkeling van de Jenaplanbeweging tot nog toe.

Zelf heb ik aan dit werk veel genoeg beleefd, niet alleen om het resultaat maar vooral om de mentaliteit waarmee het werd geschreven.

Met voldoende kritische distantie maar ook, en dat is geen tegenstelling, met de nodige inleving, die nodig is om een ideeënbeveging tot in haar praktische uitwerking goed te begrijpen. Eerst valoriseren, misschien zelfs majoreren en dan voldoende distantie nemen. Zo had ik het graag.

Het verheugt mij des te meer dat de Jenaplanbeveging zelf het de moeite waarde vond om dit in de eigen publikaties op te nemen. Ik ben ervan overtuigd dat het ook in Vlaanderen gelezen zal worden en aanleiding zal geven tot verrijking van allerlei vormen van Vernieuwd Lager Onderwijs (V.L.O.) - officiële of private, van "onderwijsnetten" of bewust kleinschalige onderwijscoöperatieven van leerkrachten en ouders, die zelf scholen oprichten. Wie dergelijke vernieuwingsbevegingen met elkaar vergelijkt zal zien dat er ook uit de Jenaplanbeveging in Nederland innovatiestrategisch wat te leren valt.

Ik zal met genoegen de tekst nog herlezen.

Leuven, mei 1987

Prof. Dr. C.C. de Keyser

TEN GELEIDE (2)

In deze reeks "Achtergronden van het Jenaplan" verschenen tot nu toe teksten die betrekking hadden op Petersen en Jenaplanscholen die in de tijd dicht bij diens werk staan. Ditmaal het verhaal van de Jenaplanbeveging in ons land, veel dichterbij en voor velen nog heel herkenbaar. Maar ook nieuwe generaties Jenaplanners krijgen in deze brochure een overzicht van ontwikkelingen waarop zij steunen en die zij weer verder zullen brengen.

Kees Both

landelijk medewerker

Jenaplanonderwijs.

Inleiding

Van 1983 tot 1985 hebben wij - in het kader van onze doctoraalscriptie - de Nederlandse Jenaplanbeweging onder de loep genomen. Vanuit de studie van Petersens geschriften, verdiepten wij ons in het Nederlandse Jenaplanconcept, de historische ontwikkeling van de Jenaplanbeweging in Nederland en de geleidelijke internationalisering van de beweging. Daarnaast maakten we een intensieve beschrijving van een viertal Jenaplanscholen.

Voor u ligt de herwerkte versie van drie hoofdstukken uit de vrijlijvige scriptie, meer bepaald deze waarin we de historische ontwikkeling van de Jenaplanbeweging in Nederland schetsen.

Hier moeten we echter meteen de naam van Ehrenhard Skiera vermelden. Hem komt de verdienste toe als eerste een totaalstudie gemaakt te hebben over de Nederlandse Jenaplanbeweging. In 1981 promoveerde hij aan de universiteit van Giessen (B.R.D.) op een proefschrift met de titel: "Die Jena-Plan-Bewegung in den Niederlanden. Beispiel einer pädagogisch fundierten Schulreform."

In deze studie reconstrueert hij de Nederlandse beweging tot 1980. Daarvoor maakt hij een grondige analyse van het hele archief (correspondentie, interne nota's, discussieteksten, enz.) van de Stichting Jenaplan. Aangezien het grootste deel van dit archief zich nog in Giessen bevond op het ogenblik dat wij ons onderzoek deden, hebben we vaak moeten voortgaan op Skiera's analyse. Zijn werk vormde dus een belangrijke bron voor ons.

Toch hebben we Skiera's bevindingen zoveel mogelijk getoetst aan de oorspronkelijke documenten.

Daarnaast hebben we ook de onderzochte periode uitgebreid tot 1985.

In deze brochure hebben we 1985 ook als eindpunt behouden. Maar wel hebben we enkele ontwikkelingen die in 1985 nog in volle gang waren, maar die intussen afgerond werden in de voorliggende tekst opgenomen. Toch blijft ook deze brochure slechts een momentopname. Een schoolvernieuwingsbeweging staat per definitie niet stil. Die geldt zeker voor de Nederlandse Jenaplanbeweging.

In vergelijking met de oorspronkelijke scriptie hebben we ook "bezuinigd" op de bronvermeldingen. Het aantal noten per hoofdstuk werd drastisch verminderd, door veelgebruikte bronnen te groeperen na elk hoofdstuk. Zo blijft de bronvermelding volledig, maar zal men soms ietsje langer naar de precieze pagina moeten zoeken om een uitspraak te verifiëren.

Onze studie van de Nederlandse Jenaplanbeweging was een boeiende, intrigerende en inspirerende ervaring, die haar sporen heeft nagelaten in ons "pedagogisch bewustzijn". Een studie die echter maar mogelijk geweest is door de medewerking van enkele tientallen Jenaplanners. Hun enthousiasme, hun openheid en hun vertrouwen om ons toegang te verlenen tot hun school, hun documentatie, hun herinneringen heeft ons diep getroffen. We houden eraan hen hierbij nogmaals van harte te danken.

Daarnaast was er ook de steun en hulp van vrienden en familieleden bij het afwerken van de scriptie. Ook hen willen we hierbij nog eens bedanken.

Een speciaal woord van dank komt echter onze ouders toe. Voor de belangstelling en het vertrouwen waarmee ze onze studie in de pedagogische wetenschappen, en vooral de werkzaamheden aan onze scriptie gevolgd hebben. In hun opvoedingswerk liggen de wortels van onze fascinatie door de pedagogiek. Daarom dragen wij deze brochure, het product van die belangstelling graag aan hen op.

Meerbeek, mei 1987

Ann Deketelaere

Geert Kelchtermans.

Hoofdstuk 1. Receptie van het Jenaplanconcept.

In dit hoofdstuk bespreken wij het begin van de Nederlandse Jenaplan-beweging. De evolutie begon bij S. Freudenthal-Lutter, secretaresse van de W.V.O. Binnen deze W.V.O. werd ook de werkgroep Jenaplan opgericht (1.1.). Naast de werkgroep deed S. Freudenthal nog andere pogingen om het Jenaplan meer bekendheid te geven (1.2.). In het begin van de jaren '60 werden tenslotte in enkele scholen de eerste vernieuwingspogingen van de schoolpraktijk volgens het Jenaplan ondernomen (1.3.).

Met de conferentie **Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan** in 1964 maakte een ruimer publiek uit het Nederlandse onderwijs kennis met het Jenaplan (1.4.) Na de conferentie wijdde men zich echter volledig aan de concrete behoeften van de scholen en de verdere uitbreiding van de beweging (1.5.).

1.1. DE WERKGROEP JENAPLAN BINNEN DE WERKGEMEENSCHAP VOOR
VERNIEUWING
VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Het verhaal van de Nederlandse Jenaplanbeweging begint in de jaren '50 bij Mevrouw Suus Freudenthal-Lutter. Zij was toen secretaris van de Werkgemeenschap voor de Vernieuwing van Opvoeding en Onderwijs (W.V.O.), de Nederlandse afdeling van de internationale New Education Fellowship (N.E.F.; later World Education Fellowship) (2). Vanuit die functie was zij goed op de hoogte van de internationale onderwijsvernieuwingen van die tijd. Als internationaal secretaris van het W.V.O. vertegenwoordigde zij Nederland op de "International Council Membermeetings" van de N.E.F. Deze taak, die ze tot 1968 vervulde, bracht haar rechtstreeks in contact met de andere N.E.F.-vertegenwoordigers, zodat ze vrij direct betrokken was bij de internationale vernieuwingsbeweging rond opvoeding en onderwijs.

Als W.V.O.-secretaris verzorgde zij ook de redactie van en de recensies in het W.V.O.-blad **Vernieuwing van opvoeding en onderwijs**. Zo kreeg zij in 1952 min of meer toevallig een exemplaar van Petersens **Der Kleine Jenaplan** in handen. Achteraf schrijft ze over dit moment: "Eén blik op blz, 50 met het Ritmisch Weekplan van de universiteitsschool is voldoende; de school die ik tien jaar lang voor de eigen kinderen tevergeefs heb gezocht is er wel, maar in Nederland moet ze van de grond af worden gemaakt" (3). In 1952 wijdde ze een recensie aan het boek in het W.V.O.-tijdschrift.

In 1955 kwam ze het Jenaplan opnieuw tegen. Ze nam toen deel aan een congres van de Duitse N.E.F.-sectie te Weilburg/Lahn. Hier ontmoette ze Herbert Ghiout, die er met dia's zijn onderzoek naar vernieuwingscholen in Duitsland presenteerde. Een deel van de dia's was afkomstig uit de Jenaplanschool van Heinrich Bolle te Obernjesa. Hier herkende Suus Preudenthal het Jenaplan, waarvan ze enkele jaren voordien, bij het lezen van **Der Kleine Jenaplan**, zo sterk onder de indruk gekomen was. Hier begon voor haar ook de verdere kennisname van het Jenaplan. Door toedoen van Chiout kreeg Freudenthal de kans in de Duitse vernieuwingsscholen te gaan hospiteren. Reeds in het najaar van 1955 maakte ze van deze gelegenheid gebruik en bezocht de school van **Heinrich Bolle** te Obernjesa. Bolle was van 1934 tot 1935 zelf werkzaam geweest in de universiteitsschool te Jena. Zijn school in Obernjesa was toen een zogenaamde "Beispielschule" van de Pedagogische Hoch-

schule te Göttingen. Het bezoek van Freudenthal was het begin van een reeks langere verblijven in de school.

Omgekeerd was ook Bolle herhaaldelijk in Nederland te gast. Zo was hij onder meer als discussieleider van een gespreksgroep aanwezig op de N.E.F.-conferentie te Utrecht in 1956 over "Constructive Education and Mental Health in Home, School and Community."

Op dit congres werd ook een ander, voor het ontstaan van de Jenaplan-beweging in Nederland erg belangrijk, contact gelegd, nl. tussen H. Bolle en G. Hartemink.

Hartemink was leider van een Ned. Herv. lagere school te Utrecht en jarenlang lid en medewerker in de Centrale werkgroep van het W.V.O. Hij was vooral geïnteresseerd in godsdienst- en moedertaalonderwijs, "L'école pour la vie par la vie" van O. Decroly en "L'imprimerie a l'école" van G. Freinet.

In de school van Hartemink werkte men sinds het begin van de jaren '50 aan een meer kindgericht onderwijs. Nadat er in 1954 enkele leerkrachten bijkwamen, die in hun pedagogisch-didactisch handelen uitdrukkelijk geïnspireerd werden door de Freinetpedagogiek, werd de school geleidelijkaan in Freinetiaanse zin vernieuwd.

Hartemink was zelf lid van de Coöperatieve Vereniging van Gebruikers van Schooldrukkerijen "De drukpers op school" en werkte als redactie-lid mee aan **Contactorgaan**, het tijdschrift van de jonge Freinetbeweging in Nederland. In de school werkten trouwens ook enkele leerkrachten, die later een belangrijke rol zouden gaan spelen in de Freinetbeweging, onder andere Willy Jansen-Schoonhoven en Annie van Buuren.

Bolle nodigde Hartemink ook uit naar Obernjesa te komen. In 1958 ging Hartemink op deze uitnodiging in en hij kwam "bekeerd voor het Jenaplan" terug. Na dit bezoek besloot Hartemink zijn school expliciet in de richting van het Jenaplan uit te bouwen. (7)

Intussen werden er binnen de W.V.O. twee nieuwe werkgroepen opgericht, nl. *de werkgroep Documentatiemateriaal en de werkgroep Moedertaalonder-*

derwijs. Dit gebeurde op de werkconferentie in De Keijenberg te Renkum (10-11 april 1958) in het verlengde van de leermiddelenconferentie van de W.V.O. in december 1957. Op de leermiddelenconferentie in 1957 waren ook mensen van de coöperatie "De Drukpers op school" aanwezig. Zij werden ook uitgenodigd op de Keijenbergconferentie, Het waren zelfs de heren F. Versluis (voorzitter van de coöperatie) en B. Velthuis (penningmeester van de coöperatie) die de discussie inleidden, respectievelijk voor documentatiemateriaal en voor moedertaalonderwijs.

Binnen de W.V.O. werden dus beide werkgroepen opgericht. De werkgroep Moedertaalonderwijs kreeg de opdracht een nieuwe taaldidactiek te ontwikkelen. Bij de opdracht verwachtte men dat de werkgroep, vanuit de praktijkervaring, voortdurend een kritische bezinning op de wetenschappelijke taalbeschouwing in haar werk zou opnemen.

Ook de werkgroep Documentatiemateriaal zou voldoen aan een behoefte in de onderwijsvernieuwing. S. Freudenthal schrijft in haar verslag van de conferentie: "Zonder twijfel bestaat er allerwege in het vernieuwingsonderwijs behoefte aan materiaal, dat door de leerkrachten en door de leerlingen gehanteerd moet kunnen worden. De vernieuwing van de leerstof - wij denken aan de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, sociale kennis - en de toepassing van nieuwe werkvormen, zal pas goed mogelijk zijn indien leerkracht en leerling over een overzichtelijk, goed voorzien documentatiesysteem beschikken." (5).

Beide werkgroepen zouden het **Mededelingenblad** uitgeven. Bij de redactie daarvan waren S. Freudenthal en G. Hartemink nauw betrokken.

Nadat Hartemink in 1958 de school van Bolle bezocht had, besloten S. Freudenthal en Hartemink een eigen Werkgroep Jenaplan op te richten binnen de W.V.O. De activiteiten in de werkgroepen Moedertaalonderwijs en Documentatiemateriaal waren hiervoor in zeker zin voorbereidend geweest.

Dit nam echter niet weg dat beide thema's ook in de daaropvolgende periode binnen de werkgroep Jenaplan nog uitvoerig aandacht kregen.

Toen Freudenthal van de W.V.O.-redactie de toestemming kreeg om het

propaganda en de redactie van een speciaal Jan Ligthart-herdenkingsnummer (naar aanleiding van zijn 100ste geboorteverjaardag) van het W.V.O.-tijdschrift te verzorgen en een deel van de winst uit de verkoop van het nummer mocht gebruiken voor de op te richten werkgroep, lag de weg naar de *werkgroep Jenaplan* open.

In mei 1959 kon de werkgroep Jenaplan starten met 3000 gulden. G. Hartemink was voorzitter en S. Freudenthal behartigde het secretariaat, dat gevestigd was in haar huis te Utrecht. Andere leden van de werkgroep waren toen de leerkrachten en de schoolhoofden van een 6-tal protestants-christelijke scholen uit Amsterdam (onder andere de Oranje Nassauschool, met Ben Keyl als hoofd) en de Nederlandse Hervormde Gemeenteschool van Gerrit Hartemink te Utrecht. Ook Herman Passchier, medewerker van Kees Boeke, redactielid van "Vernieuwing van opvoeding en onderwijs" en later hoofd van de eerste Jenaplan-IVO-Middenschool, sloot zich toen bij de werkgroep aan.

Een kerngroep van 12 leden behartigde de organisatorische en bestuurlijke zaken. Daarnaast waren er verschillende sub-werkgroepen bezig met het maken van didactisch materiaal. Via haar secretariaat gaf de werkgroep een eenvoudig gestencild **Mededelingenblad van de Werkgroep Jenaplan** uit. Vanaf 1960 verscheen de meer studieuze serie "**Jenaplan-schule-Ort der Begegnung mit der Welt**". waarin onder meer Else Petersen-Müller en Heinrich Bolle artikelen verzorgden. Op die manier verspreidde de werkgroep het Jenaplanconcept en praktische aanwijzingen voor de vernieuwing van de school, onder de geïnteresseerden.

De werkgroep kwam ongeveer om de 2 maanden samen. Er brak een tijd aan van intensieve *Duits-Nederlandse uitwisseling*. In 1959 was Bolle opnieuw in Nederland naar aanleiding van de herdenkingsbijeenkomst van Jan Ligthart. Hij sprak toen met de schoolteams van de Oranje Nassauschool (B. Keyl) te Amsterdam en van de school van Hartemink. Later kon men met het startkapitaal ook andere Duitse Jenaplanners uitnodigen naar Nederland. Onder deze bezoekers waren onder andere:

Heinrich Kumetat (stichter en eerste leider van de Jenaplanschool "Am Rosenmar" te Köln-Hohenhaus), Wilhelm Kriek (student van Petersen en oprichter van de Peter Petersen-schule te Frankfurt-am-Main), Karl

Wilkner (uit Schluchtern) en Fritz Behrendt (uit Finsterwolde). (6)

Op hun beurt hospiteerden de mensen van de Nederlandse werkgroep in de Jenaplanscholen te Köln, Frankfurt, Hannover, Obernjesa en Hamburg-WellingButtel.

In 1960 zette de werkgroep Jenaplan haar programma voor de komende jaren uiteen in het *Werkplan-Werkgroep Jenaplan*. Daarbij werd de klemtoon gelegd op het bieden van praktische en theoretische hulp aan leerkrachten bij de studie en het "vertalen" van het Jenaplanconcept naar hun eigen schoolsituatie.

Skiera vatte de opgesomde activiteiten samen in 5 categorieën;

- documentatie, communicatie en informatie verzorgen;
- bevorderen van zelfstandige theorievorming;

- leerkrachtenopleiding en -nascholing via studiedagen en het begeleiden van scripties van aspirant-leerkrachten;
- directe praktijkhulp bieden;
- didactisch materiaal ontwikkelen (7).

In dit werkplan anticipeerde men dus op een aantal problemen die het implementatieproces in de toekomst met zich mee zou brengen. Uit dit document blijkt ook al dat de werkgroep niet van plan was om de Duitse Jenaplansituatie letterlijk te kopiëren, maar dat het moest gaan om een aanpassing en actualisering van het concept naar de Nederlandse praktijksituatie toe.

1.2. ANDERE ACTIVITEITEN VAN S. FREUDENTHAL OM HET JENAPLAN-GEDACHTENGOED TE VERSPREIDEN.

Intussen was Freudenthal ook op andere wijzen actief om de Jenaplan-ideeën te verspreiden. Toen zij van september 1960 tot juli 1961 in de U.S.A. verbleef, maakte ze er een studie van de flexibel gestructureerde scholen, en onderzocht eventuele invloeden hierop van Petersen. Deze was immers in 1928 gedurende verscheidene maanden in de U.S.A.

geweest (8).

Freudenthal had er ook contacten met John Goodlad en Robert Anderson, de auteurs van het boek **The nongraded Elementary School**. De studie van Goodlad en Anderson heeft in de U.S.A. grote invloed gehad op de talloze leerkrachten die vanuit hun onvrede met het leerstofjaarklassensysteem zochten naar een vorm van jaarklasdoorbrekend onderwijs.

Skiera wijst op de invloed van deze contacten, die onder meer zou blijken uit de bijdragen van Goodlad in het 61ste jaarboek van de **National Society for the Study of Education** (1962) over geïndividualiseerd onderwijs: "In der europäischen Schulreformbewegung der zwanziger und dreissiger Jahre gab es schon mehrere Beispiele von Schulen, die in Stammgruppen arbeiteten.

Die Montessori- und Jena-Plan-Schulen sind in dieser Hinsicht besonders interessant. Mit stammgruppen, die jedesmal drei Jahrgänge in einer Schulwohnstube ("homeroom") umfassten, wurde in der Jenaer universitätsschule 1924 begonnen. Peter Petersen, der Schöpfer des Jena-Plans, hielt in den zwanziger Jahren Vorträge in den Vereinigten Staaten (...) und es dürfte sein, dass er durch seinen Besuch in Milwaukee (...) zur Einführung einer Schulreform beigetragen hat, in der die Jahresklassen aufgegeben wurde" (9).

Het feit dat Petersen ondanks zijn vele internationale contacten en de vertalingen van zijn boeken, in het buitenland toch zo weinig bekend was, vormde voor Freudenthal de aanleiding om te ijveren voor een "*internationale Petersenforschung*".

Dit deed ze onder meer in 1961 te Obernjesa op een besloten conferentie, waar ook Else Petersen -Muller aanwezig was. Deze ontmoeting betekende het begin van een jarenlange vriendschap. Petersens weduwe zette zich tot aan haar dood in 1968 in voor de Nederlandse Jenaplan-groep en liet bij testament aan Suus Freudenthal de brieven na, die Petersen haar tijdens zijn U.S.A.-reis van 1928 geschreven had.

Ook in 1966 herhaalde Freudenthal haar pleidooi voor een historisch-descriptief onderzoek over Petersen, in het tijdschrift van de Duitse N.E.F.-sectie (10). Maar in een voordracht van 1983 moest ze vaststel-

len dat deze voorstellen nooit enige uitvoering gekend hadden, noch in Duitsland, noch elders (11).

Dit pleidooi voor een "Petersenforschung" was echter niet in de eerste plaats ingegeven vanuit een historische interesse, maar vooral met het oog op zelfstandige theorievorming. Zo werkte ze in 1964, aan de hand van Goodlad, het Jenaplan uit als een eigen conceptueel schoolmodel (mede op advies van Else Petersen-Müller) (12).

Tenslotte moeten we hier ook nog wijzen op de lezing van Freudenthal over **Jenaplan, Wezen en Waarden** op de conferentie van de Raad voor Kerk en School (onder leiding van dominee Van Veen) in 1962. Hier maakte voor het eerst een grotere groep Nederlandse onderwijzers kennis met het Jenaplan.

1.3. DE EERSTE IMPLEMENTATIEPOGINGEN VAN HET JENAFLAN IN DE SCHOOL.

Skiera schetst vrij uitvoerig hoe in twee scholen de eerste pogingen werden ondernomen om het Jenaplan daadwerkelijk in praktijk te brengen (13).

a. **De "Oranje Nassauschool" onder leiding van Ben Keyl** (ongeveer 600 leerlingen). Sinds 1957 had de school vieringen en projectwerk ingevoerd. Later nam men de gesprekskring en de niveaucursussen over. Zo werden er in 1964 vanaf het derde leerjaar niveaucursussen voor rekenen doorgevoerd. In januari 1966 kwamen er niveaucursussen voor de eerste twee leerjaren in technisch lezen. Vanaf 1967 voerde men de eerste experimenten uit met de zogenaamde "Gruppenarbeit" in het blokkur.

Men ging in deze school dus voorzichtig en zeer geleidelijk te werk: alleen bepaalde aspecten van het Jenaplan werden overgenomen en men handhaafde de jaarklassen. Toch was Robert Anderson, die de school in 1966 bezocht, sterk onder de indruk. Hij nodigde ook Ben Keyl en zijn vrouw uit om in de U.S.A. een reeks voordrachten te komen geven en scholen te bezoeken.

b. De "Nederlandse Hervormde Gemeenteschool" onder leiding van G. Hartemink (ongeveer 315 leerlingen).

Begin 1963 startten twee leerkrachten (Jannie ten Hove en Martin Jansen) elk een stamgroep met kinderen van het vierde tot zesde leerjaar. Belden waren in 1962 met S. Freudenthal enkele dagen te gast geweest in de Jenaplanschool te Koln-Hohenhaus, en hadden een conferentie bijgewoond in de Peter Petersen-schule te Hannover. Dit bezoek was voor hen de directe aanleiding om met stamgroepen te starten.

In de jaren voordien experimenteerde men al met dagopeningen, godsdienstkring, vrij gesprek, leer- en observatiegesprek, leeskring, werken in groepjes en niveaucursussen.

De stamgroepen werden alleen met de hoogste drie klassen uitgebouwd. Daarnaast behield men ook nog jaarklassen. Dit had te maken met het feit dat de ouders niet onverdeeld positief stonden tegenover deze ingrijpende vernieuwing. Voor de onderbouw werkte men voorlopig met combinatieklassen (2de en 3de leerjaar).

Men durfde nog geen risico's lopen met het aanvankelijk lezen en rekenen. Tijdens de eerste jaren hield men zich ook nog strak aan een uurrooster met lestijden van 45 minuten, onder andere omdat de schoolstructuur niet eenvormig was (jaarklassen, combinatieklassen en stamgroepen).

Hier nam men het Jenaplanconcept dus radicaler op in de praktijk, door te werken met stamgroepen. Toch ging men ook hier stapsgewijs te werk, vooral omdat de ouders nog niet overtuigd waren van de waarde van de vernieuwing. De beide eerste stamgroepen werden in de jaren na 1964 door een stroom van vernieuwingsgezinde pedagogen bezocht.

In 1964 begon men in een derde school te werken volgens het Jenaplan, nl. in de Ichtusschool uit Amsterdam-Osdorp, onder leiding van Hans Spaargaren.

Begin 1964 was er dus een start gemaakt met de uitbouw van de Jenaplanbeweging. Binnen de W.V.O. functioneerde de Werkgroep Jenaplan. Deze ondersteunde, ontwikkelde materialen en verspreidde bruikbare ideeën via haar publicaties.

Daarnaast poogde men in enkele scholen (eerst 2, later 3) het concept geleidelijkaan in de praktijk te brengen.

Het ruimere Nederlandse onderwijsveld leerde het Jenaplan echter pas kennen in 1964 via de conferentie **Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan**.

1.4. DE W.V.O.-CONFERENTIE ONDERWIJSVERNIEUWING VOLGENS JENAPLAN.

Op 13 en 14 maart 1964 had te Amersfoort in het Evert Kupersoord de conferentie **Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan** plaats, georganiseerd door de Werkgroep Jenaplan van de W.V.O.. Aan deze conferentie namen ongeveer 200 onderwijsmensen deel: leerkrachten uit de verschillende onderwijsniveaus en medewerkers van de landelijke onderwijsbegeleidingscentra. Onder de deelnemers bevonden zich ook een 30-tal Duitsers, die aan Jenaplanscholen, Pedagogische Hogescholen of Universiteiten werkzaam waren. De eregasten waren Else Petersen-Müller, Beatrice Boeke-Cadbury (de echtgenote van Kees Boeke) en Cor P. Bruyn. De keuze van deze mensen als eregasten toonde volgens Skiera aan dat de Nederlandse Werkgroep Jenaplan wilde aanknopen met het uit Duitsland afkomstige Jenaplan, maar ook bij de eigen vernieuwingstraditie in het onderwijs.

L. Van Gelder, voorzitter van de W.V.O., sprak de openingsrede uit. Het doel van de conferentie was volgens hem vooral informatie, nl. om naast hetgene reeds bekend was over Montessori-, Steiner- en Daltonscholen, ook het Jenaplan te introduceren in het Nederlandse onderwijsveld. Opmerkelijk is echter de uitdrukkelijke aandacht die hij besteedde aan de relatie tussen de W.V.O. (in haar geheel) en de Werkgroep Jenaplan daarbinnen: "Vernieuwing in deze tijd is niet meer een kwestie van sectarisme. Het is niet meer een vereenzelvigen met een bepaald plan. Vernieuwing betekent: zelf nagaan, wat in de praktijk én de theorie houdbaar gebleken is, wat getoetst is aan praktische (sic!) denkbeelden en aan de praktische realisering. Ik wil dan ook wel duidelijk zeggen, dat het niet de bedoeling is dat de W.V.O. zich vereenzelvigt met het Jenaplan. De W.V.O. maakt deze activiteit

(nl. de conferentie -GK) mogelijk, maar is ook bereid om alle andere inzichten, die in de kring van het vernieuwde onderwijs aanwezig zijn, te blijven steunen, zoals zij dat altijd gedaan heeft." (14).

Volgens Skiera is dit toch wel een indicatie voor het feit dat de Werkgroep binnen de W.V.O. een duidelijke plaats verworven had, maar ook voor bepaalde spanningen die er tussen de beide groepen bestonden. Deze kwamen onder meer voort uit het feit dat Freudenthal zeer duidelijk opteede voor het Jenaplan, terwijl ze tegelijkertijd W.V.O.-secretaris (en lid van de Centrale Werkgroep) was.

De W.V.O. wilde zich immers duidelijk breder richten en niet optreden voor één schoolmodel.

Skiera meent dat hier al de eerste aanzetten liggen voor de "breuk" in 1969, toen de Werkgroep uit de W.V.O. stapte en overging in de zelfstandige Stichting Jenaplan (15),

Suus Freudenthal sprak op de conferentie over **De pedagogische-organisatorische structuur van de Jenaplanschool**. Ze zette de geschiedenis van de universiteitsschool uiteen, verklaarde de grondprincipes, schetste de ziektesymptomen van de klassikale school en de alternatieven hiervoor vanuit het Jenaplan,

Hier kwamen voor het eerst de termen "interpreteerbaar streefmodel" en "ontvankelijke grondmodel" voor (16). Waarmee wordt aangegeven dat men in Nederland niet wilde komen tot een kopie van de universiteitsschool, maar integendeel: "ieder moet het (Jenaplanconcept-GK) overeenkomstig de eigen situatie (grote stad, platteland, mentaliteit van de bevolking van een streek, sociale omstandigheden) vullen, maar als men de grondprincipes niet uit het oog verliest, vaart men op een veilig kompas." (17).

Aldus zullen de scholen over alle plaatselijke verschillen heen, toch verbonden zijn door dezelfde pedagogische overtuiging,

De voordracht van Herman Passchier droeg de titel: **Welke mogelijkheden biedt de Jenaplanschool voor de integratie van de muzische vorming?**

Hij wees ook op de sterke verwantschap tussen het Jenaplan en de

Werkplaats Kinder gemeenschap van Kees Boeke.

Heinrich Kumetat stelde met dia's en bandopnamen de Jenaplanpraktijk van zijn school te Keulen voor. Zijn oorspronkelijk geplande lezing "Die Jenaplanschule als Weg des Kindes" verscheen wel (vertaald) in het conferentieverslag, maar ging niet door omdat de deelnemers om meer praktijkinformatie gevraagd hadden.

Tenslotte verhaalde Else Petersen-Müller nog over de praktijk te Jena. Globaal gezien leken de hooggespannen verwachtingen van de organisatoren achteraf niet helemaal ingelost te zijn. De deelnemers vonden de referaten meestal te lang en te theoretisch en betreurden vooral dat er weinig gelegenheid voor discussie was. De schriftelijke reacties achteraf waren uiterst beperkt (slechts 51) en verschilden sterk in hun waardering. Dit is de reden voor het feit dat de Werkgroep er in de daaropvolgende periode van afzag een zo heterogene groep deelnemers op een conferentie samen te brengen. De eerstvolgende tijd zou ze alle energie besteden aan de concrete praktijkvragen.

Toch zijn er enkele belangrijke *positieve gevolgen van de conferentie* te noemen:

- het ruime Nederlandse onderwijsveld had kennis gemaakt met het Jenaplan;
- de conferentie bracht enkele mensen in contact met het concept, die later een centrale rol zouden gaan spelen in de Jenaplanbeweging:
- Chris Jansen, medewerker aan het Katholiek Pedagogisch Bureau (later KPC), sloot zich direct bij de Werkgroep aan.
- Cees Bal, docent pedagogiek aan de protestantse-christelijke PA te Leeuwarden was erbij. Hij zette zich later in voor de verspreiding van het Jenaplan in het noorden van het land. Vanaf 1970 werkte hij mee aan de schoolbegeleiding in de Jenaplanrayers in Friesland (zie verder).
- Ook Ad Boes, toen leerkracht, later docent pedagogiek aan de PA te Assen en momenteel voorzitter van de Stichting Jenaplan, was reeds op deze conferentie aanwezig.

. het conferentieverslag verscheen in boekvorm, met de lezingen,

uitgewerkt met schema's en foto's. Skiera meent dat deze publikatie voor de Jenaplanbeweging in Nederland heeft gefunctioneerd als een eigen "Kleine Jenaplan". Hij wijst ook op de invloed hiervan op de nota *Nieuwe Onderwijsvormen voor 5- tot 13- a 14-jarigen uit 1965*. J. Sinnema, medeauteur van de nota, was ook op de conferentie aanwezig.

1.5. DE WENDING NAAR DE DIDACTISCHE EN STRATEGISCHE VRAGEN ROND DE INNOVATIE.

Het het oog op de continuïteit van het praktijkwerk en de overdraagbaarheid van het praktijkexperiment naar andere scholen, legden de leden van de Werkgroep Jenaplan zich na 1964 vooral toe op didactische en theoretische vragen.

De tweemaandelijksse werkgroepbijeenkomsten werden vervangen door de zogenaamde "*kadergroepenconferenties*", weekend-conferenties die twee maal per kwartaal plaatsvonden. Hier wisselde men praktijkervaringen en -problemen uit en werkte aan didactisch materiaal en gedetailleerde richtlijnen voor de schoolpraktijk. Aanvankelijk lag de klemtoon volledig op het moedertaalonderwijs, later kwamen ook aardrijkskunde en muzische vorming erbij.

Het mededelingenblad werd vervangen door Working Papers. Op die manier wilde men een meer systematische "onderwijspedagogiek" voor de Nederlandse scholen ontwikkelen. Van de 15 geplande papers verschenen er uiteindelijk maar 5. Een reden hiervoor waren de voortdurende financiële problemen, waardoor ook het met veel elan gestarte programma van de kadergroepenconferenties reeds in 1965 stilviel.

Ondertussen was men ook bezig met de vragen rond begeleiding van de aangesloten scholen. Er werd gewerkt met een hiërarchisch gestructureerd innovatieplan, opgesteld door het Algemeen Pedagogisch Centrum (nu APS). Volgens dat plan zou een topkader (werkgroepleden en mensen van de Landelijke Pedagogische Centra, LPC) richtlijnen formuleren,

die door een middenkader (leerkrachten uit experimenteerscholen en vakinspecteurs) vertaald zouden worden naar de praktijk van de "contactscholen", het derde niveau in het plan. Toch maakte men bezwaren tegen dit model: er werd betwijfeld dat men voldoende mensen voor top- of middenkaders zou kunnen vinden en daarbij voelde men de behoefte aan een meer systematische aanpak op dat ogenblik nog niet zo dringend aan; het aantal scholen was immers nog niet uitgebreid,

Op het gebied van de publikaties verzorgde S. Freudenthal de reeks "Jenaplanperspectieven", eenvoudige, gestencilde teksten waarin recente Duitse Jenaplanliteratuur uitvoerig besproken en deels vertaald werd, mede in relatie tot de praktijkproblemen van de Nederlandse scholen. Daarnaast werkte ze aan het boek **Naar de school van morgen**, waarin ze de Nederlandse onderwijsgeschiedenis schetst en van daaruit de Jenaplanschool als school van de toekomst voorstelt. Het werk verscheen in 1968; het werd in 1970 en 1975 herdrukt, telkens in een bijgewerkte editie. De uitgave van 1975 droeg de titel **Naar de basisschool van morgen**, omdat toen de discussie omtrent de basisschool al volop aan de gang was.

In vaktijdschriften (onder andere Het Katholieke Schoolblad) werd het boek uitvoerig besproken. Skiera suggereert dat dit werk mede verantwoordelijk was voor de snelle uitbreiding van het aantal Jenaplanscholen na 1968.

Intussen had het uitbreidende Jenaplanveld behoefte aan actuele en meer omvattende informatie. Als antwoord op deze nood verscheen in 1968 het eerste nummer van Jenaplan-Communicatie, een gestencild tijdschrift onder redactie van Chris Jansen en Suus Freudenthal en dus los van het W.V.O. Dit wijst opnieuw op de ontwikkeling naar grotere verzelfstandiging van de Werkgroep, die in 1969 tot de opheffing van de Werkgroep en tegelijk tot de oprichting van de Stichting Jenaplan zou leiden. Het blad richtte zich niet alleen tot de Jenaplanscholen van dat ogenblik, maar was bedoeld voor "alle scholen, die door het gebruik van bepaalde aspecten van het Jenaplan naar een volledige of gedeeltelijke "ontklassikalisering" streven.

Noten bij Hoofdstuk 1

I. De belangrijkste bronnen voor dit hoofdstuk waren:

- S. Freudenthal, Anregungen zu einer internationalen Petersen-Forschung. Padagogik heute. 1968, nr. 2/3.
- S. Freudenthal, Jenaplan-Arbeitsgemeinschaft in Holland. In; H. Mieskes (hrsg.), Jenaplan. Anruf und Antwort. 1965.
- S. Freudenthal,; Een overzicht van het nog niet geïnstitutionaliseerde Jenaplanwerk. Een verantwoording en dankwoord aan alle betrokkenen. Pedagogische Tijdschrift. 1981 (13), nr. 50.
- S. Freudenthal, Peter Petersens Beziehungen zu ausländischen Reformpädagogen und Reformbewegungen. In: T. Klazsen & E. Skiera (hrsgs.), Padagogik der Mitmenschlichkeit. 1984.
- S. Freudenthal, Verslag over vijf en een half jaar bestuurlijke activiteit van de Stichting Jenaplan. 1974.
- S. Freudenthal et al. (Eds.), Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan. 1964.
- E. Skiera, Die Jena-Plan-Bewegung in den Niederlanden. Beispiel einer pädagogisch fundierten Schulreform. 1982.
- M. van Laeken, De Freinetpedagogiek en haar reëptie en ontwikkeling in Nederland na de tweede wereldoorlog. Bijdrage tot een vergelijkende studie. 1985.

Gesprekken met:

- Suus Freudenthal te Utrecht op 14-7-1983.
- Eelke de Jong te Hoevelaken op 14-12-1984.
- Chris Jansen te Vught op 25-6-1985.

2) Het New Education Fellowship werd in 1921 te Calais opgericht door de Britse inspectrice Beatrice Ensor, de Duitse pedagoge Elisabeth Rotten en Adolphe Ferriere, een Geneefs psycholoog. Via twee-jaarlijkse congressen wilde de N.E.F, opvoedings- en onderwijshervormers uit de gehele wereld samenbrengen om via opvoeding en onderwijs te bouwen aan een duurzame internationale vrede, met name door het beschermen van de geestelijke krachten van het kind. Op het N.E.F.-congres van 1927 te Locarno hield Peter Petersen een lezing waarin hij zijn toen drie jaar oude vernieuwingsexperiment voorstelde. Hier ontstond ook de naam "Jenaplan". De lezingen werden achteraf uitgewerkt en verschenen in het boekje "Der Kleine Jenaplan" .

(S. Freudenthal, Peter Petersens Beziehungen zu ausländischen Reformpädagogen und Reformbewegungen. -In: T. Klazsen & E. Skiera, Padagogik der Mitmenschlichkeit. 1984, p. 46).

3) S. Freudenthal, Verslag,.... p. 1.

4) Met zijn beslissingen nam Hartemink de Freinetiaanse vernieuwingskiemen weg, die reeds enkele jaren in de school gelegd waren. Deze beslissing leidde ook tot een conflict met Willy Jansen-Schoonhoven. Zij was na haar ontslag als onderwijzeres aan Harteminks school in 1954 OTO pedagogiek te gaan studeren, toch nog in contact gebleven met de school als pedagogisch adviseur. Na de beslissing van Hartemink in 1958 besloot ze de banden met de school te verbreken. S. Freudenthal kwam in haar plaats als adviseur van de school. Het is ons niet bekend of Hartemink na 1958 nog lid gebleven is van de coöperatie "De Drukpers op school."

5) S. Freudenthal, Verslag van de W.V.O.-conferentie over Moedertaalonderwijs en Documentatiemateriaal. Vernieuwing. 1958 (17), nr. 156, p. 21.

6) Fritz Behrendt was één van de eersten die Petersens concept al voor 1930 in een grote school met 14 klassen te Finsterwolde in de

praktijk bracht. Hij was het die in deze school het systeem van niveaucursussen ontwierp en concreet realiseerde (BESTUUR STICHTING JENAPLAN, De herkenbaarheid van het Jenaplan-veld. Pedomorfose. 1976 (8), nr. 29, p. 53.)

7) E. Skiera, o.c., p. 165,

8) Van begin april tot eind oktober 1928 was Petersen te gast in de U.S.A.. Hij werd uitgenodigd door Thomas Alexander, op initiatief van het Teacher's College Columbia University (T.C.C.U./New York). Dit gebeurde in het verlengde van Petersens voordrachten op het N.E.F.-congres te Locarno het jaar voordien. Gedurende de 7 maanden dat hij in de U.S.A. verbleef, hield Petersen lezingen in verscheidenen staten en gaf gedurende 3 maanden een zomercursus aan het George Peabody College te Nashville (Tennessee). Petersen was onder meer ook te gast bij Carleton Washburne in Winnetka.

(S. Freudenthal, De mens Petersen. -In; K. Both & S. Freudenthal (red.), Compendium Jenaplanonderwijs. 1984, p. I-10 - I-16).

9) J. Goodlad, Individual Differences and Vertical Organisation of the school.

-In: 61st Yearbook of the National Society for the study of Education.

(vol. I Individualising Instruction), Chicago, 1962.

-Cit. In: S. Freudenthal, Anregungen zu einer internationalen Petersen-Forschung. Padagogik heute. 1968, nr. 2/3, p. 117-130.

10) Ibid.. p. 59-71.

11) S. Freudenthal, Peter Petersens Beziehungen..... p. 43.

12) S. Freudenthal, et al. (red.), Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan. 1964, p. 110-114.

13) E. Skiera, o.c.. p. 169-172.

14) L, van Gelder, Inleiding. - In: S. Freudenthal et al. (Red-), o.c.. p. 12.

15) E. Skiera, o.c., p. 174-175.

16) Dit zijn twee centrale begrippen voor de Nederlandse Jenaplantheorie. In haar voordracht op deze conferentie, gebruikt Freudenthal ook voor het eerst het "vorm-volgt-functie" principe, een andere belangrijke stelling voor de Nederlandse Jenaplanschool. Dit principe is afkomstig van de Amerikaan J. Goodlad.

(S. Freudenthal, De leeskring in de Jenaplanschool - kinderliteratuur in een literair-pedagogische situatie. 1971, p, 12). In haar lezing schenkt S. Freudenthal trouwens ook aandacht aan het boek *The Non-Graded Elementary School* van Goodlad en Anderson (S. Freudenthal et al. (red.), o.c.. p. 22-25).

17) Ibid.. p. 21.

Hoofdstuk 2. De uitbreiding van het Jenaplanscholenveld en de uitbouw van een begeleidingsstructuur (1966 - 1974).

INLEIDING

In de tweede helft van de zestiger jaren nam het aantal Jenaplanscholen toe en men begon met de uitbouw van een specifieke begeleidingsstructuur voor Jenaplanscholen (2.1.). Een eerste onderzoek in de scholen wierp enig licht op de stand van zaken en de concrete praktijkproblemen (2.2.).

Terwijl het aantal Jenaplanscholen met sprongen toenam (2.3.) poogde men deze ontwikkeling ook structureel bij te houden. Belangrijke initiatieven in die zin waren de oprichting van de Stichting Jenaplan (2.4.) en het uitbouwen van de schoolbegeleiding (2.8.). Voor dit laatste nam men enerzijds initiatieven binnen de Jenaplanbeweging, maar oefende men anderzijds ook druk uit op het onderwijsbeleid. De Stichting Jenaplan was de hoofdrolspeelster in de strijd voor de benoeming van een Landelijk Medewerker voor Jenaplanonderwijs (2.5.). Zij initieerde ook het Perva-project (Perfectionering-Vakmanschap) (2.6.). In 1973 verzamelde men via een enquête opnieuw gegevens over de situatie in de scholen (2.7.). Tenslotte begon de Stichting Jenaplan in deze periode ook een rol te spelen in het onderwijsbeleid in het perspectief van de Wet op het Basisonderwijs (2.9.).

2.1. DE UITBREIDING VAN JENAPLAN-SCHOLENVELD IN HET KATHOLIEK ONDERWIJS EN DE OPRICHTING VAN DE EERSTE JENAPLAN-RAYONS.

Chris Jansen had op de conferentie in 1964 in het Jenaplan een antwoord gevonden op vragen rond vernieuwing van het onderwijs, waarover men binnen het KPC sinds jaren discussieerde en naar oplossingen zocht. Vanaf 1965 bestond er binnen het KPC de Commissie Basisonderwijs, die zich meer systematisch met de Vernieuwingsvragen voor de basisschool ging bezighouden.

Chris Jansen stelde in deze commissie het Jenaplan voor als een schoolmodel dat als totaalconcept een antwoord bood op de tekorten van de klassikale school. Hij wist zijn collega's enthousiast te krijgen voor dit model en kreeg toestemming om met enkele scholen de vernieuwing volgens Jenaplan uit te proberen.

In 1966 had Jansen 6 schoolhoofden gevonden, die bereid waren de stap naar de vernieuwing te zetten.

De keuze van scholen, die nogal verspreid lagen, gebeurde mede vanuit strategisch oogpunt. Bij een eventuele toekomstige uitbreiding was het namelijk van belang dat nieuwe scholen zich konden inspireren aan een school uit de buurt, die al verder gevorderd was met de implementatie

van het Jenaplan.

Deze 6 scholen vormden binnen de KPC-begeleidingsstructuur een afzonderlijk rayon, namelijk Rayon 66 (2). Chris Jansen nam, als KPC-medewerker, de begeleiding op zich. Hiermee werd de eerste stap gezet in de richting van een georganiseerde Jenaplan-schoolbegeleiding.

De teams van deze scholen werden opgenomen in de Werkgroep Jenaplan.

Dit verliep echter niet zonder spanningen. Freudenthal schrijft hierover: "Fricties worden merkbaar en hoorbaar: teams die al meerdere jaren aan het overleg deelnemen, hebben het gevoel passen op de plaats te moeten maken; anderzijds willen de KPC-scholen liefst direkt aan de slag. De grens tussen overgang klassikale school naar of Jenaplan-school of flexibel-gestructureerde school is niet duidelijk te trekken. Vast staat dat het cursorisch onderwijs in zogenaamde "niveau-groepen" in de R.K.-scholen (rooms katholieke-GK) sterk in de belangstelling staat, dat men daarvoor zonodig materialen wil vervaardigen (rekenen, spelling, taalkaterns), dat men het Jenaplan vanuit organisatorisch geaccepteerde (sic!) structuren pragmatisch benaderen wil. Aan R.K.-zijde is er een gevoel van onbehagen dat de Prot. Chr. (protestants-christelijke -GK) scholen teveel praten en te weinig doen" (3).

Na kritiek vanuit de Werkgroep Jenaplan op het feit dat de katholieke en de protestants-christelijke scholen apart samenkwamen, werd door wederzijdse deelname van leden uit beide groepen aan de bijeenkomsten, de samenwerking en het zuiloverstijgende karakter van de Werkgroep gewaarborgd.

Deze "*rayon-scholingsbijeenkomsten*" concentreerden zich op het uitwisselen van praktijkervaringen in de scholen. Daarnaast werd het grootste deel van de tijd besteed aan het zoeken naar adequate werkmiddelen.

In een onderzoek over de Jenaplanbegeleiding uit 1979 lezen we: "De gang van zaken binnen dit rayon (Rayon 66 -GK) is representatief voor die van een groep pas beginnende scholen: veel behoefte aan onderlinge steun, uitwisselen van ervaringen en herkenning daarvan bij elkaar. Er

is weinig planning op lange termijn, veel ad-hoc werk en geen koppeling aan het concept" (4). Men was dus niet gericht op het uitbouwen van conceptgetrouwe Jenaplanscholen, maar eerder op het concreet vormgeven van "niet-klassieke scholen", waarbij hetgeen er in de plaats van die klassieke scholen moest komen, niet duidelijk omschreven werd,

In 1968 richtte het KPC nog drie analoge rayons op voor de begeleiding van scholen in de richting van het Jenaplan (rayons 69, 70 en 71).

Deze rayons werden gedragen door de zogenaamde "praktijkmedewerkers" (PM's), namelijk de schoolhoofden van de scholen uit Rayon 66, die naast hun onderwijstaak de begeleiding van de scholen in de nieuwe rayons verzorgden. Het waren J. van Merwijk, (rayon 69), C. Romijn (rayon 70) en H. Vossen (rayon 71). Op die manier breidde het begeleidingsnetwerk voor Jenaplanscholen zich geleidelijk verder uit.

De strategische keuze van de eerste scholen wierp haar vruchten af.

De nieuwe scholen konden echter ook nog op een andere wijze profiteren van de 6 pionierscholen. Vanuit de behoefte aan geschikte didactische methoden om het Jenaplan te realiseren, werkte Chris Jansen, samen met het team uit Drunen, onder leiding van H. Vossen, een niveaucursus voor rekenen uit. Hiervoor werden materialen ontworpen en in de scholen uitgetest. Dit minutieus ontwikkelingswerk resulteerde in 1968 in de Niveaucursus Rekenen van Jansen-Vossen, die bij Malmberg werd uitgegeven. De nieuwe scholen hadden hier dus al een concrete houvast om het klassieke rekenonderwijs te vernieuwen.

Ook in het protestants-christelijke onderwijs werden de eerste voorzieningen voor schoolbegeleiding geschapen. In 1968 werd B. Keyl door de Bond van Christelijke Schoolverenigingen in Amsterdam benoemd tot pedagogisch-didactisch medewerker voor scholen die zich aan het Jenaplan wilden inspireren.

Tenslotte breidde de beweging zich in deze periode ook uit tot de derde onderwijszuil, nl. de openbare scholen. In oktober 1968 sloot zich de openbare lagere school uit Delfgauw, onder leiding van W. Triemstra bij de werkgroep aan.

In december van dat jaar volgde een school uit Purmerend.

In 1968 waren er 13 Jenaplanscholen. We sommen ze hieronder op en vermelden daarbij hoe en wanneer de (nieuwe) scholen toegetreden zijn:

a. De protestants-christelijke scholen:

1. Nederlandse Hervormde Gemeenteschool - Utrecht (1958) - onder leiding van G. Hartemink.

2. Oranje Nassauschool - Amsterdam-Noord (1959) - onder leiding van B. Keyl.

3. Dr. W.A. Visser 't Hoofdschool - Amsterdam-Osdorp (1965) - onder leiding van J. Bakker.

Bakker nam deel aan de conferentie in 1964. Hij was toen leerkracht aan de derde Jenaplanschool, nl. de Ichthusschool onder leiding van H. Spaargaren.

4. Prof. Dr. S.F.F.J. Berkelbach van de Sprenkel-school - Amsterdam--Nieuwendam (1965) - onder leiding van J. Geelof.

Het betreft hier een wijkschool van school nr. 2.

5. Albert Schweitzer Kinder gemeenschap Didam (1966) - onder leiding van H. Spaargaren.

Spaargaren kreeg in 1966 de leiding over deze nieuw opgerichte school. Na zijn vertrek verloor de Ichthusschool, waar hij voordien schoolhoofd was, het contact met de Jenaplangoep.

6. Tweede Oranje Nassauschool - Banne-Buiksloot (1967) - onder leiding van G. Speelman.

Ook dit was een wijkschool van school nr. 2.

7. Christelijke Nationale School - Westendorp (1967) - onder leiding van J. Munk.

Dit was de enige school die erbij kwam, los van de kring van de eerste drie scholen. De aansluiting kwam tot stand via contacten met Hartemink. De school had zich ontwikkeld in de zin van een Jenaplanschool, zonder kennis te hebben van het Jenaplan. Vanaf 1967 zou ze zich duidelijker profileren in de richting van het concept.

b. De rooms-katholieke scholen:

8. "Bijenkorf" van St. Ambrosius - Assendelft (1966) - onder leiding van D. Klaassen.
9. Donatusschool - Bommel (1966) -- onder leiding van J. van Merwijk.
10. St. Paulusschool - Drunen (1966) - onder leiding van H. Vossen.
11. Rosaschool - Neerbosch (1966) - onder leiding van Zuster Madeleine.
12. "De Bienkorf"-school - Amsterdam-Nieuwendam (1966) onder leiding van C. Romijn.
13. R.K. Jenaplanschool - Oegstgeest (1966) - onder leiding van H. van Oudheusden.

Al deze scholen begonnen hun vernieuwing in de zin van het Jenaplan nadat ze door Chris Jansen gewonnen waren om het eerste Jenaplanrayon te vormen,

**2.2. HET ONDERZOEK "NAAR EEN NEDERLANDSE JENAPLANSCHOOL" (HERFST 1967)
: STAND VAN ZAKEN EN IMPULSEN VOOR HET VERDERE VERNIEUWINGSWERK (5)**

In de herfst 1967 deed de Werkgroep Jenaplan een enquête-onderzoek om een duidelijker beeld te krijgen van de stand van zaken in het Jenaplanveld (13 scholen), zodat men op basis daarvan een concreet werkplan voor de schoolbegeleiding en verdere vorming van de leerkrachten zou kunnen opstellen.

Men maakte gebruik van een vragenlijst, die in Duitsland ontwikkeld was voor de deelnemers aan de conferentie ter gelegenheid van de 80ste geboorteverjaardag van Petersen in 1964. De leiding van deze conferentie was in handen van Hans Mieskes.

De vragenlijst werd vertaald naar de Nederlandse situatie en dit resulteerde in 79 vragen. Deze vragen waren echter duidelijk suggestief, men wilde niet alleen gegevens verzamelen over de stand van

zkaen, maar de scholen tegelijkertijd aanzetten geven om in de gewenste richting te evolueren (vb. heeft de school ... met de vakkensplitsing gebroken?; heeft de school, hetzij voor cursorisch onderwijs, hetzij voor projectwerk, werkmiddelen ontwikkeld?). Er waren toen immers nog nauwelijks andere mogelijkheden tot begeleiding, zeker voor de protestants-christelijke en de openbare scholen.

Men insisterde echter niet op de naam "Jenaplanschool": de vragen betroffen een flexibele gestructureerde school, waarin de leerkrachten zich in hun pedagogisch-didactisch handelen zouden richten op het kind in de leerling, en de school overeenkomstig zouden organiseren. Dit kon eventueel ook zonder kennis van Jenaplan of Petersen gebeuren. Toch zou de naam "Jenaplanschool" zich in de daaropvolgende periode doorzetten.

Het onderzoek werd uitgevoerd in de 13 Jenaplanscholen. We geven hier een overzicht van de antwoorden uit de enquêteformulieren.

Vervolg schema 2.1.

Legenda:

Scholen (zie de volledige identificatie van scholen hierboven, p. 15:

Protestants-christelijk:

1. *Utrecht.*
2. *Amsterdam-Noord.*
3. *Amsterdam-Osdorp.*
4. *Amsterdam-Nieuwendam.*
5. *Didam.*
6. *Banne-Buiksloot.*
7. *Westendorp.*

Rooms-katholiek;

8. *Assendelft.*

9. *Bemmel.*

10. *Drunen.*

11. *Neerbosch.*

12. *Nieuwendam/Amsterdam,*

13. *Oegstgeest.*

* Het bijgevoegde cijfer verwijst naar extra-leerkrachten die door de overheid ter beschikking gesteld zijn van de school.

JAARKLASDOORBREKENDE GROEPEN:

St-0 Stamgroep Onderbouw (1ste - 3de leerjaar)

St-B Stamgroep Bovenbouw (4de - 6de leerjaar)

Cg Combinatiegroep, met tussen haakjes de leerjaren in kwestie.

PEDAGOGISCHE SITUATIES:

RW Ritmisch Weekplan als volledige of gedeeltelijke vervanging van het vakkenrooster.

Kr Verschillende vormen van kringgesprek.

N Niveaucursussen:

a - aardrijkskunde;

b - biologie;

g - geschiedenis;

m - moedertaal;

r - rekenen;

KG Keuzecursussen, waarbij kinderen naar keuze werken aan verscheidene soorten werk, meestal naaiwerk, muziek of sport.

G "Gruppenarbeit" (blokuur).

V Vieringen;

do - dagopening;

ds - dagsluiting; meestal in combinatie met kringgesprekken.

wo - week-opening;

ws - week-sluiting;

v - andere vormen van viering (varia).

Sp In het ritmisch weekplan of lesrooster voorziene tijd voor vormen van spel.

Nog enkele beschouwingen bij de antwoorden op de vragenlijst:

- de ontwikkeling naar vakkenintegratie, voor zover er al een aanzet toe was, stond nog in de beginfase- Dit blijkt onder meer uit de verschillende namen voor de werkvorm: projectonderwijs, projectwerk, "wereldkunde", totaliteitsonderwijs, werken in het documentatiecentrum tijdens het blokkuur, enz.
- opvallend is de structurele verscheidenheid van de scholen voor wat betreft, de groepering van de leerlingen. Globaal gezien is er een tendens naar jaarklas doorbrekende groeperingsvormen; ofschoon hierin nog verschillende configuraties aan te wijzen zijn (de cijfers tussen haakjes corresponderen met de nummers van de scholen uit het schema):
 - . behoud van jaarklassen, maar met de klemtoon op niveaugroepen (2,3);
 - . jaarklassen naast stamgroepen of combinatieklassen (1,4,6,10);
 - . volledig in stamgroepen (8,9,11,12,13).

De redenen voor deze verscheidenheid moeten gezocht worden in de specifieke situaties van de scholen in kwestie, zowel qua materiële gegevens (infrastructuur, financiële situatie, leermiddelen, aantal leerlingen, bezetting van het team, enz.), als in de persoonlijke sfeer (leerkrachten, schoolleiding, bestuur, ouders en de onderlinge relaties daartussen).

- . de idee van een schoolgemeenschap, als gemeenschap van ouders, leerkrachten en leerlingen heeft in een aantal scholen concreet gestalte gekregen door de intensieve ouderparticipatie.

→ . op de vraag naar de mate waarin men het wenselijk acht de school verder uit te bouwen tot een schoolgemeenschap voor 4- tot 16-jarigen, antwoordden alle scholen dat zo'n school in hun ogen het ideaal is, waarnaar ze willen streven. In de loop der jaren zouden de meeste Jenaplanscholen wel een intense samenwerking uitbouwen met kleuterscholen, gelegen in de buurt, dan wel opgenomen in de eigen school. In de richting van het voortgezet onderwijs lukte dit nergens.

Tenslotte willen we nog even stilstaan bij de problemen die er in de vragenlijsten werden gesignaleerd:

- vooral de initiële opleiding van de leerkrachten, die volledig op klassikaal onderwijs gericht was, werd als een sterke hinderpaal ervaren.
- ook achtte men de meeste leermiddelen, die in de handel verkrijgbaar waren, onvoldoende voor de Jenaplanpraktijk. Er werd dan ook in verscheidene scholen veel tijd en energie geïnvesteerd in het zelf vervaardigen van aangepaste werkmiddelen. Degelijke werkmiddelen achtte men immers onontbeerlijk voor het werken in leef tij ds - heterogene groepen.
- rond de leerinhouden bestonden er ook veel vragen en twijfels. Herhaaldelijk vroeg men naar "minimum-leerstof" en naar de wijze waarop vanuit dat programma een aangepast leerplan ontwikkeld kon worden.
- de houding van de ouders zorgde ook vaak voor moeilijkheden. Die afwachtende en zelfs afwijzende houding concentreerde zich in de angst dat hun kinderen niet voldoende zouden leren om met succes het voortgezet onderwijs te kunnen volgen.
- tenslotte bleek er ook een grote behoefte aan een degelijke schoolbegeleiding te bestaan.

Skiera schrijft dat de Werkgroep Jenaplan met subsidies van het Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen, als vervolg op deze enquête,

driemaandelijke studiedagen organiseerde, waarin het accent lag op didactische vragen. Ook stichtte men sub-werkgroepen, die een aantal praktijkproblemen probeerden op te lossen;

- de commissie Leeskist ontwierp een aantal leeskaarten, die in de verschillende scholen uitgeprobeerd werden;
- er was een werkgroep, die leermiddelen vervaardigde;
- de werkgroep "aardrijkskunde" verzamelde documentatiemateriaal en stelde suggesties op voor de uitbouw van een documentatiecentrum;
- een werkgroep rond de relatie tussen gezin en school werkte aan mogelijkheden voor ouderparticipatie.

Deze werkgroepen kwamen zelfstandig samen en gaven hun resultaten door aan de Werkgroep Jenaplan, die zorgde voor de verspreiding van het materiaal naar andere scholen. Via het blad Jenaplan-Communicatie hield men de scholen ook op de hoogte van de ontwikkelingen (6).

Een verslag van Freudenthal uit 1974 roept bij ons echter vragen op bij deze voorstelling van zaken door Skiera. Zij schrijft: "Er gebeurde na die enquête niets, eenvoudig omdat er niets kon gebeuren, omdat een schoolleider - vaak nog niet eens vrijgesteld (dat wil zeggen zonder eigen groep-GK) niet tegelijk op voor de ouders verantwoorde wijze kan "schoolhouden" (term 18e eeuw) én zonder deskundige begeleiding een onderwijsexperiment dat de gehele school betreft - inclusief de onderwijzers als mensen - kan "runnen".

De vlucht in het leermiddel was volledig, misschien kan ik beter zeggen: in het takensysteem (...). Niet het kind in de leerling staat in deze fase van de werkgroep centraal, maar de leerstof in taakvorm. Er wordt overwegend ged尔顿iseerd. De eerste Jenaplanscholen hebben duidelijk geworsteld met de problemen van de oude dorpsschool met drie combinatieklassen: wat je het meeste nodig hebt, is stilwerk-stof om één deel van de kinderen rustig (?) te kunnen onderwijzen" (7).

We moeten ons de zaken dus blijkbaar wel niet zo groots voorstellen. Anderzijds lijkt het wel duidelijk dat er in die periode toch zeer intensief werd gewerkt, met erg beperkte financiële middelen.

2.3. DE SNELLE UITBREIDING VAN HET AANTAL JENAPLANSCHOLEN VANAF 1968: EEN POGING TOT VERKLARING.

Na 1968 nam het aantal Jenaplanscholen snel toe. Tussen 1968 en 1970 groeide hun aantal met 46.

Skiera tracht een verklaring te vinden voor deze snelle toename. (8).

a. Opvallend is vooral de versterkte interesse in het: katholieke onderwijsmilieu.

Het KPC richtte in 1968 drie nieuwe rayons op en organiseerde daarnaast ook weekend-conferenties voor schoolleiders met talrijke deelnemers.

Volgens Skiera kan men voor die belangstelling twee belangrijke factoren aanwijzen:

- het verschijnen in 1968 van Freudenthals **Naar de school van morgen**.

Het boek kreeg zeer uitvoerig aandacht in het *Het Katholieke Schoolblad*, dat er een driedelige artikelenserie aan wijdde (vanaf juli 1968).

- de invloedrijke Commissie Basisonderwijs die in 1965 door het KPC en het Katholieke Onderwijzersverbond (KOV) samen werd opgericht. Chris Jansen, toen voorzitter van de Werkgroep Jenaplan, maakte deel uit van deze commissie. Vanaf oktober 1968 verzorgde deze commissie een reeks artikelen in Het Katholieke Schoolblad die duidelijke overeenstemming vertoonden met hetgeen de Werkgroep Jenaplan voor ogen stond.

Het derde artikel van de commissie handelt over "Wereldoriëntatie". Ofschoon de naam van Chris Jansen niet afzonderlijk genoemd wordt in het artikel, zijn zowel de keuze van de term, als het didactische model voor wereldoriëntatie van hem afkomstig. Het model zou trouwens de geschiedenis ingaan als "de fiets van Jansen" (9).

Vanaf de uitbouw van het eerste Jenaplanrayon in 1966, was Chris Jansen ook zeer actief met het geven van voordrachten over het Jenaplan. Hiervoor reisde hij, vaak samen met S. Freudenthal, zowat

het hele land af.

Van Friesland tot Brabant zijn er scholen te vinden, die na voordrachten door Jansen, de stap zetten naar de Jenaplanvernieuwing.

b. In het protestants-christelijke milieu was vooral G. Hartemink actief met de verspreiding van de Jenaplanideeën via voordrachten. Na zijn pensioen (in 1969) werd hij door het CPS aangezocht om één dag per week medewerker te zijn voor de protestants-christelijke scholen die informatie over het Jenaplan wilden of in hun praktijk volgens dit concept begeleiding behoefden.

Hartemink nam dit aanbod aan. In realiteit besloeg dit voordrachten en begeleidingswerk echter een volledige weekwerktijd.

c. Een belangrijk document voor de interne versteviging van de Jenaplanbeweging, was de tekst **Enkele pedagogische richtlijnen voor een Kinder gemeenschap volgens Jenaplan**, die werd opgesteld door S. Freudenthal, hierbij geadviseerd door Prof. M.J. Langeveld en B. Keyl (oktober 1967), De tekst fungeerde als een soort gemeenschappelijk concept voor de oude en nieuwe Jenaplanscholen. Merk op: de term "Kindergemeenschap" suggereert ook (opnieuw) verwantschap met de Werkplaats Kindergemeenschap van Kees Boeke te Bilthoven.

d. Een andere instantie voor de groeiende betekenis van de Jenaplanbeweging kan gezien worden in het feit dat het *Kohnstamm-Instituut* voor onderwijsresearch aan de universiteit van Amsterdam in opdracht van de SVO van september 1968 tot mei 1969 een aantal Nederlandse vernieuwingsscholen onderzocht, waaronder ook drie Jenaplanscholen. Ook van dit onderzoek konden we jammergenoeg niet beschikken over de oorspronkelijke gegevens.

e. Met Ad Boes (10) menen we echter dat ook het verschijnen van de SVO-nota **Opstaan tegen het zittenblijven** van Klaas Doornbos in 1969 een stimulans was voor de uitbreiding van het Jenaplanveld. Deze studie over het probleem van het zittenblijven, gebeurde in opdracht van de Minister van Onderwijs & Wetenschappen. De auteur geeft alternatieven om het probleem op te lossen en besteedt daarbij ook aandacht aan het Jenaplan. Hij wijst er echter terecht op dat men niet te snel Jenaplanelementen mag invoeren: "In Montessori- en Jenaplanscholen komt het zittenblijven niet voor. Invoe-

ring van een dergelijk stelsel vergt echter een veel verdergaande heroriëntatie van de schoolwereld en een veel meer omvattende omscholing van het onderwijzend personeel, dan de oplossingen die wij als noodzakelijk minimum ter uitbanning van het zittenblijven aanbevelen" (11).

Het zittenblijven werd een algemeen bediscussieerd probleem in het hele onderwijsveld. Men ging massaal op zoek naar nieuwe onderwijsvormen om dit euvel te vermijden. Het Jenaplan bood met de niveau - cursussen een aantrekkelijk alternatief. Via de niveaucursussen kon men het zittenblijversprobleem oplossen en wel op een wijze die voor ouders aanvaardbaar was. Hun zorg betrof immers veelal het leren lezen, schrijven en rekenen. Als men aannemelijk kon maken dat deze leerstofonderdelen voldoende gegarandeerd zouden blijven bij de vernieuwing (nl. de invoering van niveaucursussen), was de weerstand hiertegen bij de ouders veel kleiner.

Zo gebeurde het dat men in vele scholen toch de naam Jenaplan overnam, maar dan haast alleen met niveaucursussen voor rekenen en moedertaal ging werken, en voor de rest het klassikale stelsel behield. De pedagogische basis-visie werd vaak dus niet overgenomen; net zomin trouwens als andere organisatorische elementen uit Petersens schoolmodel (bijv. de stamgroepen).

Er zullen waarschijnlijk wel een aantal scholen geweest zijn die het Jenaplan als concept vollediger overgenomen hebben, maar we moeten toch kritisch blijven ten aanzien van het daadwerkelijke "Jenaplangehalte" van de vele scholen die zich toen mee de naam "Jenaplanschool" gingen tooien. Uit louter kwantitatieve gegevens kan men immers niet opmaken in hoeverre het ging om "puur flexibele scholen, Jenaplanachtige - en Jena/van/plan-scholen".

Tot zover enkele nuancerende bedenkingen bij de kwantitatieve uitbreiding van het Jenaplanveld.

In schema 2.2. geven we een samenvattend overzicht van de stand van zaken in het Jenaplanveld op het einde van 1968.

Schema 2.2. Structuur van het Jenaplanveld (einde 1968).

**Werkgroep Jenaplan
van de W.V.O.**

Diverse commissies

Schoolbegeleiding vanuit het KPC

(sinds sept.'66)

(sinds okt.'68)

Schoolbegeleiding Regio Amsterdam

scholen; 26 katholieke 2 openbare **8 protestants-christelijke**

Rayons: **1 openbare lagere** **3 scholen voor 1968.** 4 scholen

66 (sinds '66-'67 **school in Delfgauw** **4 scholen voor 1968**

met 6 scholen'70;71 **(sinds okt. '68)** **1 school sinds 1968**

(sinds okt.*68 **1 openbare lagere**

met ca. 20 scholen). *school in*

Purmerend

(sinds dec. '68}

In een terugblik op deze periode schrijft Freudenthal: "Vanaf '66 toen het aantal "Jenaplanscholen" verblijdend maar tevens verontrustend toenam, kwam de dagelijkse problematiek van het veld steeds dreigender op degenen af, die in 1964 de informatieve conferentie over het Jenaplan hadden georganiseerd" (12).

Er moesten dus dringend structurele maatregelen genomen worden om het snel uitbreidende veld te kunnen blijven ondersteunen. De oprichting van de Stichting Jenaplan, die de W.V.O.-Werkgroep Jenaplan verving, was een eerste stap in die richting.

2.4. DE OPRICHTING VAN DE STICHTING JENAPLAN

Reeds vanaf 1966 werd er binnen de Werkgroep Jenaplan over gedacht om

als zelfstandige instantie, los van de W.V.O., te gaan functioneren.

De uitbreiding van het aantal Jenaplanscholen en de positie binnen de W.V.O. brachten dit in een stroomversnelling.

Bij de bespreking van de conferentie **Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan** van 1964, vermeldden we reeds dat de relatie tussen de Werkgroep en de Centrale Werkgroep van de W.V.O. niet geheel zonder spanningen was. Ook tijdens de jaren daarna bleef deze relatie niet helemaal soepel. "We hebben het gevoel meer getoleerd te worden dan gestimuleerd", schreef Freudenthal achteraf (13).

Daarbij werd hoe langer hoe meer duidelijk dat men als werkgroep de belangen van de scholen niet meer behoorlijk kon behartigen.

In 1967 overlegde Freudenthal met Prof. H.J. Langeveld over de stappen die ondernomen moesten worden. Beiden onderkende de dringende behoefte aan een eigen tijdschrift als studiemateriaal voor de leerkrachten in de scholen, en aan het uitbouwen van een eigen bibliotheek naast het tijdschrift, om de internationale ontwikkelingen, die voor het Jenaplan van belang waren, te kunnen volgen.

Dankzij de bemiddeling van Prof. M. Langeveld, schonk de Bernard van Leerstichting een startkapitaal van 12.500 gulden, voor de uitbouw van de bibliotheek en het uitgeven van een tijdschrift.

Intussen zocht men verder naar een eigen Jenaplaninstantie. "De ervaringen met negen jaar Jenaplanveld, vertegenwoordigd in de "werkgroep Jenaplan" hebben geleerd, dat de voor het veld noodzakelijke voorzieningen - deskundige daadwerkelijke begeleiding, her- en bijscholing, een eigen opleiding - het best door een Stichting gecreëerd kunnen worden, mits deze een bestuur heeft dat uitsluitend uit geïnvolveerde mensen bestaat" (14).

Daarbij koos men er vanaf het begin voor om geen leerkrachten uit Jenaplanscholen in het bestuur op te nemen. De stichting zou immers oordelen moeten vellen over wat er in de scholen gebeurde en men wilde niet dat de indruk ontstond dat sommige scholen bevoordeeld zouden worden.

In 1969 werd dan *de Stichting Jenaplan (SJP)* opgericht, nadat de

Werkgroep Jenaplan van de W.V.O. was opgeheven. Uit de samenstelling van het bestuur blijkt weer de fundamentele optie voor een zuiloverstijgende aanpak, waaraan ook de Werkgroep altijd trouw gebleven was:

Chris Jansen, KPC-medewerker (voorzitter)

Suus Freudenthal-Lutter, (secretaris)

Gerrit Hartemink, oud - schoolleider van een protestants-christelijke

school, toen GPS-medewerker (penningmeester)

David Ruting, inspecteur van het gemeentelijk onderwijs

Wanda Reumer, directrice, en **L. Weutsen**, leraar, aan de Akademie voor Expressie door Woord en Gebaar.

Aanvankelijk maakte ook M. Goote, ex-inspecteur-generaal van het onderwijs, deel uit van het bestuur, maar hij moest zijn medewerking weldra opzeggen wegens tijdsgebrek. Ook de beide Academie-docenten moesten afhaken.

Zij hadden hun handen vol met hun studenten, die ook door de toenmalige koorts van het studentenprotest waren aangestoken.

Het stichtingsbestuur vulde zichzelf aan via coöptatie om zeker te zijn echt geëngageerde mensen op te nemen. De samenstelling wisselde nogal doorheen de jaren (15).

In de statuten van de SJP lezen we het volgende in verband met het doel van de stichting en de middelen waarover deze kon beschikken om dit doel te bereiken.

Artikel 2

I. De stichting heeft tot doel: het stimuleren van de oprichting en ontwikkeling van schoolgemeenschappen, scholengemeenschappen en scholenconcentraties, die het kind, respectievelijk de jonge mens, zoveel mogelijk in de gelegenheid stellen zijn positieve aanlegmogelijkheden tot optimale ontplooiing te brengen en wel door:

- a. zich te baseren op ontwikkeling en milieu van het kind en de jonge mens;
- b. niet gebonden te zijn aan jaarklassen maar op pedagogische en didactische gronden flexibele verticale en horizontale groeperingen

na te streven;

c. het kind, respectievelijk de jonge mens, de gelegenheid te bieden actief deel te nemen aan zijn eigen opvoeding en aan de opbouw van het ontwikkelingsmilieu van de schoolgemeenschap, scholengemeenschap, respectievelijk scholenconcentratie.

2. De stichting tracht dit doel te bereiken door:

a. het behartigen van de belangen van scholen die zich tot een schoolgemeenschap, scholengemeenschap, respectievelijk scholenconcentratie als in het eerste lid van dit artikel omschreven wensen te ontwikkelen;

b. het uitgeven van een internationaal georiënteerd tijdschrift;

c. het bijeenbrengen en instandhouden van een internationaal georiënteerde documentatie;

d. het bevorderen van research-opdrachten;

e. het organiseren van studiebijeenkomsten en conferenties voor de leerkrachten van de bij de stichting aangesloten scholen en andere daartoe door het bestuur van de stichting uit te nodigen personen;

f. het bevorderen van geregelde scholing en nascholing voor schoolleiders, leerkrachten en verder allen, die daarvoor in aanmerking komen;

g. het bevorderen van mogelijkheden tot het bestuderen van de pedagogische anthropologie (sic!), flexibele structuurmodellen, moderne leerplannen en daaraan aangepaste didactiek;

h. het uitgeven van publicaties, die wezen, vorm en opzet van schoolgemeenschappen, scholengemeenschappen en scholenconcentraties, als omschreven in het eerste lid van dit artikel verhelderen;

i. het stimuleren van de productie van bepaalde leermiddelen;

j. het bevorderen van internationale contacten tussen de scholen;

k. het uitnodigen van buitenlandse deskundigen;

l. andere gewettigde middelen.

In artikel 5 voorzag men een Raad van Advies, die tot taak zou hebben "het bestuur van de stichting gevraagd en ongevraagd van advies Ce dienen in elke aangelegenheid de stichting betreffende."

Deze Raad werd opgericht met mensen uit de eerste Jenaplanscholen,

maar heeft nooit goed gefunctioneerd. De praktijkmensen, met een volle dagtaak, waren niet in staat de problemen die zich op dat moment stelden te structureren, prioriteiten te leggen en te adviseren hoe men deze het best kon aanpakken- Daarom werd de Raad in 1972 opgeheven en vervangen door een studiegroep, die vanuit de praktijk aan theorievorming zou gaan werken.

Dit werd de zogenaamde "Perva-groep" (zie verder 2.6.).

Vanaf april 1969 verscheen dan het tijdschrift **Pedomorfose**, een "internationaal oriënterend tijdschrift voor en over scholen, die op pedagogische en didactische gronden flexibele verticale en horizontale groeperingen nastreven" (16).

De redactie stelde zich tot doel in elke aflevering 4 aspecten te behandelen:

1. de theoretische achtergrond van de Nieuwe School in bijdragen van deskundigen van verschillende nationaliteit;
2. de nederlandse (sic') experimentele schoolwerkelijkheid in de vorm van exacte lesprotokollen;
3. korte vervolgbijdragen over onder meer groepeeringsmodellen, vormen van team-teaching enz.
4. boek- en tijdschriftpublicaties" (17).

De SJP startte ook de brochure-reeks *Leren en onderwijzen in de Jenaplanschool*. Hierin verscheen in 1970 de brochure *De Jenaplan-School, een leef- en werkgemeenschap*. Freudenthal formuleerde daarin op een omvattende manier het doel van de Nederlandse Jenaplanbeweging in 8 principes of "minima".

Deze brochure heeft als conceptdocument, een zeer belangrijke rol gespeeld in de Jenaplanbeweging. De uitgave ervan was ook ingegeven door het sterk toegenomen aantal scholen en de bekommernis van de SJP om het concept te bewaken.

Freudenthal begon ook met de opbouw van een bibliotheek. De verzameling van zo'n 2000 werken is nu overgebracht naar het Landelijk Secretariaat voor Jenaplanonderwijs op het CPS te Hoevelaken, waar de landelijk medewerker het beheer ervan heeft overgenomen.

2.5. DE STRIJD OM DE BENOEMING VAN EEN LANDELIJK MEDEWERKER VOOR JENAPLANONDERWIJS

Vanaf 1970 zette de SJP zich ook in voor de benoeming van een landelijk medewerker voor Jenaplanonderwijs (LM). Dit zou een vrijgestelde zijn, bezoldigd door de overheid, die zich full-time voor het Jenaplanonderwijs zou kunnen inzetten.

Naast andere motieven, speelde hier ook een onderwijspolitiek argument mee. De benoeming van een LM zou immers betekenen dat het Jenaplanonderwijs door de overheid werd erkend als een vast bestanddeel van het Nederlandse onderwijsveld.

In mei 1970 richtte de SJP zich in een brief met dit verzoek tot Staatssecretaris Grosheide, nadat ze vernomen had dat de Stichting Montessori-Centrum bezig was bij het Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen een LM voor Montessori-onderwijs aan te vragen. Enkele maanden later (oktober 1970) hadden vertegenwoordigers van de SJP een onderhoud met de Staatssecretaris. Deze stond positief tegenover de aanvraag en suggereerde de SJP contact op te nemen met de drie Landelijke Pedagogische Centra (LFC) in verband met het subsidiebeleid van de overheid.

Ook de LPG ondersteunde het plan en samen met de SJP richtten ze zich gezamenlijk tot de Minister. Deze wees het verzoek echter af, omdat het kabinet had besloten tot een bevrozing van het overheids personeel en van het personeel in door de overheid gesubsidieerde instellingen. De SJP bleef echter bezig rond dit punt en in 1972 richtte ze zich opnieuw tot het Ministerie met hetzelfde verzoek, ditmaal voorzien van een uitvoerige taakomschrijving. Enkele maanden voordien was het de Begeleidingscommissie Montessori-onderwijs gelukt voor hun onderwijs een LM te krijgen. Verwijzend naar dit precedent, stelde de SJP voor dezelfde benoemingsprocedure te volgen voor het Jenaplanonderwijs. In afwachting van de beslissingen door de Minister, ging de SJP alvast

over tot het samenstellen van een Begeleidingscommissie Jenaplan (BCJP). Deze kwam in 1973 tot stand en bestond toen uit de 3 directeurs van de afdeling "Basisonderwijs" van de 3 LPC en 3 bestuursleden van de SJP (18). Deze commissie had als opdracht de LM adviserend bij te staan.

Ook het schrijven van 1972 had geen resultaat. Eerst toen zich vanaf 1973, onder J. van Kemenade een nieuw onderwijsbeleid begon af te tekenen gericht op een geïntegreerde basisschool van 4- tot 12-jarigen, kon de BCJP de overheid overtuigen door te wijzen op de waarde van het Jenaplan in het licht van deze beleids optie.

Na "eindeloze schriftelijke schermutselingen (...) en anderhalf jaar zweven tussen hoop en vrees" (19) keurde Minister van Kemenade in mei 1974 de benoeming van een LM goed, op voorwaarde dat hij zou meewerken aan de integratie-experimenten rond de overgang kleuter- naar lager onderwijs.

Na deze goedkeuring was er echter nog heel wat discussie over de plaats waar de LM voor Jenaplanonderwijs gehuisvest zou worden. Aanvankelijk had men gehoopt dat de LM bij de SJP benoemd zou kunnen worden, en enkel op de loonlijst van één van de LPC zou staan. Dit bleek echter niet mogelijk, de LM moest op één van de LPC tewerkgesteld worden. Na veel overleg tussen de 3 LPC werd besloten dat het CPS plaats zou maken voor de LM en het Landelijk Secretariaat voor Jenaplanonderwijs.

Dit impliceerde echter dat de LM de statuten van het CPS moest ondertekenen, hetgeen indruiste tegen de opdracht van de LM. Deze moest er immers zijn voor alle Jenaplanscholen, ook voor de niet-protestants christelijke. Vooral de SJP protesteerde heftig, temeer omdat Chris Jansen (oud-KPC-medewerker) binnen de SJP als kandidaat naar voren geschoven werd. Uiteindelijk moest de SJP zich toch neerleggen bij de kwestie. Jansen trok zijn kandidatuur in en nam ontgoocheld afscheid van de Jenaplanbeweging. De verzuiling van het Nederlandse onderwijs (i.c- de LPG) eiste haar zoveelste tol!

Als LM werd dan Eelke de Jong benoemd. Hij was CPS-medewerker, en was sinds 1970 nauw betrokken bij het werk van Hartemink binnen het CPS.

De taakomschrijving van de LM lag in de handen van de BCJP, onder leiding van Jaap Hordijk, directeur van de afdeling voor buitengewoon- en basisonderwijs en opleidingen van het CPS. Analoog met de situatie in de Begeleidingscommissie Montessori-onderwijs, verwachtte men dat de Jenaplandeskundigheid door de SJP-vertegenwoordigers zou worden ingebracht. De LPC-directeuren delegeerden echter al vlug hun verantwoordelijkheid naar de directeur primair onderwijs van het CPS en waren niet meer aanwezig op de vergaderingen. Via de verslagen bleven ze wel op de hoogte van de BCJF-werking. Dit is tot op vandaag het geval.

Toen Eelke de Jong in januari 1975 begon als LM, lag de klemtoon van zijn werk op het onderzoek (in samenwerking met de SJP) naar de criteria waaraan een Jenaplanschool zou moeten voldoen, het organiseren van een begeleidingsstructuur voor de scholen die nog geen begeleiding ontvingen en het opzetten van een samenwerkingsverband met OBD-medewerkers, die Jenaplanscholen begeleiden of dat wilden gaan doen.

Eelke de Jong heeft zijn taak in erg moeilijke omstandigheden uitgevoerd: zijn opdracht was zeer uitgebreid en de perikelen rond de benoeming van de LM waren nog lang niet verteerd.

2.6. HET PERVA-PROJECT VAN DE STICHTING JENAPLAN EN DE OPRICHTING VAN DE NEDERLANDSE JENAPLANVERENIGING.

In april 1972 richtte men binnen de SJP een studiegroep op, die zich zou bezighouden met praktijkgerichte theorievorming en nascholing van leerkrachten. De groep bestond uit bestuursleden van de SJP en leden van de ex-Raad van Advies van de stichting.

Aangezien de taak van deze studiegroep zou bestaan in de perfectionering van het vakmanschap van de groepsleiders, sprak men van de Perva-groep.

Toch moeten de activiteiten van de Perva-groep niet gezien worden als een poging om de vak-deskundigheid van de groepsleiders rechtstreeks te perfectioneren, "maar veeleer als een streven om door de samenwerking van Jenaplanpraktici en -theoretici tot een theorievorming voor een volledige Jenaplanschoolgemeenschap te komen, zij het dan voorlopig maar voor de jaren zeventig.

Met de steun van een dergelijke theorie moet het mogelijk zijn de praktijk zodanig te beïnvloeden dat Jenaplanscholen op weg, over het geheel genomen, aan zowel een pedagogisch als didactisch verwachtingspatroon voldoen." (20)

Vanuit de studie van de grondprincipes van het Jenaplan wilde men aanwijzingen vinden voor de praktijk in de scholen. Men wilde met andere woorden een onderwijspedagogiek opstellen.

Immers enkel vanuit zo'n onderwijspedagogiek, analoog aan Petersens Führungslehre des Unterrichts, zou men didactische richtlijnen kunnen afleiden voor het handelen in pedagogische situaties, zodat men zich zou kunnen richten op het kind in de leerling, zoals Petersen wilde. Het Jenaplanconcept moest dus verder ontwikkeld worden in functie van de eigen Nederlandse situatie.

Als voorbereiding op het eigenlijke werk gaven alle groepsleden een overzicht van de problemen die zich in hun eigen schoolpraktijk voordeden.

Alleen zo meende men te kunnen komen tot een theorie die de dagelijkse praxis kon verhelderen. De gesprekken draaiden in feite rond de vragen: "Waarom doen we wat we doen?" en "Waarom doen we dat wat we doen zoals we het doen?"

Uit deze probleem inventaris koos men één centraal thema dat verder uitgewerkt werd.

Zo kwam als eerste thema "het ritmisch weekplan" aan de beurt. Naast het bespreken van discussieteksten (o.m. uit literatuur over de Britse "Infantschools"), werden in kleine groepen de weekplannen uit verscheidene scholen geanalyseerd en kritisch doorgenomen.

Deze werkzaamheden vulden de eerste 6 bijeenkomsten (tot juni 1973) en

resulteerden uiteindelijk in de brochure Het ritmisch weekplan - een hulp op weg voor schoolteams, ouders en schoolbegeleiders uit 1975.

Het volgende studiethema was de vrijheid in de Jenaplanschool. Carl Rogers' **Leren in vrijheid** behoorde toen tot de in Jenaplanscholen meest gelezen en besproken literatuur.

Ofschoon de Perva-groep verscheidene bijeenkomsten aan die thema wijdde, werd het toch niet afgerond in een publikatie, zoals bij het vorige thema, ofschoon dit wel de bedoeling was. Wel verscheen er in de laatste aflevering van Pedomorfose (1981) de uitgeschreven tekst van een aantal bandopnamen van Perva-bijeenkomsten rond het thema "vrijheid".

De bevindingen van de Perva-groep werden verspreid via artikelen in Pedomorfose en de reeds genoemde brochure over het ritmisch weekplan. Daarnaast waren enkele leden van de groep ook betrokken bij de schoolbegeleiding.

Zij konden de verzamelde ideeën en ervaringen uit de Perva-bijeenkomsten rechtstreeks inbrengen op vergaderingen in de rayons.

Tenslotte organiseerde de Perva-groep zelf drie landelijke 2-daagse conferenties (gefinancierd door de LPG) in november 1973, januari en maart 1974. Op de eerste dag van zo'n conferentie stond steeds de problematiek van het ritmisch weekplan centraal, terwijl de tweede werd besteed aan het "leren in vrijheid". Op deze wijze bereikte men ruim 250 praktijkmensen uit een 40-tal scholen,

Toch had het Perva-project ook nog een ander, zij het onbedoeld effect.

Vanaf 1974 werden allerlei wrijvingen merkbaar binnen de Pervagroep. Er werd kritiek geuit op de keuze van de groepsleden (via coöptatie) en de behandelde thema's; men zag het nut van het werk voor de eigen schoolpraktijk niet in en vooral de structuur van het gehele Jenaplanveld werd in vraag gesteld. Dit laatste betrof de relaties tussen de verschillende Jenaplaninstanties, qua verantwoordelijkheid en bevoegd-

heid, met daarbij de eis om meer doorzichtigheid en democratie in deze aangelegenheden.

De problemen kwamen ter sprake, er werd gediscussieerd; maar ook een interventie met een andragoge kon niet bereiken dat de Perva-groep haar theoretisch werk als studiegroep weer opnam. De discussie over de structuurproblemen leidde in 1977 tot de oprichting van de **Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV)**, voorbereid door de andragoge en een 6-tal Perva-leden. Hiermee eindigden feitelijk de activiteiten van de Perva-groep ofschoon deze nooit officieel werd opgeheven.

De NJPV werd een nieuwe Jenaplaninstantie: democratisch gestructureerd (verkozen bestuur) en voor iedereen toegankelijk (via lidmaatschap). In haar werking richtte ze zich voornamelijk op de ouders. Ze initieerde en begeleidde enkele oudergroepen en vanaf 1978 verscheen het mededelingenblad **De Grote Kring** (21).

Ofschoon er gegronde vrees bestond dat men nu tegen elkaar werkende Jenaplangeledingen zou krijgen, gebeurde dit toch niet. Het Jenaplanveld was weliswaar een instantie rijker, maar binnen de verschillende geledingen werkten de ex-Perva-leden verder, vaak in meerdere organisaties tegelijk.

2.7. DE ENQUÊTE: "DE EERSTE (OVERWEGEND) KWANTITATIEVE DOORLICHTING VAN HET JEHAPLANVELD" (1973).

In een document van de SJP over de lagere scholen "die op weg zijn naar de concretisering van het Jenaplanconcept" uit 1970 telt men 87 scholen. Het aantal is dus fors toegenomen na 1967, toen waren er nog maar 13!

Een nadere beschouwing van de concrete inhoud van de praktijk in deze scholen levert volgens Skiera hetzelfde gevarieerde beeld op als het onderzoek van 1967. Als gemeenschappelijk kenmerk meent hij toch te

mogen stellen dat alle scholen een min of meer ver doorgedreven flexibele groepeeringsvorm van de leerlingen hanteren om een continue ontwikkeling van de kinderen (zonder zittenblijven) mogelijk te maken. Hij wijst in dit verband op de invloed van **Doornbos' Opstaan tegen zittenblijven**.

In 1973 deed de SJP opnieuw een vragenlijstonderzoek naar de stand van zaken in het veld: "De eerste (overwegend) kwantitatieve doorlichting van het Jenaplanveld" (22).

Hierin is sprake van 111 scholen: de groei hield dus aan. Daarnaast was er ook een "lijst van plaatsen, waar belangstelling bestaat voor Jenaplan", die 16 scholen bevatte.

Van 82 scholen bevat het onderzoek meer informatie over de vormgeving van de praktijk. We vatten de gegevens hieronder samen;

- alle scholen hebben in een of andere vorm gebroken met de leerstof - jaarklassen. In de schoolorganisatie zijn dan toch nog 3 varianten te onderscheiden:

* 13 scholen hebben enkel jaarklassen, die alleen in niveaucursussen worden doorbroken.

* 37 scholen met enkel stamgroepen.

Het aantal stamgroepen varieert van 2 tot 12 voor leerlingenaantallen tussen de 21 en de 400. Skiera merkt op dat men enkel bij meer dan 2 stamgroepen per school zeker kan zijn dat het gaat om een pedagogische maatregel en niet om een pragmatische organisatie omwille van het beperkt aantal leerlingen-

Drie scholen hebben ook nog een kleutergroep voor de 4- tot 6-jarigen.

* 30 scholen met verschillende groepeeringsvormen.

Hier vindt men zowat alle groepeeringsmogelijkheden tussen niet meer louter in jaarklassen en nog niet volledig in stamgroepen.

Zo onder meer

. 1ste leerjaar/combinatieklas 2de en 3de leerjaar/stamgroep 4-5-6.

. 1ste/2de/3de leer jaar/stamgroep 4-5-6

- . enkel combinatieklassen
- . combinatieklassen en jaarklassen.

- het spel blijkt in een tiental scholen een ondergeschikte rol te hebben in vergelijking met andere basisactiviteiten (gesprek, werk en viering). Skiera concludeert hieruit - mede op basis van de protocollen van rayonbijeenkomsten - dat het spel duidelijk een lagere waardering geniet in deze scholen, vergeleken met de andere drie basisactiviteiten.

- vrijwel alle scholen werken met niveaucursussen voor rekenen en moedertaal.

- in alle scholen is er een documentatiecentrum met leermiddelen voor zelfstandig individueel- of groepswork (vooral in het kader van wereldoriëntatie).

Tot zover de resultaten van de "Doorlichting". Door deze kwantitatieve en organisatorische gegevens heen meent Skiera toch duidelijk een tendens naar "pedagogisering" van het schoolleven in de richting van het Jenaplan te bemerken.

Volgens hem moet men deze schoolorganisatorische en ingrijpende structurele vernieuwingen op de eerste plaats zien als een indicatie voor een gewijzigde instelling van de leerkracht tegenover de leerlingen en tegenover zichzelf.

2.8. DE SYSTEMATISCHE UITBOUW VAN EEN BEGELEIDINGSSTRUCTUUR.

Het uitbouwen van de begeleidingsstructuur voor Jenaplanscholen moet worden gezien tegen de achtergrond van het snel uitbreidende aantal scholen, die zich "Jenaplanschool" noemen.

Eerst een algemeen overzicht van de Jenaplanbegeleidingsstructuur in 1973.

SCHEMA 2.3.: de schoolbegeleidsstructuur voor het Jenaplanonderwijs in 1973.

S J P ;waaronder vallen **CPS-12 zelfstandig werkende scholen,KPC en SPDAA(Arnhem)**

CPS:

Rayon Friesland aantal scholen 8
Rayon Drenthe aantal scholen 5
Rayon Oost-Geld.aantal scholen 5
Rayon Apeldoorn aantal scholen 5
Rayon Wageningen aantal scholen 5
Rayon Centrum aantal scholen 5
Rayon Randstad aantal scholen 6
Rayon Amsterdam aantal scholen 5
Rayon Den Helder aantal scholen 3
Kringen Poortvliet aantal scholen 1
Ritthem aantal scholen 1

Totaal 48 scholen.

KPC:

Rayon Friesland aantal scholen 7
Rayon 69 aantal scholen 10
Rayon 70a aantal scholen 6
Rayon 70b aantal scholen 7
Rayon 71 aantal scholen 4
Rayon 72 aantal scholen 8

Totaal 42 scholen.

SPDAA Arnhem:

Rayon Arnhem met 9 scholen.

De begeleiding werd dus verzorgd door 4 instanties: het CPS, het KPC,

de SJP en als enige regionale instelling, de Schoolpedagogische Dienst Agglomeratie Arnhem (SPDAA).

a. **SPDAA:**

Te Arnhem begon in 1970 het eerste zuiloverstijgende begeleidingsproject voor Jenaplanscholen aan een regionale OBD. Chris Jansen, tot dan toe KPC-medewerker, werd in 1970 benoemd bij de SPDAA en heeft actief deelgenomen aan de uitbouw van het Jenaplan-begeleidingsproject.

Jansen was trouwens reeds enkele jaren voordien door de gemeente Arnhem aangezocht om mee te werken aan het project "samenwerkings-school Vredenburg". Men wilde in de wijk "Vredenburg" drie scholen oprichten, nl. een katholieke, een openbare en een protestants-christelijke, en deze samenbrengen in 1 gebouw. Daarbij moest het gebouw een optimale samenwerking tussen de scholen mogelijk maken. Chris Jansen meende dat zoiets enkel met Jenaplanscholen te realiseren was. Uit de intense samenwerking tussen Chris Jansen en de architect ontstond een gebouw dat volledig vanuit het Jenaplanconcept ontworpen was; **De Krakeling**.

Het ambitieuze opzet van een echte samenwerkingsschool werd echter nooit helemaal gerealiseerd. (23).

b. **SJP:**

Een aantal scholen werd rechtstreeks door de SJP ondersteund. Het betrof hier vooral openbare scholen. De begeleiding bestond in schoolbezoeken en hospiteren door SJP-bestuursleden, gevolgd door discussies met de leerkrachten.

Daarnaast bleef de SJP ook ter beschikking voor alle informatie-aanvragen van geïnteresseerden. Tot aan de oprichting van de BJCP in 1973, was zij immers de enige landelijke Jenaplangeleding die zuiloverstijgend werkte.

c. **KPC:**

Aan het KPC waren, zoals men weet, de eerste rayons al in de jaren '60 uitgebouwd. In 1966 startte C. Jansen Rayon 66; eind 1968 kwamen daar Rayon 69, Rayon 70 en Rayon 71 bij. Deze drie rayons werden begeleid door schoolleiders van scholen uit Rayon 66, die een deel van hun werktijd konden besteden aan de opbouw en leiding van de nieuwe rayons. Zij werden "Praktijkmedewerkers" (PM's) genoemd. Hun begeleiding bestond uit:

- hospiteren bij en adviseren van leerkrachten in verband met didactische en organisatorisch vragen;
- organiseren en leiden van schoolleidersbijeenkomsten. Hier lag het zwaartepunt van hun begeleiding. In de eerste bijeenkomsten werden de pedagogische uitgangspunten en doelstellingen vastgelegd, waarbij men zich oriënteerde aan de voorstellen van de Commissie Basisonderwijs van het KPC (zie boven, 2.1. en 2.3.). Dit blijkt ook uit het feit dat men de scholen vaak groepeerde onder de naam "niet-klassikale, flexibel gestructureerde scholen" in plaats van "Jenaplanschool". De minimumvoorwaarde om tot de rayon toe te treden en deel te nemen aan de bijeenkomsten, was immers dat men in de school het leerstof jaarklassensysteem in min of meerdere mate doorbroken had.

Op deze bijeenkomsten ging men 's voormiddags vaak op bezoek in een school, waarna er 's middags over de indrukken van het bezoek werd gepraat.

- organiseren en leiden van studiedagen voor alle leerkrachten van de scholen uit een rayon.

Bij het analyseren van de themata die behandeld werden op de verschillende begeleidingsbijeenkomsten, viel het Skiera op dat de katholieke scholen vooral met didactisch-methodische vragen bezig waren, eerder dan met de theoretische achtergronden van het Jenaplan,

De KPC-rayons werkten ook onafhankelijk van elkaar, vaak geconcentreerd rond de praktijkproblemen in individuele scholen. Er was dus niet of nauwelijks sprake van coördinatie en planning op langere termijn tussen meerdere rayons, en evenmin van een systematische rayon-overstijgende samenwerking.

Ook in de verdere uitbouw van de Jenaplanrayons had C. Jansen een belangrijk aandeel. Tot aan zijn benoeming te Arnhem in 1970 reisde hij als KPC-medewerker het land door om voordrachten te geven over Jenaplan voor ouders, voor leerkrachten, op inspectiebijeenkomsten, enz.

Van de rayons uit SCHEMA 2.3. bleven enkel Rayon Friesland en Rayon 70b bestaan.

Al de anderen werden tussen 1973 en 1975 afgebouwd. Na het verdwijnen Van de rayons gingen een aantal scholen over naar CPS-rayons (24).

d. CPS:

De begeleidingsstructuur vanuit het CPS geeft een heel ander beeld. Vanaf 1969 werd hier onder leiding van G. Hartemink, ook een eigen begeleidingsstructuur Jenaplanscholen uitgebouwd. Geleidelijkaan zou ook Eelke de Jong, de latere Landelijk Medewerker, hem daarbij helpen en zo stilaan met het Jenaplan vertrouwd raken,

Hartemink trachtte een systematisch geordend en hiërarchisch gestructureerd begeleidingsnet op te zetten. Op een "contactconferentie van de bij het CPS aangesloten Jenaplanscholen" in 1970 te Bunnik, inventariseerde men de stand van zaken, problemen en begeleidingswensen van de scholen. Deze gegevens werden dan gebruikt voor de opbouw van een organisatiemodel, dat door Hartemink in 1969 was ontwikkeld. Men kwam aldus tot volgende structuur:

SCHEMA 2.4.: De begeleidingsstructuur voor Jenaplanscholen vanuit het CPS in 1970.

Centrale Werkgroep Jenaplan(CWJ)-→ Groep Rayonleiders----→

- Rayon Centrum**
- Rayon Oost-Gelderland**
- Rayon Drenthe**
- Rayon Zeeland**

- **Rayon Friesland**
- **Rayon Amsterdam.**

De **Centrale Werkgroep Jenaplan** (CKJ) omvatte naast Hartemink 2 andere pedagogisch-didactische medewerkers, 3 P.A.-docenten en 3 stamgroep-leiders van Jenaplanscholen. Zij werkten een innovatieplan uit dat, rekening houdend met de begeleidingswensen van de scholen, als richtsnoer fungeerde bij de begeleiding op rayon- en schoolniveau. Deze groep onderhield schriftelijke en deels persoonlijke contacten met de rayons, naast de werking via de rayonleiders.

In 1972 deelde men de CWJ op in een studiegroep en een "kerngroep". De studiegroep hield zich bezig met meer theoretische vragen. Ze bestond uit 6 personen, waarvan er 3 tegelijkertijd ook deel uitmaakten van de Perva-groep (zie hoger 2.6.).

De kerngroep behandelde actuele (praktijk)problemaen en speelde de resultaten van haar discussies door naar de studiegroep of de rayons, al naargelang van de relevantie voor een van de twee.

Eind 1973 werd de studiegroep opgeheven, vooral omdat ze niet kon voldoen aan de verwachtingen van de scholen op een snelle beantwoording van hun praktijkproblemen. Daarna werd de "Kerngroep CPS" gevormd, die opnieuw ongeveer de rol van de CWJ vervulde. Deze Kerngroep kon echter efficiënter werken, omdat ze een aantal school- en rayonleiders bevatte, die deeltijds vrijgesteld waren voor begeleidingswerk. Het waren dus ook praktijkmedewerkers, zoals die reeds bestonden in de KPC-rayons- Naast de 5 praktijkmedewerkers, omvatte de Kerngroep ook een opvoedkundige en Eelke de Jong, medewerker van het CPS. Na het vertrek van Hartemink in 1974 coördineerde hij de groep. Ook hij was hiervoor gedeeltelijk vrijgesteld binnen zijn eigen CPS-opdracht.

In de **werkgroep van rayonleiders**, die zowat tweemaandelijks vergader-

de, besprak men de plannen van de CWJ en werden berichten uit de scholen doorgegeven. De Rayonleiders waren mensen uit een school in het rayon, die als coördinator en contactpersoon fungeerden voor een aantal Jenaplanscholen in hun omgeving.

Op het niveau van de rayons waren er bijeenkomsten van rayon- en schoolleiders en "rayonbijeenkomsten" voor alle betrokken leerkrachten (uit de scholen van het rayon). Om de band tussen CWJ en de scholen in de rayons zo stevig mogelijk te maken, nam Hartemink zelf deel aan alle bijeenkomsten waarbij de rayons werden opgericht (in 1970) en later was hij ook regelmatig aanwezig op de rayonbijeenkomsten.

Een opvallend kenmerk van de CPS-rayons is dat ze vanaf het begin scholen omvatten van alle zuilen;

TABEL 2.1.: De verdeling van de Jenaplanscholen per levensbeschouwelijke richting over de CPS-rayons in 1972.

Rayons	aantal scholen			totaal
	prot.-chr.	rooms-kath.	openbare	
Friesland	5	3	8	
Drenthe	3	2	-	5
Oost				

Gelderland	5	-	-	5
Apeldoorn	3	1	1	5
Wageningen	-	-	4	4
Centrum	5	-	-	5
Randstad	5	-	1	6
Amsterdam	5	-	-	5
Den Helder	1	1	1	3
Kringen:				
Poortvliet	1	-		1
Ritthem	1	-	-	1
9 rayons	34	4	10	48
2 kringen				

Ue begeleiding van protestants-christelijke Jenaplanscholen te Amsterdam door Ben Keyl ging op in de rayonstructuur, nl. in Rayon Amsterdam. (25).

Het oorspronkelijke Rayon Zeeland (1970) bestond slechts uit 2 kleine scholen. Men slaagde er niet in om het minimum aantal scholen (nl. 3) te bereiken om een apart rayon te vormen. Daarop vormden beide scholen hun eigen "kring", die verbonden was met het CPS. In 1975 sloten ze zich aan bij het nieuw opgerichte Rayon Zuid-West-Nederland.

Een ander verschilpunt met de KPC-rayons ligt in de thema's die op rayonniveau behandeld werden. Zij vertoonden een duidelijkere binding met het Jenaplanconcept. Ook het aantal behandelde thema's was veel kleiner dan in de katholieke rayons en de thema's leunden dichter aan bij de aspecten, die vanuit de CWJ als wezenlijk genoemd werden (onder meer kringgesprek, werken in stamgroepen, wereldoriëntatie). Een en ander is waarschijnlijk ook te wijten aan de integrerende functie van Hartemink in de hele begeleidingsstructuur en aan de systematische samenwerking tussen de rayons. Andermaal een kenmerk dat we niet terugvinden bij de KPC-rayons.

Van de oorspronkelijke CPS-rayons bleven er 5 ook na 1974-1975 verder functioneren, nl. Friesland, Drenthe, Oost-Gelderland, Apeldoorn en Randstad.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat, op de vooravond van de benoeming van de LM, het Jenaplanveld reeds een eigen begeleidingsstructuur had. De 4 begeleidende instanties gaven aan die begeleiding elk een eigen invulling.

Na 1975 zou door de verschuiving van de begeleidingstaak van LPG naar OBD's en door de opdracht van de LM een grondige verandering in de begeleidingsstructuur plaatsvinden. Samen met de verschuiving van de begeleiding van de verzuilde LPG naar de zuiloverstijgende OBD's werd de begeleiding in haar geheel verder ontzuild.

2.9. BELEIDSBEÏNVLOEDING DOOR DE STICHTING JENAPLAN IN HET PERSPECTIEF VAN DE NIEUWE WET OP HET BASISONDERWIJS.

In 1970 maakte Staatssecretaris J. Grosheide zijn *Voorontwerp van Wet op het Basisonderwijs* bekend. In dit eerste document zijn reeds invloeden van de Jenaplanbeweging merkbaar. Chris Jansen, toen voorzitter van de SJP, maakte als KPC-medewerker deel uit van de staatscommissie die het Voorontwerp voorbereid had.

Grosheide deed zelf uitspraken in die zin. Zo vermeldt Freudenthal een interview met Grosheide in het dagblad Trouw (13 mei 1970): "Gevraagd door welke ideeën en experimenten de staatssecretaris zich bij het opstellen van zijn voorontwerp heeft laten leiden, antwoordt hij dat er bijvoorbeeld gekeken is naar de Jenaplan-school, een kleine maar veldwinnende groep. Hij meent dat zoiets mogelijk moet zijn binnen het kader van de nieuwe wet. Dan is er verder gekeken naar de Montessori-school, naar de vernieuwingen in het Engelse basisonderwijs, naar de ontwikkelingen die in de "gewone" lagere scholen al duidelijk zichtbaar zijn. Uiteindelijk heeft men (...) zoveel mogelijk open willen laten. Welbewust is in het voorontwerp van wet op het basisonderwijs in onderwijskundig opzicht zo min mogelijk geregeld" (26). Deze invloed is waarschijnlijk mede te danken aan het reeds genoemde rapport van Doornbos *Opstaan tegen zittenblijven*, waarin de auteur erop wijst dat dit euvel in de Jenaplanscholen vermeden is.

Ondanks dit alles reageerde de SJP toch op het Voorontwerp, Met name

de integratie kleuter- en lager onderwijs was volgens haar niet voldoende uitgewerkt. "Artikel 1.7 luidde: "Het onderwijs is gedurende ten hoogste een jaar na de aanvang zodanig ingericht, dat een geleidelijke overgang wordt verkregen van de kleuterschool naar de school voor basisonderwijs." De toelichting daarop was aldus geformuleerd: "(...) Aangenomen wordt dat de geleidelijkheid voldoende bevordert wordt, indien gedurende ten hoogste een jaar na de aanvang het basisonderwijs daartoe geschikte bijzondere voorzieningen biedt en bijzondere werkwijzen toepast.' (,)" (27).

Artikel 31 maakte de oprichting van onderwijsgemeenschappen van kleuter- en lager onderwijs mogelijk. Deze gemeenschappen zouden de soepele overgang van het kleuter- naar lager onderwijs mogelijk moeten maken.

Volgens de SJP voorzag het Voorontwerp dus wel in een soepele overgang van kleuter- naar lagere school, maar niet in een integratie van beide. Skiera citeert de brief die de SJP als reactie naar het Ministerie schreef. We citeren zijn (Duitse) tekst.

"Sollte das definitive Geseta namlich keinen Raum lassen für einen flexibelen Übergang und damit doch, was die Zulassung zum Basisunterricht betrifft, an den Kriterien der Lehrstoffjahresklassenschule festhalten, würde (das Gesets) damit in einem der entscheidendsten Punkte der Schulaufbahn des Kindes gegen Artikel 2 des Vorenentwurfes verstossen, dem zufolge der Basisunterricht die Schuler, ausgehend von ihren individuellen Möglichkeiten, zu bilden hat" (28)

Het bestuur bleef in contact met het Ministerie over deze kwestie. Naast standpuntbepalingen in verschillende publikaties (o.m. Pedomorfose. nr. 13 van 15-5-1972), waren er ontmoetingen en discussies met vertegenwoordigers van de Minister. De SJP organiseerde en begeleidde ook bezoeken met deze vertegenwoordigers aan Jenaplanscholen.

Terloops willen we er hier op wijzen dat Chris Jansen reeds in het begin van de jaren '70 contact gehad heeft met van Kememade, de latere Minister, die toen nog hoogleraar was aan de universiteit te Nijmegen. Jansen gaf er op verzoek van Van Kemenade, een college over Jenaplan, De latere Minister zou toen al blijk gegeven hebben van waardering

voor het Jenaplanconcept als model voor het toekomstig basisonderwijs. Dat een en ander evolueerde volgens de wensen van het SJP-bestuur (en waarschijnlijk ook wel mede door haar inspanningen) blijkt uit het feit dat in het Ontwerp van de Wet op het Basisonderwijs (29 maart 1977) sprake is van "integratie van kleuter- en lager onderwijs tot één basisschool voor 4- tot 12-jarigen."

Uiteraard was de kritische aandacht voor de voorbereidingen van de Wet binnen de Jenaplanbeweging omvattender dan alleen het integratievraagstuk. Het sou echter een aparte studie vergen om na te gaan op welke wijze en in hoeverre deze beweging invloed gehad heeft op het tot stand komen van de Wet op het Basisonderwijs. Dat er invloed geweest is staat buiten twijfel.

Zo schreef oud-Minister van Kemenade in een brief ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van S. Freudenthal: "Ook in het Wetsontwerp Basisonderwijs is een aantal sporen van het Jenaplan terug te vinden" (29). Hij wees dan op de aanzetten (in artikel 9) tot het doorbreken van het leerstofjaarklasaensysteem. In verband met de onderwijsinhoud had hij het over de mogelijkheid (vanuit artikel 10) dat: "verschillende activiteiten in onderlinge samenhang kunnen plaatsvinden. Via dit artikel kunnen typische Jena-begrippen (sic!) als "wereldoriëntatie", waarbij aan de hand van projectonderwijs een groot beroep wordt gedaan op de creatieve mogelijkheden van de leerlingen, handen en voeten krijgen" (30).

Op de bijdrage van de Jenaplanbeweging op de nationale onderwijshervormingen, komen we in het volgende hoofdstuk nog terug.

NOTEN BIJ HOOFDSTUK 2

1) De belangrijkste bronnen voor hoofdstuk 2 zijn:

- Bestuur Stichting Jenaplan, De herkenbaarheid van het Jenaplanveld. *Pedomorfose* 1976 (8), nr. 29.
- Bestuur Stichting Jenaplan, Het Perva-project van de Stichting

Jenaplan. *Pedomorfose*. 1973 (5). nr. 17.

- A. Boes, *Jenaplan-Historie en actualiteit*. 1979.

- A. Boes, Reactie op de boekbespreking van Jenaplan-Historie en actualiteit door E. Skiera. *Pedomorfose*. 1980 (12), nr. 46.

- S. Freudenthal, Een overzicht van het nog niet geïstitutionaliseerde Jenaplanwerk. - Een verantwoording en dankwoord aan alle betrokkenen. *Pedomorfose*, 1981 (13), nr. 50.

- S. Freudenthal, Verslag over vijf en een halfjaar bestuurlijke activiteit van de Stichting Jenaplan. 1974.

C. Jansen, De eerste Perva-konferentie. *Pedomorfose*. 1974 (6), nr. 20.

- Kerngroep Jenaplanscholen, Het Jenaplanwerk in C.P.S-verband. *Pedomorfose*. 1974 (6), nr. 22.

- Nieuwsbrief Stichting. Jenaplan. 1983 (1), nr. 1

- P. Feels & G. Vernooy, *Verslag van Operatie Injektie*. 1979.

- E. Skiera, *Die Jena-Plan-Bewegung in den Niederlanden*. Beispiel einer pädagogisch fundierten Schulreform. 1982.

- K. Vreugdenhil, Basisonderwijs en Jenaplanschool. *Pedomorfose*. 1980 (12), nr. 46.

Gesprekken met **Suus Freudenthal** te Utrecht op 14-7-1983

Eelke de Jong te Hoevelaken op 14-12-1984

Chris Jansen te Vught op 25-6-1985

OPMERKING: alle schema's en tabellen in dit hoofdstuk zijn overgenomen uit E. Skiera, p.c. De vertaling gebeurde door ons.

2) De schoolbegeleiding werd in die tijd uitgebouwd in zogenaamde "rayons" vanuit de Landelijke Pedagogische Centra. Dit werkte ruw geschetst als volgt: school X werd intensief begeleid door een van de LPG en gaf op haar beurt het verworvene verder aan een aantal naburige scholen, die van het LPG geen of slechts summiere begeleiding ontvingen. Het waren dus een soort netwerken, clusters van scholen uit dezelfde regio.

3) S. Freudenthal, Verslag..... p. 5.

4) P. Peels & C. Vernooy, o.c.. p. 9.

5) Voor een bespreking van de onderzoeksgegevens steunen we volledig op hetgeen E. Skiera daarover zegt, omdat we niet konden beschikken over de oorspronkelijke documenten. (E. Skiera, o.c.. p. 185-197.)

6) Ibid. p. 197-198.

7) S. Freudenthal, Verslag;____. p. 5.

8) E. Skiera, o.c.. p. 198-200.

9) Commissie Basisonderwijs, Wereldoriëntatie III. 1969.

10) A. Boes, Jenaplan-Historie..., p. 113.

11) K. Doornbos, Opstaan tegen het zittenblijven. 1969, p. 66.

12) S. Freudenthal, Verslag.... p. 5.

13) Ibid.. p. 5.

14) Ibid.. p. 6.

15) De samenstelling hiervan kan onder meer nagegaan worden op de binnenkant van de omslagen van de Pedomorfose-nummers.

16) Binnenkant van de omslag van Pedomorfose. 1969 (I), nr. 1.

17) C. Jansen, o.c.. p. 2.

18) E. Skiera, o.c.. p. 212-213.

De BCJP-leden waren G.J. Van der Feen (APS), M. Baaijens (CPS en voorzitter van de BCJP) en G. Bierlaagh (KPC). Toen Baaijens in 1973 ontslag nam en voorzitter werd van de Innovatiecommissie Basisonderwijs, werd hij opgevolgd door Jaap Hordijk, die meteen ook het voorzitterschap van de BCJP overnam.

(Bestuur Stichting Jenaplan, De herkenbaarheid van het Jenaplan--

veld. Pedomorfose. 1976 (8), nr. 29, 59).

Vanwege de SJP waren er Chris Jansen, Suus Freudenthal en Ad Boes. Jansen trok zich in 1974 terug.

19) S. Freudenthal, Verslag...., p. 9.

20) Bestuur Stichting Jenaplan, Het Perva-project. p. 7.

21) Een groep NJPV-leden uit de omgeving van Geldermalsen gaf een tijdschrift Jenaplan-bulletin uit, waarin ook de berichten van het Landelijk Jenaplansecretariaat (LM) werden opgenomen. Later werd dit blad opgesplitst in enerzijds Het Kringetje Rond, dat de functie van mededelingenblad voor de NJPV overnam en anderzijds Jenaplan—Informatie, dat door het Landelijk Jenaplansecretariaat werd uitgegeven.

22) Ook hier hadden we de oorspronkelijke onderzoeksgegevens niet ter beschikking en steunen we volledig op E. Skiera, o.c., p. 232-237.

23) In de oorspronkelijke tekst van onze licentiaatsverhandeling wordt vrij uitvoerig op dit project ingegaan. (A. Deketelaere & Geert Kelchtermans, De Jenaplanpedagogiek en haar receptie in Nederland. 1985, p. 457-463).

24) E. Skiera, o.c.. p. 238.

25) In de oorspronkelijke begeleidingsstructuur voor Jenaplanscholen in Amsterdam, onder leiding van B. Keyl, waren 8 protestants-christelijke, 1 rooms-katholieke en 1 openbare school aangesloten. In 1973 waren er in Rayon Amsterdam enkel 5 protestants-christelijke scholen. Noch E. Skiera (o.c.-f.. P- 224), noch P. Peels & C. Vernooy in hun onderzoek met betrekking tot de Jenaplanbegeleidingsstructuur uit 1979 (o.c.. p. 32) vermelden wat er met de oorspronkelijke scholen gebeurd is.

26) S. Freudenthal, Naar de basisschool van morgen. 1975, p.

200-201.

27) Bestuur Stichting Jenaplan, Zoeken naar de formule voor optimale integratie ko-lo, met behulp van buitenlandse oplossingen, experimenten en voorstellen, Pedomorfose. 1972 (4), nr. 13, p. 7.

28) E. Skiera, o.c, p. 211, Skiera vermeldt een Duitse vertaling van de brief die het bestuur van de Stichting Jenaplan op 27 november 1970 zond naar Staatssecretaris J, Grosheide.

29) J. van Kemenade, Invloed Jenaplan op het basisonderwijs. Pedomorfose. 1978 (10), nr. 37, p. 4.

30) Ibid.. p. 4-5.

Hoofdstuk 3. Structurele differentiatie van de Jenaplanbeweging en participatie in het innovatiebeleid van de Nederlandse overheid (1975 - 1980).

In deze periode zien we enerzijds dat de institutionalisering van de beweging verder gaat en anderzijds dat de Jenaplanbeweging ook een eigen rol gaat spelen in de landelijke onderwijsvernieuwingen.

In de eerste 3 artikelen bespreken we de uitbouw van de begeleidingsstructuur (3.1.), de nascholing (3.2) en de leerkrachtenopleiding (3.3.) voor de Jenaplanbeweging. In het laatste artikel behandelen we de rol van de Jenaplanbeweging in de vernieuwingsexperimenten met het oog op de basis- en middenschool (3.4).

3.1. DE VERSCHUIVING IN DE SCHOOLBEGELEIDING VAN DE LANDELIJKE PEDAGOGISCHE CENTRA NAAR DE REGIONALE ONDERWIJSBEGELEIDINGSDIENSTEN.

In de tweede helft van de jaren '70 onderging de begeleidingsstructuur voor Jenaplanscholen grondige wijzigingen. De LPC-rayons werden afgebouwd en de begeleiding werd overgedragen naar de regionale OBD's (3.1.1).

Dit veroorzaakte een acute noodsituatie, aangezien de OBD's niet over voldoende Jenaplandeskundigheid beschikten om een adequate begeleiding van de Jenaplanscholen te verzorgen. Via een scholingsproject, trachtte men dit tekort te ondervangen (3.1.2).

3.1.1. DE HERSTRUCTURERING VAN DE JENAPLAN-RAYONS (I)

Toen Eelke de Jong op 1 januari 1975 begon als landelijk medewerker voor Jenaplanonderwijs (LM), was het de bedoeling, binnen de Begeleidingscommissie Jenaplan (BCJP), de bestaande begeleidingsstructuur voor Jenaplanscholen te verbeteren, onder meer door het inschakelen van een groter aantal praktijkmedewerkers (PM's), die over de rayons verdeeld zouden worden. De LM zou dan vooral instaan voor de coördinatie van het geheel.

Tegen de verwachtingen in besliste de Minister van Onderwijs & Wetenschappen echter dat vanaf 1 augustus 1976 de begeleiding door de LPC via PM's naar de rayons, niet meer gesubsidieerd zou worden. De rechtstreekse begeleiding van de scholen moest volledig worden overgedragen naar de regionale OBD's.

Deze beslissing bracht het Jenaplanveld in een acute noodsituatie: voor het schooljaar 1975-1976 kreeg men slechts 2 PM's (in 1974-1975 waren er dat 6).

voor de recrutering van het OBD-personeel werd slechts een zeer klein percentage mensen uit Jenaplanscholen gevraagd (onder meer oud-PM's), die echter vaak werden ingezet voor de begeleiding van traditionele scholen.

- het vertrek van mensen (meestal schoolleiders) uit de Jenaplanscholen naar de OBD's betekende vaak een zwaar verlies voor die scho-

len, dat niet direct aangevuld kon worden. Er was immers nog geen specifieke Jenaplanopleiding voor leerkrachten.

de specifieke Jenaplanbegeleiding zou in de totale opdracht van de OBD slechts een ondergeschikte plaats innemen.

Een en ander betekende ook een verschuiving in de taak van de LM. Als medewerker van een LPC mocht hij zelf geen scholen meer begeleiden. Ook zijn taak als coördinator van de verschillende rayons kwam nu te vervallen. Toch ging Eelke de Jong in de jaren na 1975 nog vaak in op begeleidingsverzoeken van bepaalde scholen. Hij trachtte ook de oud-FM's verder samen te houden en te ondersteunen, onder meer via werkgroepen (zie verder 3.2.2).

De bestaande Jenaplanrayons van de LPG werden door de LM opnieuw ingedeeld in het schooljaar 1975-1976; met de bedoeling binnen bepaalde regio's de scholen te groeperen. Later in de hoop dat de regio van de Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV) hierin aanknopingspunten zou kunnen vinden voor hun functioneren.

Het liep echter niet zoals voorzien. De structuur van de PM's werd immers afgebouwd en de overname van de begeleiding door de OBD's verliep niet zonder problemen, onder andere door de competentiestrijd tussen oud-PM's en nieuwe OBD-medewerkers. Door de herverdeling bleken er verscheidene rayons in elkaar te storten. Sommige scholen konden aansluiting vinden bij een nieuw rayon, maar soms functioneerde dit ook niet of nog slechter dan het vorige waartoe ze behoorden. Andere scholen konden na de herverkaveling niet meer participeren in een samenwerkingsverband voor begeleiding, omdat ze niet bij een rayon konden aansluiten en evenmin onder het werkveld van een OBD vielen. Er waren immers nog een aantal "witte vlekken" in het veld, wat de begeleiding betreft. Voor deze scholen bleef als enige mogelijkheid over: directe begeleiding door de LM. Maar binnen zijn taakomschrijving mocht de LM zich niet meer bezighouden met het rechtstreeks begeleiden van individuele scholen. Daarbij kon hij naast zijn andere werkzaamheden, slechts ad hoc reageren op zulke verzoeken, zonder grondige studie van de situatie, waarin de school zich bevond.

Rayon 70b en ook de Friese rayons onttrokken zich aan de herverdeling en werkten zelfstandig verder.

In 1979 werd op initiatief van de BCJP een onderzoek opgezet naar de stand van zaken met betrekking tot de schoolbegeleiding voor Jenaplan-scholen. P. Peels en C. Vernooij (NJPV) voerden de studie uit. In hun rapport hangen ze echter een vrij somber beeld op: "Het enige goed functionerende rayon is Friesland. Drenthe en Oost-Gelderland hebben problemen met de SABD (andere term voor OBD -GK). De rayons Randstad, Twenthe, 70b, Zuid-Oost Nederland, Zuid-West Nederland en Amsterdam functioneren niet of slecht.

Apeldoorn, Arnhem en Rotterdam vallen onder een begeleidingsdienst en functioneren redelijk tot goed. Nijmegen, Centrum, grootste gedeelte van Noord-Holland, Eindhoven, functioneren in het geheel niet meer. In Noord-Holland functioneert in Heerhugowaard een rayon van 5 (binnenkort 6) scholen en in Assendelft/Zaandam een werkgroepverband van 4 scholen,

Verder zijn er verspreid over het land een groot aantal scholen, die geen begeleiding ontvangen in welke vorm dan ook" (2).

Het blijft erg moeilijk om een duidelijk zicht te krijgen op de factoren die vanaf 1975 de Jenaplanbegeleiding negatief beïnvloed hebben. De volgende factoren hebben ons inziens in elk geval een rol gespeeld:

- de afwijzing door de Minister van de verdere uitbouw van een begeleidingsstructuur met PM's, gekoppeld aan de verplichting de begeleiding naar de OBD's over te hevelen;
- het gebrek aan Jenaplandeskundigheid binnen de OBD's;
- de competentiestrijd tussen de oud-PM's (die bij een OBD werkten) en de andere OBD-medewerkers, die voor de begeleiding van Jenaplan-scholen instonden;

- de verschillende opvattingen binnen de BCJP over hoe de begeleiding vorm moest krijgen;
- het ontstaan van de Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV) in 1977, waardoor er ook verwachtingen ontstonden met betrekking tot de bijdrage van deze nieuwe instantie aan de schoolbegeleiding;
- de herstructurering van de rayons door de LM in 1975.

Er is meer onderzoek nodig om een inzicht te krijgen in de concrete regionale situatie van de begeleiding in die tijd. Dat een complex samenspel van factoren verantwoordelijk was voor de toestand, lijkt echter zeker te zijn.

Ondertussen zocht men verder naar mogelijkheden om de schoolbegeleiding adequater uit te bouwen. Een belangrijk initiatief in dit verband was de "**Operatie Injektie**", die in 1979-1980 van start ging. De operatie ontstond uit de "informatiegroep" van de NJPV (die in 1978 opgesplitst was in werkgroepen). In overleg roet de LM werden afspraken gemaakt en het geheel werd goedgekeurd en gefinancierd door de BCJP. P. Peels en C. Vernooy, beiden lid van het NJPV-bestuur, zouden de opdracht uitvoeren. Deze bestond erin eerst na te gaan hoe de stand van zaken was met betrekking tot de Jenaplanrayons en het bestaande aanbod van begeleiding, om van daaruit in een aantal gevallen nieuwe samenwerkingsverbanden op te zetten voor Jenaplanscholen, die na de herverdeling van de rayons, geen begeleiding meer kregen.

Het onderzoek hebben we hoger al genoemd; we gaan nu even in op de samenwerkingsexperimenten, die in het verlengde daarvan werden geïntieerd. Hiervoor koos men scholen die nog niet in een rayon gezeten hadden, nl. 5 scholen in Purmerend en 5 in Lelystad- Daarnaast wilde men ook enkele niet-meer-functionerende rayons aanpakken, nl. Nijmegen, Zuid-Oost-Gelderland en Randstad.

Van al deze scholen maakte men een grondige diagnose van de situatie en trachtte dan een samenwerkingsverband op te zetten tussen de

scholen, om hen op die manier toch van een zekere vorm van begeleiding te kunnen voorzien.

Na het opzetten van de samenwerkingsverbanden tussen de scholen, werd Operatie Injektie geëvalueerd en afgesloten. Het is ons niet bekend in hoeverre de opgezette werking naderhand verder bleef functioneren. In elk geval kende de Operatie geen tweede editie in andere streken met een beperkt Jenaplanbegeleidingsaanbod. Op landelijk niveau werden initiatieven genomen voor het vormen van een begeleidingskader.

3.1.2 HET BLOKKENFLAN, EEN LANDELIJK INITIATIEF VOOR DE SCHOLING VAN EEN BEGELEIDINGSKADER VOOR JENAPLANSCHOLEN (4)

Na overleg met het Werkverband Plaatselijke en Regionale Schooladvies - diensten (WPRO), had er op 11 september 1975 een oriënterend gesprek plaats tussen BCJP, LM en vertegenwoordigers van OBD's over een eventueel samenwerkingsproject LPC-OBD "Overdracht Begeleiding Jenaplanscholen." Men werd het eens en het project kon starten. De globale doelstelling was "zorgdragen voor een verantwoorde overdracht van verantwoordelijkheid van begeleiding van Jenaplanscholen van de LPG naar de desbetreffende Onderwijsbegeleidingsdiensten".

Men was van mening dat de OBD's deze taak op zich konden nemen "als er een duidelijk inzicht is op de begeleidingsproblematiek van Jenaplanscholen. Dit vraagt onder meer kennis van en inzicht in de gedachten van Peter Petersen omtrent opvoeding en onderwijs, en de vormgeving daarvan in de scholen."

In het project werden 3 fasen onderscheiden:

- de oriënterende fase:

Deze zou een inhoudelijk-praktisch en een innovatiestrategisch moment bevatten. Het inhoudelijke aspect zou bepaald worden door het Jenaplanconcept, het praktische zou gericht zijn op het hospiteren in scholen. Het innovatiestrategische moment zou betrekking hebben op de vraag wat men moet verstaan onder (systeem)begeleiding

in het algemeen en begeleiding van Jenaplanscholen in het bijzonder.

- de planning van de begeleiding;

Hier zou men een begeleidingsplan moeten opstellen, samen met de school in kwestie. Een werkgroep, onder leiding van de LM, ontwikkelde een beschrijvingsinstrument om de beginsituatie van de school in kaart te brengen, van waaruit men dan de begeleiding zou kunnen plannen.

- de eigenlijke begeleiding:

Via beide vorige fasen, zou men geëvolueerd moeten zijn tot een stadium waarin de OBD het plan zelf zou kunnen uitvoeren. Dit impliceerde echter toch dat er samenwerking met de BCJP zou blijven, weliswaar binnen een nieuwe (later in te vullen) taakomschrijving van de BCJP.

Het samenwerkingsproject LPC-OBD werd georganiseerd in thematische units of blokken, vandaar dat het "Blokkenplan" genoemd werd en onder die naam de geschiedenis inging.

Blok I startte in september 1976 onder het thema "Leren samenleven in de Jenaplanschool" met 22 deelnemers, waaronder S. Freudenthal, G. Hartemink en B. Keyl. Na enkele bijeenkomsten vielen er al verscheidene mensen af en een uitgedunde groep ging verder. Centraal stond de vertaling (door S. Freudenthal) van het eerste deel van het dagboek van H. Wolff, de eerste groepsleider aan de universiteitsschool te Jena, die Petersens opvoedingsideeën in de praktijk trachtte te brengen. Dit werk diende als voorbeeld voor de observatieprotocollen die de begeleiders tijdens hospiteer-opdrachten in hun scholen opstelden en ter discussie voorlegden in de Blokkenplanbijeenkomsten. De doelstellingen van dit blok waren: "(1) het leren lezen en analyseren van descriptieve teksten en situatieprotocollen uit de antropologische schoolwerkelijkheid, teneinde (2) een "Fingerspitzengefühl" te ontwikkelen voor wat in enige schoolwerkelijkheid als antropologisch relevant moet worden aangeduid respectievelijk als ontbrekend moet worden gesignaleerd; welk "Fingerspitzengefühl" moet leiden tot (3) een

verhoogde gevoeligheid (attitude) om enige Jenaplanschoolwerkelijkheid "antropologisch" te benaderen, te observeren en te beschrijven met motiveringen teneinde (4) uiteindelijk een Jenaplanteam-op-weg met die attitude, vanuit die visie te begeleiden".

In 1977 werd Blok 2 georganiseerd met als thema "Observatie en evaluatie" .

De doelstellingen werden als volgt geformuleerd:

- Werksituaties en gespreksituaties beoordelen op hun pedagogische merites;
- In staat zijn problemen op te sporen van inhoudelijke en technische aard;
- Samen ontdekken hoe groepsleid(st)ers die zijn vastgelopen geholpen kunnen worden."

Men had het in de discussies tijdens dit blok onder andere over het werken binnen pedagogische situaties en over het kringgesprek.

Blok 3 ging over "Remedial teaching" (einde 1977-voorjaar 1978). Men wilde "Inzicht verkrijgen in de eventuele occasionele mogelijkheden die er bestaan om binnen het Jenaplankoncept (sic!), de Jenaplanschool, die kinderen een leef- en ontwikkelingsplaats te geven die onder "normale" omstandigheden naar een school voor buitengewoon onderwijs zouden verwezen worden".

In het voorjaar van 1978 lanceerde men Blok 4 over "Werkmiddelen". Hier was het de bedoeling dat men zou "oog krijgen voor zin en onzin op het gebied van de leermiddelen en het kunnen beoordelen of een middel inderdaad een pedagogisch middel is dat in een pedagogische situatie gehanteerd kan worden".

Voor de periode 1978-1979 had men 4 twee-daagse conferenties (met hospiteren) voorzien, over respectievelijk wereldoriëntatie, taal, integratie kleuter- en lager onderwijs en blokkur/ritmisch weekplan. Na de tweede conferentie werd het oorspronkelijke plan verlaten omdat de deelnemers vooral de eigen begeleidingservaringen wilden uitwisse-

len en het eigen functioneren verbeteren.

Met deze conferenties startte de tweede fase van het samenwerkingsproject, waarin de planning van de begeleiding (aan de hand van een beschrijvingsinstrument) centraal stond. Deze fase werd ook wel Blokkenplan 2 genoemd.

Blok 5 startte met de conferentie te Elten (september 1978), waarbij men hospiteerde in de Mariaschool te Duiven. De doelstelling luidde schertsend; "het monteren van het stuur en het zadel op de fiets van Jansen", met andere woorden "het perfectioneren van het model van een initiatief van een kind of groepje in een kringgesprek tot en met verslagkring". Het de "fiets van Jansen" wordt bedoeld op het didactische model voor wereldoriëntatie, dat door C. Jansen werd ontwikkeld in het kader van de KOV/KPC-commissie "Basisonderwijs" in 1969 (5). Het probleem van het model ligt in het feit dat de rol van de groepsleider slechts marginaal aangegeven wordt. Op de conferentie ontwikkelde men een draaiboek waarin de opdrachten van de groepsleider doorheen de verschillende fasen van het model werden geëxpliciteerd. Daarnaast hielden de conferentiedeelnemers zich ook bezig met het samenstellen van een lijst van criteria waarin, op basis van uitspraken van Petersen over kinderen, over opvoeding en over de Jenaplanschool, consequenties hiervan voor de wereldoriëntatie werden geformuleerd.

De tweede conferentie vond plaats te Geldrop (november 1978). Hier trachtte men "Als begeleider enige ervaring te krijgen met het onderwerp "taal" binnen wereldoriëntatie. Dit thema moet dus gezien worden in het licht van de vakkenintegratie, die men binnen wereldoriëntatie nastreefde. De deelnemers hospiteerden in de Jenaplanschool "De Bijenkorf" te Eindhoven. Ze observeerden kringgesprekken en probeerden van daaruit te komen tot eventuele vervolgactiviteiten (na de kring) in verband met taal opvoeding.

Ingaand op de wensen van de deelnemers, wijdde men de beide volgende conferenties niet aan de geplande thema's, maar aan de concrete begeleidingservaringen en problemen. In Beekbergen (februari 1979) en Apeldoorn (april 1979) ging het over "zicht krijgen op de problematiek

die in de begeleiding van Jenaplanscholen naar voren komt en op de verhouding tussen de inhoud van die begeleiding en het functioneren van de begeleider op een Jenaplanschool".

Men werkte er met gefingeerde interviews, rollenspelen en gevalsanalyses uit de begeleidingspraktijk.

Met de conferentie te Apeldoorn werd Blokkenplan 2 afgerond.

Het Blokkenplan moet gezien worden als een belangrijke poging tot kadervorming, waardoor een gedegen Jenaplanbegeleiding, gedragen door de OBD's, mogelijk zou worden. Desondanks waren de gegevens van het Blokkenplan slechts gedeeltelijk bruikbaar in de begeleidingspraktijk. Daarbij kwam dat de deelnemers aan de verschillende bijeenkomsten slechts een vrij kleine groep vormden.

Daarom werd er een vervolg georganiseerd.

Het vervolgproject, Blokkenplan 3, startte in het najaar van 1979.

De deelnemers aan het eerste samenwerkingsproject (Blokkenplan 1 en 2) zouden hierin een belangrijke rol spelen. De uitgangspunten en doelstellingen waren dezelfde als die van de vorige Blokkenplannen en ook de 3 fasen (oriëntatie-planning-eigenlijke begeleiding) werden behouden. Alleen in de werkwijze werd een nieuwe formule gehanteerd. Men opteerde voor het werken met kleinere groepen in regionale bijeenkomsten in plaats van het conferentiemodel. Voor deze keuze werden de volgende argumenten aangehaald:

- in kleinere groepen wordt meer een beroep gedaan op de zelfwerkzaamheid van de deelnemers en is er meer ruimte voor persoonlijke leerprocessen;
- er zijn meer mogelijkheden voor overleg "tussendoor", waardoor een regiogroep toch zal kunnen ontwikkelen tot regionaal steunpunt voor de begeleiding van Jenaplanscholen;
- regionaal werken is meer praktijk nabij werken;
- mensen die al jaren "meedraaien" kunnen een stimulerende rol hebben in de regiogroepen".

In het najaar van 1979 startte de oriënterende fase. Daarbinnen maakte men nog een onderscheid tussen de inleidingsfase (tot januari 1980) en de inscholingsfase (januari 1980 - januari 1981). Tijdens de inlei-

dingsfase kwamen de regionale groepen bijeen, onder leiding van een "oud-blokkenplanner". In deze groepen boog men zich over de pedagogische minima van het Jenaplanconcept en de 4 basisactiviteiten (gesprek-spel-werk-viering).

Voor de inscholingsfase waren er 3 centrale bijeenkomsten in de vorm van twee-daagse conferenties. Op deze conferenties was er, naast het luisteren naar en bespreken van voordrachten, heel wat tijd voorzien om te werken in keuzegroepen rond het conferentiethema. Daarnaast was er in de vorm van een verslagkring ruim mogelijkheid tot het onderling uitwisselen van ervaringen en het wederzijds informeren van de verschillende regiegroepen.

In de tijd tussen de centrale bijeenkomsten werkten de regiegroepen zelf verder. Zij konden het conferentiethema door eigen studie verder uitdiepen of verdergaan met de eigen inscholing, gebaseerd op de behoeften van de eigen groep of ook de volgende centrale bijeenkomst voorbereiden.

Naast voorbereidend en coördinatiewerk, trachtte de LM de regionale bijeenkomsten zoveel mogelijk bij te wonen.

De verschillende regiegroepen gingen hun eigen gang.

Oorspronkelijk waren het er 5, nl. Noord-, Zuid-, Oost-, Midden- en West-Nederland. Groep "West" werd echter zo klein dat ze samengingen met "Midden" en ook de groep "Oost" was slechts dun bevolkt. In het evaluatierapport is er sprake van 38 deelnemers uit 25 OBD's. Na augustus 1982 vielen een aantal deelnemers weg; daarna deden er nog 29 mee.

Het programma zag er als volgt uit:

- planning van de begeleiding: 1 januari 1981 tot 1 januari 1982.
- de eigenlijke begeleiding: 1 januari 1982 tot 1 januari 1983.

Of deze fasering gevolgd werd, konden we uit het verslagrapport niet opmaken. Wat de thema's betreft die in de verschillende bijeenkomsten

aan bod kwamen, geven we volgend lijstje:

- het Jenaplanconcept, waarbij men het in de centrale bijeenkomsten ook had over kinderanropologie en de relatie Jenaplan-samenleving;
- de praktijk van de Jenaplanscholen;
- een visie op en methodieken voor begeleiding van Jenaplanscholen;
- onderlinge steun tussen begeleiders en het uitwisselen van ervaringen.

Uit het evaluatieverslag blijkt dat het project, na het wegvallen van de LM, in veel moeilijker omstandigheden moest worden uitgevoerd. Begin 1982 nam Eelke de Jong immers ontslag als LM en het duurde tot november van dat jaar vooraleer zijn opvolger, Kees Both, benoemd kon worden (zie verder 4.1.1.).

Eind 1982 - begin 1983 zette de nieuwe LM een evaluatie-onderzoekje op. De deelnemers aan het Blokkenplan 3 kregen een enquête-formulier, waarin met betrekking tot de verschillende doelstellingen van het project werd gevraagd naar de mate waarin ze aan bod gekomen waren in de bijeenkomsten en welke waardering ze hadden voor de behandeling ervan. Slechts 11 ingevulde lijsten keerden terug.

We trachten de belangrijkste resultaten uit deze evaluatie samen te vatten:

- de relatie tussen Jenaplanconcept, schoolpraktijk en begeleidingspraktijk bleef veelal onduidelijk. De drie onderdelen kwamen wel aan bod, maar bleven naast elkaar staan;
- bij de meeste deelnemers bestond er wel interesse voor het Jenaplan maar er waren slechts weinig mensen die ook in de begeleidingspraktijk met Jenaplanscholen te maken hadden;
- er bleek grote waardering te zijn voor het uitwisselen van praktijkervaringen onder elkaar. Doch het oorspronkelijke plan om bepaalde geconstateerde praktijkproblemen als "case-studies" verder uit te diepen, werd slechts zelden uitgevoerd. Het bleef bij een uitwisseling van ideeën;
- het probleem van de tijdsinvestering: voor veel deelnemers bleek het niet mogelijk het studie-huiswerk vooraf behoorlijk uit te

voeren.

Vanuit deze resultaten trachtte de LM conclusies te trekken voor zijn verder werk. Hij meende dat er tussen de verschillende samenwerkingsprojecten door LM en regiegroepen veel werk verzet was op het gebied van scholing en kadervorming onder OBD-medewerkers. Hij zou verder uitzoeken hoe de Jenaplanscholen zelf van deze resultaten zouden kunnen profiteren.

Samen met de reorganisatie van de begeleiding voor Jenaplanscholen, probeerde men ook in de behoefte aan specifieke Jenaplan-nascholing te voorzien.

3.2. NASCHOLINGSACTIVITEITEN VOOR LEERKRACHTEN UIT JENAPLANSCHOLEN (6).

Nascholing en schoolbegeleiding hangen nauw samen. Elke goede schoolbegeleiding zou meteen ook een bijdrage moeten leveren aan de nascholing van de leerkrachten.

Toch werden er ook binnen het Jenaplanveld verschillende specifieke nascholingsactiviteiten georganiseerd, zowel lokaal en regionaal (3.2.1), als landelijk door de LK (3.2.2) en de SJP (3.2.3).

3.2.1. LOKALE EN REGIONALE INITIATIEVEN.

Op het niveau van de scholen (lokaal) gebeurt nascholing door de veelvuldige informele contacten tussen ervaren en minder ervaren leerkrachten, ofwel via interne begeleiding. Dit kan gebeuren door adviezen van de schoolleider aan zijn leerkrachten of door een interne begeleider, die daarvoor (deels) is vrijgesteld (zoals in de Jenaplan-IVO-Middenschool). Daarnaast fungeren er in schoolverband vaak werkgroepen en worden er studie(woensdag)middagen georganiseerd.

Op regionaal niveau bestaan er ook verschillende initiatieven:

inscholingscursussen voor nieuwe collega's aan Jenaplanscholen, studiemiddagen rond centrale Jenaplanthema's, vormen van schooloverstijgende werkgroepen met een meestal vakdidactisch zwaartepunt. De initiatiefnemers hiervan verschillen naargelang van de streek (oude rayons, KJPV-leden, OBD's enz.).

Er is echter nog steeds geen centraal informatiepunt waar de gegevens over bestaande initiatieven, ontwikkelde materialen, enz. uit de verschillende gebieden van het land zijn samengebracht en voor geïnteresseerden toegankelijk gemaakt. Op dit punt verdient de OBD van Arnhem een aparte vermelding.

Hier heeft men, onder meer door het toedoen van Dick Schermer, een "Productielijst van het project "Begeleiding Jenaplanscholen" opgebouwd, waarin een groot aantal begeleidingsactiviteiten en -materialen schriftelijk vastgelegd zijn en tegen kostprijs kunnen worden aangeschaft. Het gaat om meer dan duizend verslagen van schoolbezoeken, recensies, theoretische stukken, literatuuruittreksels enz., meestal in de vorm van korte getypte teksten.

3.2.2. NASCHOLINGSACTIVITEITEN GEORGANISEERD DOOR DE LANDELIJK MEDEWERKER.

In het kader van het project "Nadere Professionalisering Groepsleid(st)era", georganiseerd en gedragen door de VSLPC (meer bepaald; het Landelijk Secretariaat voor Jenaplanonderwijs) hadden er een reeks nascholingsactiviteiten plaats (7).

Sinds 1976 organiseerde men regelmatig (in functie van de behoefte) de "Inscholingscursus Nieuwe Teamleden". De cursus werd opgezet door Eelke de Jong (LM) en twee vroegere praktijkmedewerkers, nl. Mart Hoogeveen en Bert de Grijs, op woensdagmiddagen. Zoals de naam zegt, was deze cursus bedoeld voor nieuwe leerkrachten in Jenaplanscholen, die nog weinig kennis hadden op het gebied van de Jenaplantheorie en -praktijk.

De cursus inhoud omvatte:

- de geschiedenis van het Jenaplan;
- de school als leef- en werkgemeenschap;
- het begrip "pedagogische situatie";
- het ritmisch weekplan;
- spel en viering;
- gesprekssituaties;
- ontdekkend leren en wereldoriëntatie.

Na 1981 werd deze cursus niet meer georganiseerd. Dit hangt opnieuw samen met het ontslag van E. de Jong in het begin van 1982 en de langdurige perikelen rond de benoeming van een opvolger. Deze werd in november 1982 benoemd (in de persoon van K. Both) en besloot na het afsluiten van het Blokkenplan in 1983 te zoeken naar alternatieven voor deze cursus. Ondertussen was op dat ogenblik ook het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek al gestart met een systematische Jenaplancursus (zie verder).

Eelke de Jong initieerde ook een aantal werkgroepen, waarin leerkrachten uit Jenaplanscholen samen bezig waren en op die manier elkaars professionalisering bevorderden. We beperken ons hier tot de werkgroepen "Wij scholen ons aan elkaar", "Doe-dozen" en de "Reken/Wiskunde Werkgroep Zaanstreek".

Sinds 1977 werkte de groep "Wij scholen ons aan elkaar" rond het thema "taal" te Apeldoorn. Deze groep bevatte leerkrachten van verschillende scholen en rayons, alsook een aantal vroegere praktijkmedewerkers. In hun studiebijeenkomsten was het niet de bedoeling bruikbare werkmiddelen voor taalonderricht te ontwikkelen, maar wel om de relatie tussen taalgebruik en opvoeding theoretisch te verhelderen. De groep kreeg later de naam "Humane Taalkunde". De volgende thema's kwamen in deze groep aan bod:

- communicatie;
- authenticiteit van kinderteksten;
- het stimuleren van teksten en schrijven door kinderen;
- de grondslagen van taal en spreken;
- hoe verhouden kinderen zich tot elkaar in hun taalgebruik, enz.

De werkgroep "Doe-dozen" (ook sinds 1977) ontstond als werkgroep binnen het oude Jenaplanrayon Drenthe (en omgeving) met als doel; het maken van materiaal voor natuuroriëntatie voor de aangesloten scholen. Dit werden de zg. "doe-dozen".

Dit zijn dozen waarin materialen en opdrachten zitten voor ontdekkend leren. De kinderen kunnen hier alleen of in groepjes mee aan de slag. In de doos vinden ze alles wat ze voor dat onderwerp nodig hebben: bijvoorbeeld verschillende meet-instrumenten om tijdsduur te meten; verschillende vloeistoffen voor experimentjes in verband met mengen, oplossen, soortelijkgewicht, kleur, geur, enz.

De dozen bevatten ook opdrachten, experimenteersuggesties, op kaarten. Bij het samenstellen van deze dozen maakte men gebruik van ideeën uit Engelse en Amerikaanse "Science"-programma's. In het tijdschrift *Pedomorfose* verschenen verscheidenen artikelen over de "doe-dozen" (8).

De leden van de werkgroep ontwikkelden dus zelf dozen. Deze werden uitgeprobeerd in de praktijk en, na beoordeling en eventuele aanpassing, vermenigvuldigd voor de geïnteresseerde scholen. Naast het concrete ontwikkelingswerk was de groep ook bezig rond de vraag: hoe kan je natuuroriëntatie tot een vanzelfsprekend echt in het schoolleven geïntegreerd gebeuren maken?"

Ten derde willen we hier nog iets zeggen over de "Reken/Wiskunde Werkgroep Zaanstreek". In deze werkgroep waren een aantal leerkrachten uit Jenaplanscholen bezig met rekenonderwijs, meer bepaald rond de vragen:

- hoe pas je Wiskobas-materiaal (materiaal voor reken/wiskunde onderwijs) in de stamgroep in?
- welke wiskundige momenten kun je ontdekken in gespreks- en werksituaties, die je kan aangrijpen om met de hele groep tot wiskundige activiteiten c.q. functioneel rekenen te komen?

Deze activiteiten voerde men dan uit in de stamgroepen van de werkgroepleden.

Er werden uitvoerige logboekverslagen en observaties gemaakt. De werkgroep werd geadviseerd door de vakgroep voor Onderzoek Wiskunde

onderwijs en Onderwijs Computercentrum (OW & OC, het vroegere Instituut voor Ontwikkeling van het Wiskunde Onderwijs) te Utrecht, onder leiding van Prof. Hans Freudenthal, de echtgenoot van S, Freudenthal). De drie genoemde werkgroepen ontvingen een beperkte subsidie van de LM.

In verband met de nascholingsactiviteiten binnen het kader van de werkzaamheden van de LM moeten we tenslotte nog de scholing van de schoolleiders vermelden.

Vanaf 1978 tot 1980 waren er geregeld trainingssessies voor schoolleiders, waarin bepaalde vaardigheden geoefend werden of waarin men, via directe training oplossingen voor concrete praktijkproblemen trachtte te bieden.

Na 1980 werd deze scholing niet meer georganiseerd.

3.2.3. NASCHOLINGSACTIVITEITEN GEORGANISEERD DOOR DE STICHTING JENAPLAN.

Naast de LM nam ook de SJP landelijke initiatieven met het oog op de nascholing van leerkrachten in Jenaplanscholen. In oktober 1978 had te Rotterdam de eerste landelijke Jenaplandag plaats, waaraan 200 leerkrachten uit het hele land deelnamen. Er waren 10 werkgroepen, die telkens parallel gedurende een uur 1 thema behandelden. Dit werd twee maal herhaald, zodat elke deelnemer aan 3 groepen kon deelnemen. De onderwerpen van de werkgroepen waren:

1. zelfgemaakte leesboeken over wereldoriëntatie voor kinderen uit de onderbouw (1ste tot 3de leerjaar);
2. schoolwoonkamer;
3. middelen ter verbetering van het taalonderwijs;
4. school en gezin;
5. vervaardigen en gebruiken van attributen (maskers, tekeningen enz.) ter ondersteuning van het creatieve leren in de gebieden: taal, muziek, en wereldoriëntatie;
6. bouwen en construeren als bijdrage aan wereldoriëntatie rond het

thema: "Wonen in verschillende klimaten";

7. dramatische expressie;
8. ontdekkend lezen in de "Prinses Marijkeschool";
9. het vormgeven van een schoolkrant, op een wijze die ouders en kinderen aanspreekt;
10. muziek, klank, woord en beweging.

Voor de begeleiding van de groepen stond onder andere een aantal deelnemers aan het Blokkenplan in. De groepen 5, 7 en 10 werden geleid door medewerkers van de Stichting Muzische Vorming, die in een aantal Rotterdamse scholen als "muzisch begeleider" werken.

Onder de deelnemers bevonden zich ook Prof. Theodor F. Klazsen en Ehrenhard Skiera van de universiteit van Giessen,

De volgende landelijke Jenaplandag vond plaats in de Jenaplan-IVO--Middenschool te Utrecht in mei 1979 rond de problematiek van het voortgezet onderwijs, onder het thema "Zien en doen". Ook hier was er een soort parallelprogramma: enerzijds een reeks lezingen, anderzijds gaven de docenten van de school schetsen uit de dagelijkse praktijk. In de lezingen namen de verschillende sprekers, elk vanuit zijn eigen specifieke achtergrond, stelling ten aanzien van het concept van de school. Sprekers waren Dr. van Kemenade (lid van de Tweede Kamer en oud-Minister van Onderwijs & Wetenschappen); Ad Boes (voorzitter SJP), Mario Montessori (kleinzoon van Maria Montessori en psycho-analyticus), A. Henny (Vrije Scholen) en D. de Vries (rector van de Scholengemeenschap te Almere) (9).

3.3. DE WERKGROEP OPLEIDINGEN JENAPLAN (10).

Het realiseren van een aangepaste opleiding voor leerkrachten uit Jenaplanscholen was al voor de W.V.O. Werkgroep Jenaplan een belangrijk streefpunt. De SJP nam dit over en is voor deze zaak blijven ijveren.

Reeds in 1974 wilde de SJP een eigen Jenaplan-Academie oprichten: de reeds bestaande opleiding voor kleuterleidsters aan de Kees Boekelaan te Bilthoven, zou tot een geïntegreerd opleidingsinstituut voor de hele Jenaplanbasisschool (4- tot 12-jarigen) worden omgevormd. Dit voorstel werd echter door de Minister van Onderwijs & Wetenschappen afgewezen. Hij achtte zulke instelling niet verantwoord, gezien het (reeds te ruime) bestaande opleidingsaanbod. Daarbij wees hij er wel op dat binnen de bestaande PA'S eventueel ruimte geschapen kon worden om aan de specifieke scholingsbehoeften voor het Jenaplanonderwijs tegemoet te komen.

Op advies van de BCJP werd dan in 1976 een werkgroep opgericht met docenten uit 7 PA'S en de genoemde KLOS te Bilthoven. Deze groep, onder leiding van de LM, heeft zich gedurende verscheidene jaren beziggehouden met het zoeken naar mogelijkheden voor een eigen Jenaplanopleiding. Hun werkzaamheden omvatten onder meer:

- het uitwisselen van materialen (leerplannen, literatuur- en thema-lijsten) en ervaringen;
- de studie van de leerkrachtenopleiding voor Open Onderwijs in de U.S.A., Canada, Australië en Nieuw-Zeeland (11);
- strategisch overleg over de stappen die men in de eigen school kon ondernemen om in de gewenste richting te evolueren.

De werkgroep ontwikkelde ook een minimumprogramma voor de Jenaplanopleiding. Op basis van dit minimum-programma richtten 4 PA'S een Jenaplanverbijzondering in. Dit hield in dat de studenten na een algemene opleiding (2 jaar) konden kiezen voor een specifieke vorming in de Jenaplanpedagogiek tijdens hun laatste studiejaar. Deze specialisaties werden ingericht aan de PA'S te Assen (prot. chr. later alg. bijzonder), Amsterdam (protestants-christelijk), Roermond en Steenwijkerwold (r.k.).

In dit alles was de FA "De Eekhorst" te Assen toonaangevend. Ad Boes, voorzitter van de SJP en lid van de werkgroep, is er docent en adjunct-directeur. Hier werd in 1976 gestart met de ontwikkeling van een Jenaplanverbijzondering in het 3de studiejaar. Daarnaast waren er ook

verbijzonderingen voor Freinetpedagogiek en inter-cultureel onderwijs.

De verbijzondering voor Jenaplan omvatte naast een studie van literatuur rond het concept, ook een uitgebreide stage in tenminste 2 verschillende Jenaplanscholen. Studenten die de verbijzondering met succes beëindigden, kregen naast hun diploma van onderwijzer, ook het Jenaplan-certificaat. Dit certificaat was geldig voor een beperkte duur, maar de geldigheid kon worden verlengd door het volgen van een aantal nascholingsactiviteiten.

Analoge afstudeermogelijkheden werden er uitgebouwd aan de andere drie PA'S, Daarnaast namen ook de PA'S van Eindhoven (neutraal-bijzonder), Rotterdam (openbaar) en Utrecht (rooms-katholiek) deel aan het overleg in de werkgroep.

Waarschijnlijk zal in de komende jaren ook in Utrecht een Jenaplan-afstudeermogelijkheid ingericht worden.

Sinds 1979 organiseerde de werkgroep (onder verantwoordelijkheid van de BJCP) jaarlijks een studiedag, waarop docenten en studenten van de betrokken instituten verslag uitbrachten over de activiteiten binnen de Jenaplan-verbijzondering.

In 1981 verscheen er een themanummer van Pedomorfose waarin het bestuur van de SJP haar visie op een adequate leerkrachtenopleiding uiteenzet en ook een blauwdruk voor zo'n opleiding ontwikkelt. We volstaan hier met een verwijzing naar dit, overigens opmerkelijke concept (12).

3.4. JENAPLANSCHOLEN IN HET KADER VAN DE ICB- EN ICM-ONDERZOEKEN (13).

Samen met haar institutionalisering, werd de Jenaplanbeweging erkend als een eigen onderdeel van het Nederlandse onderwijsbestel. Dit bleek onder meer zeer duidelijk toen de Jenaplanbeweging een eigen rol ging spelen in de experimenten ter voorbereiding van de Basisschool (3.4.1.) en de Middenschool (3.4.2.).

3.4.1. HET ONDERZOEK VAN DE TRADITIONELE VERNIEUWINGSSCHOLEN IN HET PERSPECTIEF VAN DE NIEUWE BASISCHOOL.

a. De voorgeschiedenis.

Reeds in haar eerste advies aan de Minister van Onderwijs & Wetenschappen (1974) schreef de innovatie commissie Basisonderwijs (ICB) dat de Jenaplan-, Montessori- en Vrije Scholen in de experimenten met het oog op het toekomstige basisonderwijs, een bijzondere plaats moest innemen en een aparte behandeling dienden te krijgen.

Op 11 september 1975 kwamen de BCJP, de Begeleidingscommissie Montessori-onderwijs en de Vereniging van Vrije Scholen samen om een consensus te bereiken over de vragen van de ICB. De ICB was van mening dat een beschrijving van de praktijk van de vernieuwingsscholen inzichten zou opleveren die zouden bijdragen aan de ontwikkelingen naar het basisonderwijs.

De BJCP beklemtoonde echter vanaf het begin dat de situatie van het Jenaplan anders was dan die van de Montessori- en Vrije scholen in Nederland. Deze laatste werden in Nederland al vanaf de jaren '20 opgericht. "De "Jenaplan"scholen hebben namelijk, gewoon door het tijdstip waarop zij het nederlandse (sic!) onderwijs binnen zijn gekomen (op zijn vroegst vanaf 1966) én door de maatschappelijke onrust in die tijd, die hun geen mogelijkheid voor rustige ontwikkeling liet, vergeleken met de twee andere vernieuwingsrichtingen inderdaad een ontwikkelingsachterstand van veertig jaren (sic!), die zo snel mogelijk moet worden ingehaald. Pas dan kunnen de I.C.B. en de Minister profijt trekken van het konsept (sic!) 'Jenaplan' (14). De BCJP en het SJP-bestuur konden "niet aan de ene kant de mening toegedaan zijn, dat alle voorwaarden voor een professionele begeleiding nog moeten worden vervuld (...) en aan de andere kant resultaten van een deskriptie-analyse in een globaal gesproken onbekend onderwijs nu als bijdrage van 'het Jenaplan' beschikbaar stellen voor de nieuwe basisschool" (15).

De vertegenwoordigers van de Nederlandse Jenaplanbeweging vroegen dus om een aanpak waarin deze eigen situatie gerespecteerd werd. Dit was ook een reden waarom voor het onderzoek in Jenaplanscholen een team van de universiteit van Utrecht werd aangezocht, terwijl de Montessori- en Vrije Scholen onderzocht werden door medewerkers van de universiteit van Leiden.

In het derde advies van de ICB werd de deelname van de zg. "traditionele vernieuwingsscholen (TVS)" aan het nationale innovatieproces besproken,

Het ICB vond het belangrijk dat:

- omwille van het tot standkomen van pluriformiteit bij de uitbouw van de basisschool, de Montessori-, Jenaplan- en Vrije Scholen de mogelijkheid kregen hun concept verder uit te werken en te realiseren;
- de overige kleuter- en lagere scholen gebruik konden maken van de ervaringen van de vernieuwingsscholen met veranderingsprocessen en produkten. Daarom zouden er deelexperimenten moeten komen, waarin oplossingen gezocht werden voor problemen waarvan men verwachtte dat ze in het algemene innovatieproces naar de basisschool frequent zouden voorkomen.

Het ICB stelde voor dat er eerst inventariserende onderzoeken zouden gebeuren waarin de stand van zaken in de ontwikkeling van concrete vernieuwingsscholen beschreven en geanalyseerd werd. Dit onderzoek (tot 1978) noemde men verder kortweg het "Beschrijvingsonderzoek". Van deze praktijkdoorlichting zouden de scholen in kwestie zelf al kunnen profiteren.

In 1978 formuleerde de ICB een "Voortgangsadvies over de deelname van de traditionele vernieuwingsscholen aan het innovatieproces basisschool" .

Hierin werden de op te zetten deelexperimenten geëxpliciteerd. Aan het onderzoek werd deelgenomen door 5 Jenaplanscholen (kleuter- en lager onderwijs), 6 Montessori-scholen (kleuter- en lager onderwijs) en 3

Vrije Scholen (twee kleuter- en lagere scholen en 1 combinatie van kleuter-, lager- en voortgezet onderwijs).

In wat volgt zullen we enkel nog spreken over de 5 Jenaplanscholen (16). De keuze van deze scholen lag volledig in handen van de BCJP.

Uiteindelijk deden volgende scholen mee:

- Emmen: Mgr. Bekkerschool en Pinokkio;
- Geldermalsen: Prinses Marijkeschool en Kindervreugd;
- Rotterdam: Jan Antonie Bijlooschool, Cantarel en Duikelaar;
- Schagen: De Keerkring Basisschool;
- Wolvega: Mgr. Scholtensschool en Hummelhonk.

Het ging hier dus telkens om een combinatie van een lagere school en een kleuterschool. De selectiecriteria voor de scholen waren: scholen uit verschillende onderwijszuilen, uit gemeenten van verschillende grootte, uit verschillende delen van het land en met een verschillend ontwikkelingsstadium.

b. Het eigenlijke onderzoek.

In eerste instantie poogden de onderzoekers, in nauw overleg met het bestuur van de SJP, te komen tot een algemeen Jenaplanconcept. Dit bleek geen sinecure te zijn. Men opteerde voor een Nederlands concept, dus niet rechtstreeks voor een samenvatting van Petersens eigen werk. Binne de Nederlandse Jenaplanbeweging had men immers al van in het begin duidelijk gekozen voor een eigen geactualiseerde invulling van het Jenaplanconcept. Maar ook dan nog stelde zich het probleem dat het Jenaplan uitdrukkelijk een interpreteerbaar streefmodel wil zijn en dus niet zo gemakkelijk in strikt afgelijnde termen omschreven kan worden.

Uiteindelijk resulteerde deze onderneming in een beknopte Werktekst Algemeen Jenaplanschoolconcept. waarin vooral de antropologische en pedagogische en minder de structureel-organisatorische en didactische aspecten werden opgenomen. Deze tekst had in het onderzoek een dubbele

functie. Op de eerste plaats moesten de onderzoekers zelf grondig vertrouwd raken met het Jenaplanconcept, om zo te kunnen komen tot een consensus in de pedagogische opvattingen van onderzoekers en onderzochten. Deze consensus werd door de Jenaplanvertegenwoordigers gezien als een noodzakelijke voorwaarde om het onderzoek te kunnen laten bijdragen aan de optimalisering van de praktijk. Dit laatste was immers het doorslaggevende motief voor de scholen, om aan het onderzoek deel te nemen.

Ten tweede zou het algemeen concept het uitgangspunt vormen door de onderzoeksvragen, waarmee men de scholen zou gaan beschrijven. Dit impliceerde voor de onderzoeksmethodologie dat men de schoolbeschrijvingen niet zou loskoppelen van het innovatieproces. De beschrijving van de school, uitgaande van het Jenaplanconcept, zou dus niet alleen een schoolbeeld opleveren maar ook de discrepanties aan het licht moeten brengen tussen concept en werkelijkheid, naast andere praktijkproblemen. Hierin lag dan weer een mogelijk aangrijpingspunt voor de scholen, om vanuit deze diagnose, hun praktijk verder in de wenselijke richting vorm te geven.

De onderzoeksperiode van het beschrijvingsonderzoek liep van herfst 1977 tot juni 1978. In dit eerste deel van het onderzoek wilde men een algemeen beeld geven van de concrete leef- en werkgemeenschap in de 5 scholen. Men ging de volgende aspecten na:

- de geschiedenis van de school als Jenaplanschool;
- de verhouding van het lokale schoolconcept ten opzichte van het algemene;
- de pedagogische en kindantropologische opvattingen van de groepsleiders ;
- de feitelijke situatie van de school: interne organisatie, externe organisatie (relaties met ouders, bestuur, andere scholen en instanties), gebruikte leermiddelen en methoden;

- situationele gegevens die niet strikt met het Jenaplan samenhangen, maar die bijdragen tot het begrijpen van de schoolsituatie .

Daarnaast ging men in deelstudies (te onderscheiden van de deelexperimenten) het doel en de functie van een 5-tal aspecten van het Jena-planconcept in de praktijk van de scholen nader beschrijven. Bij de keuze van deze aspecten, in overleg tussen SJP, LM, de scholen en onderzoekers, gebruikte men opnieuw als criterium dat de scholen de resultaten meteen moesten kunnen gebruiken ter verbetering van hun eigen praktijk.

Men koos voor de thema's; kringgesprek, ritmisch weekplan, blokuur en rapportering. We zullen kort ingaan op de deelstudies en de vragen die men daarbij naging (17).

a. Het kringgesprek.

In de scholen werden van een aantal kringgesprekken video-opnamen gemaakt. Deze opnamen werden dan geanalyseerd aan de hand van een gedetailleerde vragenlijst. De items van de vragenlijst hadden betrekking op de handelingen tijdens het gesprek, die een indicator waren voor de mate waarin het kringgesprek, die aspecten vertoonde die vanuit het concept wezenlijk geacht werden.

b. Het ritmisch weekplan.

In deze deelstudie trachtte men de volgende vragen te beantwoorden: hoe is het ritmisch weekplan in de school opgebouwd? Hoe worden daarin de verschillende baaisactiviteiten (gesprek-spel-werk-viering) behandeld? Welke motieven geven de groepsleiders aan voor de indeling, welke overeenkomsten en verschillen laten zich voorstellen?

in welke mate komt het weekplan werkelijk tot uitdrukking in de dag- en weekindeling?

welke pedagogische en niet-pedagogische factoren zijn verantwoordelijk voor een eventuele afwijking van het weekplan?

hoe beleven kinderen (uit de bovenbouw) het dag- en weekritme?

c. Het blokuur.

Dit onderdeel van het onderzoek richtte zich op de onder- en bovenbouw

van de Jenaplan-basisschool. Twee onderling verbonden vragen stonden hier centraal:

- . welke vrijheid hebben de kinderen in het blokuur?
- . in welke mate kunnen de kinderen tijdens het blokuur volgens hun eigen ritme werken?

Deze vragen werden verder geoperationaliseerd in een aantal subcomponenten, en zo onderzocht.

d. De (schriftelijke) rapportering.

De onderzoekers gingen ervan uit dat de opbouw van de school als leef- en werkgemeenschap ook tot uiting moet komen in de rapporten aan de ouders.

Dit leidde tot volgende vragen:

in hoeverre kan men de pedagogisch-antropologische grondideeën in de rapporten terugvinden? Gaat het om een beoordeling van de prestaties vanuit het groepsgemiddelde of om bespreking van de individuele ontwikkeling van het kind?

- welke moeilijkheden ervaart het leerkrachtenteam bij veranderingen in de gewenste richting? Welke verdere ontwikkelingen zijn mogelijk, gezien de interne en externe factoren die het schoolleven bepalen (opvattingen in het team; verwachtingen van de ouders; van de inspectie, van het voortgezet onderwijs en van de samenleving in het algemeen)?

Vanaf augustus 1978 kwam men in de verschillende scholen ook tot de keuze van het deelexperiment. Daarbij opteerde men voor thema's waarvan een directe bijdrage aan de optimalisering van de eigen schoolpraktijk te verwachten was en die tegelijkertijd zouden kunnen bijdragen aan de oplossingen van problemen in de basisschool in het algemeen:

Emmen:

Men wilde ervaringen opdoen met: het ontdekkend leren door kinderen

tijdens de uren voor natuuronderwijs. Daarnaast wilde men het eigen pedagogisch-didactische handelen onderzoeken (via observatie en door het bijhouden van dagboeken) en in de gewenste richting verbeteren.

Geldermalsen:

De centrale bekommernis was hier: "Hoe betrek je ouders in het school gebeuren en hoe maak je ze tot bewuste begeleiders van de ontwikkeling van hun kinderen?"

Rotterdam:

Men wilde door het observeren, registreren en interpreteren van kinderen en hun gedrag, uitgaande van specifieke situaties zoals muzische vorming en (evt.) gymnastiek, stapsgewijze komen tot een eenheid in de grondhouding binnen een Jenaplanschoolwerkelijkheid.

Schagen:

Het projectthema heeft hier betrekking op wereldoriëntatie, met als hoofddoel; kinderen de kans geven tot die ervaringen met de werkelijkheid, waardoor ze zich van hun omgeving en van zichzelf bewust worden.

Samenhangend daarmee werkte men ook aan de agogische scholing van de groepsleiders en aan de verrijking van de leer- en leefomgeving.

WoIvega:

Hier ging het om de optimalisering van de relatie tussen groepsleider en kind als ontwikkelingsbevorderende (dus pedagogische) relatie.

Deze deelexperimenten, die in zekere mate het karakter hadden van een actie-onderzoek, werden grotendeels door de scholen zelf opgezet en uitgevoerd. In 1980-1981 werden ze afgerond.

c. Welke was nu de betekenis van deze onderzoeken voor de betrokken scholen, het gehele Jenaplanveld en het landelijk innovatieproces naar de basisschool?

Skiera evalueert het geheel als volgt:

- Voor de leerkrachten van de betrokken scholen leverde het onderzoek een verdiept inzicht, in de aard en de problematiek van hun dagelijkse praktijk op. Via de vragen van de onderzoekers werden leerkrachten gestimuleerd te reflecteren op hun eigen situatie. Daarnaast werd via het deexperiment de eigen praktijk voor een stuk vernieuwd.

- Het ruimere Jenaplanveld heeft ook vruchten geplukt van dit onderzoek.

Afgezien van het feit dat de vraag om te participeren in het innovatieproces op zich een erkenning en bevestiging was van de positie van de Jenaplanbeweging in het Nederlandse onderwijsbestel, was vooral ook de intensieve samenwerking tussen LM, BCJP en SJP erg belangrijk. Ze droeg bij tot de interne consensusvorming rond het Jenaplanconcept.

Daarnaast was ook de keuze van de scholen en van de globale onderzoeksschema's mee bepaald door de bedoeling zoveel mogelijk Jenaplanscholen te kunnen laten profiteren van de bevindingen.

Het Jenaplanveld werd over het onderzoek uitvoerig geïnformeerd via *Pedomorfose* (SJP), *De Grote Kring* (NJPV) en *Jenaplan-Informatie* (LM).

Daarnaast verschenen er bij het Landelijk Jenaplansecretariaat een aantal brochures waarin de opzet en de resultaten van de onderzoeksonderdelen in beknopte vorm zijn samengevat. De volledige (lijvige) onderzoeksrapporten zijn bij de LM voor alle geïnteresseerden ter beschikking.

De weerslag van de Jenaplandeelname in de voorbereidingen van de basisschool-innovatie op de meningsvorming binnen de ICB, komt tot uiting in het 10de advies (maart 1979). Hierin beschrijft men de uitgangspunten voor het samen leven, samen werken, samen spelen en samen vieren:

"Alle mensen zijn gelijkwaardig.

- *alle mensen zijn verschillend;*
- *ieder wordt beoordeeld, gerespecteerd en geaccepteerd op basis*

van zijn eigenheid;

- *hoe groter de verscheidenheid binnen een groep of leefgemeenschap, hoe rijker die groep of leefgemeenschap;*
- *in een schoolgemeenschap, waarin gelijkwaardigheid van allen en de eigenheid van elkeen als basis van samenwerking geaccepteerd en gerespecteerd wordt, worden het werk en de opgaven verdeeld in functie van de persoonlijke interesses en vaardigheden;*
- *elk lid van de gemeenschap heeft recht op de ondersteuning en hulp van elk andere. Ieder heeft ook de plicht zijn persoonlijke mogelijkheden en kwaliteiten ten dienste te stellen van de gemeenschap en de anderen in die gemeenschap;*
- *het samenwerken in de gemeenschap berust op het principe van de wederzijdse hulp, het dienen en de solidariteit."*

Deze uitgangspunten werden dan verder geconcretiseerd in hun consequenties voor de omgang met elkaar, de beoordeling van de leerlingen, de "pedagogische observatie", de opdrachten voor het team en de gewenste organisatie en didactische maatregelen.

Skiera besluit dat men tot in de details een grote overeenkomst kan vaststellen tussen de gewenste basisschool door de (ICB) en de school volgens het Jenaplanconcept.

Ook Ad Boes schrijft in dezelfde zin over het 10de advies van de IGB: *"De contouren van de nieuwe basisschool worden er, na wat daarover vanaf het eerste advies (in 1974) is gepubliceerd, steeds duidelijker. Een opmerkelijke gelijkenis met wat Petersen destijds in Jena voor ogen stond is voor ons het meest opvallend" (18).*

3.4.2. DE JENAPLAN-IVO-MIDDENSCHOOL EN HAAR ROL IN HET MIDDENSCHOOLEXPERIMENT.

De P.F. van Overbeekeschool te Utrecht: was de eerste en lang de enige voor voortgezet onderwijs, die zich expliciet aan het Jenaplan inspireert.

Directeur van de school was tot voor kort Herman Passchier, die in 1958 lid was van de Werkgroep Jenaplan van de W.V.O. (zie hoger

4.2.1.) en sindsdien actief gebleven is binnen de Nederlandse Jenaplanbeweging. Hij was in de jaren '30 medewerker van Kees Boeke en redactielid van het W.V.O.-tijdschrift.

Volgens Passchier is de ontwikkeling van de school verlopen volgens 3 dimensies:

1. van de oprichting af (1958) als IVO-school, waarbij kinderen individueel bezig zijn naar eigen aard en tempo, belangstelling en werkwijze;
2. sinds (1964) 1971 als JENAPLAN-school, waarin door het hanteren van het Jenaplanconcept (de pedagogische situaties van gesprek, spel, werk en viering) uit het kringgesprek het werk wordt ontwikkeld en, ook op speelse wijze, de opgedane ervaringen in een belevings sfeer tot viering worden;
3. als MIDDENSCHOOL (1977), waar met geïntegreerd onderwijs (leergebieden) in een school voor medemenselijkheid met individueel-groepsgerichte leerlingen en een creatieve houding in het leerproces belemmeringen worden opgelost en ontwikkelingen bevorderd, en in wederzijdse menselijke relatie die medemens wordt herkend en erkend..." (19).

In 1974 formuleerde de Innovatiecommissie Middenschool (ICM) haar eerste advies. Vanaf dat ogenblik werd het Middenschoolexperiment systematisch voorbereid. Na een uitnodiging van de Minister aan alle scholen voor voortgezet onderwijs, dienden er zich ongeveer 150 scholen aan, voor deelname aan de "contactfase". Uit deze scholen werden er 38 geselecteerd op basis van de mogelijkheden die ze boden in verband met de Middenschooldoelstellingen. Ook de Jenaplan-IVO-school behoorde tot deze groep.

Het doel van de contactfase was het zo volledig mogelijk inventariseren van de organisatorische en didactische problemen die vanuit het middenschool-concept te verwachten waren voor de praktische realisatie ervan. Van daaruit zou men dan de doelstellingen voor een beperkter aantal integrale en deelexperimenten bepalen.

In 1975 startte de eigenlijke experimenteerfase met 3 integrale en 6

deexperimenten. De Utrechtse school behoorde toen tot de zogenaamde "resonans scholen". Elk van de 9 experimenteerscholen kreeg 1 a 2 resonans schol en toegewezen om hen te steunen in hun experiment en om bepaalde deelresultaten uit de experimenten op hun bruikbaarheid te toetsen.

Nadat een eerste verzoek van de school om een integraal experiment te mogen opzetten, was afgewezen door de Minister, stond deze in 1976 dit toch toe. Dit gebeurde op advies van de ICM, die vanuit de vernieuwingservaring van de school (Individueel Voortgezet Onderwijs en Jenaplan) waardevolle bijdragen verwachtte voor het innovatieproces.

Het Ashram College te Alphen aan de Rijn en de Rooms-Katholieke Technische School te 's Hertogenbosch werden als resonans scholen aangewezen.

Na een voorbereidend jaar, waarin de personele en organisatorische voorwaarden voor het experiment werden uitgewerkt, startte men in het schooljaar 1977-1978 met het eigenlijke experiment. Conform de ICM--innovatiestrategie, werd het zwaartepunt daarbij gelegd op het ontwikkelen van een schoolwerkplan in al zijn aspecten,

In de school werden door het Research Instituut voor het Onderwijs in het Noorden (RION) uit Haren en het Instituut voor Toegepaste Sociologie te Nijmegen een aantal onderzoeken uitgevoerd. Deze betroffen de ontwikkeling van de interne schoolorganisatie, de sociale en motivationele structuur van de leerlingen, de houding van de ouders tegenover de school (en meer bepaald tegenover de experimenteerschool) de consequenties van het experiment voor de docenten en het proces van de schoolwerkplanontwikkeling.

Van al deze onderzoeken bestaan er uitvoerige rapporten. De schoolwerkplanontwikkeling lag in handen van de school zelf.

De draagwijdte van het onderzoek en de ontwikkeling van de Jenaplan-IVO-Middenschool voor de middenschoolinnovatie zijn niet zo gemakkelijk in te schatten. Het Middenschool experiment heeft het de laatste

jaren erg moeilijk gekregen en het is nog onzeker hoe het voortgezet onderwijs zich verder gaat ontwikkelen in de richting van basisvorming. Voor het Jenaplanveld blijft de P.F. van Overbeekeschool een belangrijk gegeven. Het is immers de eerste Jenaplanschool voor voortgezet onderwijs.

In het school concept; komt men een concrete stap dichterbij Petersens ideaal van één school voor alle kinderen van 4- tot 16 jaar (20).

Enigszins vooruitlopend in de chronologie willen we hier toch al een ander (recenter) initiatief voor voortgezet onderwijs binnen het Jenaplanveld bespreken.

In de omgeving van de Bijenkorfschool te Assendelft (Jenaplanschool sedert 1966) leefde reeds lang de wens om ook een vorm van Voortgezet Jenaplanonderwijs uit te bouwen. Met dit doel voor ogen werd in 1981 een werkgroep opgericht. Deze trachtte eerst ruimte te vinden voor een zelfstandige Jenaplan-Middenschool. Dit liep echter op niets uit. Toen in 1982 de regerings-nota over Voortgezet Basisonderwijs verscheen, probeerde men daar bij aan te sluiten. Er werd een inhoudelijk-organisatorisch schoolconcept uitgewerkt, men diende de nodige verzoeken in bij de overheid en zocht naar een geschikt gebouw.

Toen er echter in de hele zaak geen schot kwam, hakte men in 1983 de knoop door en besloot in september gewoon te beginnen met voortgezet onderwijs, in afwachting van de officiële toelating en erkenning van een eigen school.

Men startte dus in het eigen schoolgebouw met drie leerlingen. Deze werden ondersteund door een werkgroep van ouders met een bepaalde onderwijsbevoegdheid voor voortgezet onderwijs en een aantal leerkrachten van de Bijenkorfschool. De vakleerkrachten (ouders of sympathisanten) werkten gratis. Samen vormden zij de "Scholengemeenschap Peter Petersen". Deze groep verspreidt ook een informatiebulletin, waarmee geïnteresseerden op de hoogte kunnen blijven van de ontwikkelingen.

In 1984-1985 had men reeds een groep van 20 jongeren, met een eigen groepsleraar.

Terwijl men in de school het onderwijs verder ontwikkelt, blijft men

ook ijveren voor officiële erkenning. Het uiteindelijke doel blijft nog steeds een zelfstandige, regionale Jenaplanschool voor voortgezet onderwijs.

Dit initiatief staat weliswaar nog maar in een beginfase, maar zou in de toekomst wel eens een belangrijke stap kunnen zijn in de richting van de verdere uitbouw van voortgezet Jenaplanonderwijs (21).

NOTEN BIJ HOOFDSTUK 3

1) Voor deze paragraaf maakten we gebruik van volgende bronnen; Bestuur Stichting Jenaplan, De herkenbaarheid van het Jenaplanveld.

Pedomorfose. 1976 (8), nr. 29.

- P. Peels & C. Vernooy, Verslag van Operatie Injectie. 1979.

Gesprek met Eelke de Jong te Hoevelaken op 14-12-1984,

2) P. Peels & C. Vernooy, o.c., p. 53.

3) Ibid. p. 58.

4) Voor deze paragraaf gebruiken we volgende bronnen:

- K. Both, Evaluatie Samenwerkingsproject^Jenaplan van LPG en OBDen. 1983.

- E. de Jong Projektplan "Overdrachtsprojekt-Jenaplan. 1976.

- E. de Jong Projektplan nr. 2. Samenwerkingsproiekt-Jenaplan. 1978.

- E. de Jong Projektplan nr. 3. Sanienwerkingsprojekt-Jenaplan feen raamplant. 1979.

- S. Skiera, Die Jena-Plan-Bewegung in den Niederlanden. Beispiel einer padagogisch fundierten Schulreforra. 1982.

- J. van der Sluis, Het Blokkenplan. *Pedomorfose*. 1980 (12), nr. 44.

5) Zie noot 9 bij hoofdstuk 2.

6) Voor deze paragraaf gebruiken we:

- E, de Jong, Wat kollega's kunnen leren van een inscholingscursus "Nieuwe Teamleden". *Pedomorfose*. 1980 (12), nr. 44.

Jenaplan-Informatie, nr. 5, nr. 6 en nr. 7.

E. Skiera, o.c.

7) Het project Nadere Professionalisering van Groepsleid(st)ers was het tweede deelproject binnen het overdrachtsproject LPC-OB (zie 3.1.). Het eerste deelproject was het Blokkenplan (1 en 2). Er was ook nog een derde deelproject voorzien, het zg. "ontwikkelingsproject". Binnen dit project wilde men komen tot de ontwikkeling van het Jenaplanconcept en de vormgeving ervan binnen 1 projectschool. Over het verloop van dit deelproject hebben we verder geen gegevens. Het komt verder in de rapporten niet meer voor. Waarschijnlijk is het vrij vlug stopgezet.

De deelprojecten 2 en 3 waren bedoeld als ondersteuning van het Blokkenplan (deelproject 1). (E. de Jong, Projektplan "Overdrachtsprolekt-Jenaplan". 1976, p. 13-18.).

8) Zie de artikelen van Kees Both, de huidige landelijk medewerker voor Jenaplanonderwijs en toen nog verbonden aan de SLO-projectgroep "Natuuronderwijs op de Basisschool" (NOB):

- Vraag het de dozen zelf maar? Pedomorfose, 1975 (7); nr. 24, p. 47-50.

- Operatie "Schoenendoos". Pedomorfose. 1975 (7), nr. 24. p. 51-56.

Daarnaast verzorgde hij ook de reeks Ontdekkend leren- een kleine bibliografie. fPedomorfose. 1975 (7), nr. 27. p. 49-52; 1976 (8), nr. 29, p. 75-76 en 1977 (9), nr. 32, p. 45-46).

Ook in het laatste nummer van dit tijdschrift verscheen er een artikel over dit onderwerp: J. Dwarshuis, H. Heemskerk & G. Lamberts, De doe-doos, een begin. Pedomorfose. 1981 (13), nr. 50, p. 169-174. De auteurs zijn leerkrachten uit de Jenaplanschool te Hardenberg.

9) De tekst van de referaten is opgenomen in het Middenschool-thema-nummer van Pedomorfose. 1979 (11), nr. 43, p. 82-120. Meer informatie over het schoolconcept van de Jenaplan-IVO-Middenschool vindt

men in Fedomorfose. 1979 (11), nr. 42, p. 7-47.

10) Voor deze paragraaf gebruikten we:

- Jenaplan Informatie, nr. 7.
- E. Skiera, o,c.

11) Dit gebeurde naar aanleiding van een reis van Ad Boes en Francien Hageman (leden van het SJP-bestuur) naar Toronto (Canada), op uitnodiging van de Faculty of Education van de York University/Toronto, om de experimentele leerkrachtenopleiding voor Open Onderwijs te bestuderen. Zie:

- F. Hageman, Persoonlijke ervaringen bij een bezoek aan enkele "open-plan"-scholen in Toronto. Pedomorfose. 1975 (7), nr. 25, p, 31-36.

12) Het voorlaatste nummer van Pedomorfose (1981, nr. 49) is een themanummer onder de titel De opleiding voor het toekomstige basisonderwijs in Jenaplanperspektief. Naast de uiteenzettingen over het concept en het model van de opleiding, worden er in die aflevering ook nog een aantal andere problematieken behandeld:

- de integratie van Pedagogische Academie en Kleuterleidsters Opleidingsschool tot Pedagogische Academie voor Basisonderwijs, nl. in verband met het bewaren van de eigenheid van het kleuteronderwijs.
- de opvang van beginnende leerkrachten.
- de samenwerking tussen OBD en PABO voor de nascholing van leerkrachten.
- een aantal praktijkverslagen uit de bestaande Jenaplanverbijzonderingen.

13) Voor deze paragraaf gebruikten we de volgende bronnen:

- J. Ahlers, Leren om te leven. s.d.
- Beschrijvingsonderzoek Jenaplanscholen, Qp weg naar een algemeen Jenaplanschoolconcept. 1978
- Bestuur Stichting Jenaplan, o.c.
- A. Buisman et al., Bouwstenen voor een eigen schoolconcept voor Jenaplanscholen. s.d.

- H. Passchier, Kinderen hebben hun eigen methoden om de wereld aan te pakken. *Pedagogische Studiën* 1979 (11), nr. 43.

- E. Skiera, o.c.

14) Bestuur Stichting Jenaplan, o.c.. p. 69.

15) Ibid., p. 68.

16) Voor de bespreking van het ICB-onderzoek volgen we de tekst in E. Skiera, o.c.. p. 270-282.

17) Naast de deelexperimenten moeten we ook nog het onderzoek van Laura Van Rossum du Chatel vermelden over het werken met dagboeken in de schoolpraktijk. Dit onderzoek had plaats in de periode tussen het beschrijvingsonderzoek en het deelexperiment van de school te Emmen. In zijn opzet benaderde het nog meer een vorm van actie-onderzoek.

Drie groepsleidsters van de school uit Emmen hielden van februari tot juni 1978 dagelijks een dagboek bij waarin ze hun persoonlijke ervaringen met de kinderen uitschreven. De doelstellingen hiervan was dubbel: het evalueren van het pedagogisch-didactisch handelen en het beter leren observeren. De dagboeken werden door de onderzoekster om de 3 a 4 weken geanalyseerd met betrekking tot

-> de onderwerpen die aan bod komen;

-> de manier van schrijven;

-> de genoemde problemen en aandachtspunten;

-> de pedagogische en didactische visie die uit de dagboeken naar voren kwam.

De dagboeken en de analyses werden door de onderzoekster en de groepsleidsters besproken en dan gaf men elkaar feedback. Na elke bespreking kozen de groepsleidsters de aandachtspunten voor de volgende weken.

(L. van Rossum du Chatel, *Dagboeken op school - een hulpmiddel voor groepsleidsters en schoolbegeleiders*. s.d., p.

14-15).

In de inleiding van deze brochure schrijft A. Buisman dat er in dit dagboekenonderzoek baanbrekend werk geleverd werd, doordat men op die wijze gezocht had een verbinding te leggen tussen persoonsgericht dagboek - observatie - schoolwerkplan (Ibid[^]. p. 8.).

18) A. Boes, De Jenaplanschool en het tiende advies van de ICB. Pedomorfose. 1979 (11), nr. 43, p. 3.

19) H. Passchier, Kinderen hebben hun eigen methoden om de wereld aan te pakken. Pedomorfose. 1979 (11), nr. 43, p. 83.

20) Voor het concept van "funderend onderwijs" verwijzen we naar P. Petersen, Een sociaal geïntegreerde 12-jarige volksschool - een ontwerp. Pedomorfose. 1971 (3), nr. 9, 23-27.

21) - Nieuwsbrief Stichting Jenaplan. 1984 (2), nr. 3, P. 10.
- D, Klaassen, Op zoek naar "ruimte" voor voortgezet onderwijs volgens Jenaplan. Mensen Kinderen, december 1985, p. 27-29.

Hoofdstuk 4. De ontwikkeling van de Jenaplanbeweging in Nederland (1980 - 1985).

INLEIDING

In dit hoofdstuk proberen we de jongste ontwikkelingen in de Jenaplanbeweging samen te vatten, namelijk van 1980 tot ± 1985. Aangezien onze oorspronkelijke studie werd afgerond medio 1985, zullen we ons hier dan ook beperken tot dat tijdstip. Wel zullen we proberen om belangrijke nieuwe tendenzen in de beweging aan te geven en ook de eventuele afloop

en resultaten vermelden van projecten die in 1985 nog in volle ontwikkeling waren.

In de vorige fase (zie hoofdstuk 3) ging vrijwel alle aandacht naar de structurele uitbouw en institutionalisering van de beweging binnen het Nederlandse onderwijs stelsel. Ook in de jaren '80 blijft men aandacht schenken aan de structurele zaken, maar nu meer gericht op de integratie van het Jenaplanveld: het beter onderling afstemmen van de taken en activiteiten door de verschillende Jenaplaninstanties.

Naast deze "verbinding" is er ook sprake van "verdieping". In hoofdstuk 3 is gebleken dat de conceptontwikkeling in de tweede helft van de jaren '70 veel minder aandacht kreeg omdat de meeste tijd en energie aan structurele zaken besteed moesten worden (afgezien van het conceptontwikkelingswerk in het "Beschrijvingsonderzoek"). Vanaf het begin van de jaren '80 gaat men dit tekort proberen terug te dringen en wordt de conceptontwikkeling binnen de verschillende organisaties en op verschillende wijzen opnieuw sterker aangepakt.

We zullen in dit hoofdstuk beginnen met het schetsen van de activiteiten van de LH en het Landelijk Jenplansecretariaat (4.1).

Daarna gaan we meer thematisch in op begeleidings-, opleidings- en nascholingsinitiatieven (4.2).

Dit thematisch artikel legt al de verbinding met de volgende Jenaplan-Instantie, nl. de SJP en haar Werkzaamheden (4.3).

Tenslotte komen we dan aan de NJPV en de interne herstructureringspogingen binnen het Jenaplanveld, die het functioneren van de Jenaplanbeweging in de toekomst sterk zullen bepalen (4.4).

4.1. HET LANDELIJK SECRETARIAAT VOOR JENAPLANONDERWIJS VAN DE (VS)LPC EN DE LANDELIJK MEDEWERKER VOOR JENAPLANONDERWIJS.

Bij de beschrijving van de activiteiten die binnen het kader van het LPG-Secretariaat Jenaplan worden uitgevoerd, beginnen we met de

benoeming van Kees Both in 1982 als opvolger van Eelke de Jong (4.1.1).
Daarna gaan we in op de werkzaamheden van de LM (ü.1.2).
Tenslotte bespreken we de verschillende werkgroepen die onder auspiciën van de LM functioneren (4.1.3).

4.1.1 EEN NIEUWE LANDELIJK MEDEWERKER IN 1982

In februari 1982 nam Eelke de Jong (LM sinds 1975) ontslag om binnen het CPS een andere functie te gaan bekleden.

De SJP en de NJPV hebben deze kans aangegrepen om bij de benoeming van de nieuwe LM hun eigen eisen opnieuw duidelijk naar voren te brengen. Vooral de eis dat de LM de doelstellingen van het Landelijk Pedagogisch Centrum waarbij hij tewerkgesteld is (i. c. het CPS) , moet kunnen onderschrijven, wilden ze vervallen zien. De LM moete er immers kunnen zijn voor alle Jenaplanscholen van de verschillende levensbeschouwelijke richtingen.

Ondanks de vele tijd en energie die men erin geïnvesteerd had, zijn de SJF en de NJPV niet in hun opzet geslaagd: ze hebben zich bij die eis moeten neerleggen. Toch bericht de SJP een zekere vooruitgang: de LPG kunnen nu geen LM meer benoemen zonder de instemming van de SJP en NJFV.

Na bijna een vol jaar zonder LM, werd in november 1982 Kees Both tot LM benoemd. Both was tot op dat ogenblik werkzaam bij het project Natuuronderwijs voor de basisschool (NOB) van de SLO te Enschede.

De taakomschrijving van de LM en de begroting waarover deze kan beschikken, worden vastgesteld door de Begeleidingscommissie Jenaplan (BCJP), waarin (sinds 1977-1978) ook de NJPV vertegenwoordigd is, naast de SJP en de LPC. In de BCJP wordt bepaald welke initiatieven uit het veld financiële steun zullen krijgen van de LM (b.v. bepaalde werkgroepen); welke publicaties er zullen verschijnen (uitgegeven en/of verspreid door het Landelijk Secretariaat), enz,...

In dit coördinatie- en overlegorgaan heeft ook de LM zelf een stem. Het beleid van de BCJP wordt door de LM uitgevoerd.

4.1.2 EEN OVERZICHT VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DE LANDELIJK MEDEWERKER

De taken van de LM zijn erg omvattend en divers. Kees Both vat zijn opdracht ooit samen met de trefwoorden "verbinding" en "verdieping". Met "verbinding" bedoelt hij het samenbrengen van Jenaplanmensen op regionaal en landelijk niveau, mede om een betere onderlinge afstemming te bereiken van de verschillende schooloverstijgende activiteiten - De tweede term slaat op conceptontwikkeling en kadervorming.

We zullen proberen de verschillende activiteiten kort te schetsen, onder de noemers: informatievoorziening, publicatiebeleid, conceptontwikkeling, kadervorming en coördinatie/integratie. Dit blijft echter een momentopname. Concrete projecten van de LM worden immers afgerond en afgesloten en andere komen daarvoor in de plaats.

Zowel voor het Jenaplanveld zelf als voor belangstellenden van buitenaf zijn de LM en het Landelijk Secretariaat Jenaplan een belangrijk Informatiepunt.

Telefonisch of schriftelijk komen hier talrijke vragen van leerkrachten, begeleiders, opleiders, ouders, studenten aan een leerkrachtenopleiding of universiteit, enz..., Van al deze, sterk uiteenlopende, vragen wordt een korte aantekening gemaakt, evenals van de wijze waarop er (eventueel) werd gereageerd.

De Jenaplan-secretaresse houdt een archief bij met al deze gegevens. Op het Landelijk Secretariaat zijn ook een aantal audiovisuele materialen (dia's, film, videobanden) te leen, onder andere betreffende het ontdekkend-onderzoekend leren, een eerste introductie in het Jenaplan,

Op om de verschillende vragen te kunnen antwoorden, tracht de LM op de hoogte te blijven van wat er in het veld gebeurt. De Jenaplaninstanties en -scholen melden hun initiatieven meestal zelf. Toegezonden schoolkranten zijn een bron. Ook heel wat OBD's, PABO's of scholen die iets op touw zetten, waarvan ze denken dat het ook voor anderen interessant

kan zijn, melden dat.

Op het Landelijk Secretariaat wordt dus informatie verzameld en verspreid.

Tot aan de invoering van het algemene Jenaplantijdschrift "Mensenkinderen" (eind 1985/zie verder) werd het blad Jenaplan-Informatie 1) 2 a 3 keer per jaar vanuit het Landelijk Secretariaat verzonden naar alle Jenaplanscholen, OBD's en PABO's. Dit informatieblad bevatte, in een aantal vaste rubrieken, vrij zakelijke informatie over het Jenaplanveld: het beleid van de BGJP, informatie over studiedagen (b.v. voor onderwijsbegeleiders), berichten uit de verschillende werkgroepen, die de LM coördineert, het publicatiebeleid, enz-... Het was de bedoeling via dit blad de informatievoorzieningen van de verschillende Jenaplangeledingen beter op elkaar af te stemmen.

Wat de Informatievoorziening betreft heeft de LM in zekere zin een taak overgenomen die tot voor enkele jaren vooral door het SJP-secretariaat (S. Freudenthal) werd verzorgd.

Van de SJP werd ook de bibliotheek overgeheveld naar het Landelijk Secretariaat, waar ze onder stricte voorwaarden ter beschikking staat van het Jenaplanveld. Het beheer is in handen van de LM.

Het gaat hier om de zowat 2000 werken die Suus Freudenthal door de jaren heen verzameld heeft. Via verschillende catalogi wordt de collectie makkelijker toegankelijk gemaakt.

Via het Landelijk Secretariaat wordt ook het publicatiebeleid gevoerd.

In 1981 werd door de voorzitter van de BCJP (toen nog Jaap Hordijk) een "redactieraad Jenaplan" geïnstalleerd als adviesorgaan voor de BCJP.

Aanleiding hiertoe was de onenigheid die er bestond ten aanzien van de conceptgetrouwheid van een aantal Jenaplanpublicaties. De redactieraad zou erop moeten toezien dat alle ontwerpen voor publicatie voldeden aan twee criteria, nl. bruikbaarheid voor het Jenaplanveld en overeenstemming met de Jenaplanuitgangspunten.

Als eerste project schreven de redactieraadsleden de brochure over wereldoriëntatie (2), ofschoon het zelf verzorgen van publicaties in

feite niet direct hun taak was.

Het functioneren van de redactieraad bleek echter nogal problematisch: het was moeilijk om de groep regelmatig samen te krijgen. Op het einde van 1983 besloot men het anders aan te pakken. De opzet van de redactieraad werd gewijzigd, men wilde in een meer flexibele vorm werken. Een adviesorgaan van de BCJP werd toch nog noodzakelijk geacht en daarom werd er meer met ad hoc resonans groepen gewerkt, met mensen die op een bepaald terrein deskundig zijn.

In de BCJP wordt dus afgesproken welke publicaties zullen verschijnen en in welke vorm. De LM coördineert het publiceren en verspreiden van de werken. Naast de verschillende reeksen van brochures, werd tot 1985 hier ook het Jenaplan-Compendium verspreid en gecoördineerd.

Kees Both publiceert als LM echter ook zelf, zoals de schoolwerkplan-brochure voor Jenaplanscholen (in samenwerking met de SLO - 1984), Werkboek Ontdekkend-Onderzoekend leren (1987), verschillende werkpapieren (waarin teksten of buitenlandse publicaties samengevat worden met vragen en suggesties ter verwerking in Jenaplanscholen).

Via de publicaties wordt meteen ook aan een stuk conceptontwikkeling gedaan. Binnen het kader van het Landelijk Secretariaat gebeurt de conceptontwikkeling echter vooral in de verschillende werkgroepen die door de LM geïnitieerd of/ en gecoördineerd worden, (zie verder: A.1.3). Deze werkgroepen spelen ook een belangrijke rol in de kadervorming binnen het Jenaplanveld. Het gaat hier immers meestal over leerkrachten uit Jenaplanscholen die binnen zo'n groep studie- of ontwikkelingswerk leveren, hetgeen meteen ook een stuk nascholing betekent voor de betrokkenen (zie hoger; 3,2.2).

Voor de Jenaplan-kadervorming is ook het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek erg belangrijk (zie verder: 4.2.3), de LM is hier trouwens ook docent.

Daarnaast stimuleert en begeleidt de LM initiatieven in het veld. Zo is hij betrokken bij enkele experimenten om tot een meer adequate Jenaplanschoolbegeleiding te komen (zie verder 4.2.1). Hij organiseert ook

studie- en vormingsdagen en is betrokken bij de werkgroep Opleidingen

Jenaplan.

Uiteraard zijn bij dit alles veel andere mensen betrokken. De LM initieert, coördineert, verzamelt gegevens en verspreidt informatie.

Tenslotte moeten we nog wijzen op de contacten van de LM met andere vernieuwingsbewegingen. Naast contacten met, onder meer, de Montessori- en de Freinetbeweging in Nederland, onderhoudt Kees Both ook relaties met buitenlandse onderwijsvernieuwers. Hiervan zijn het Workshop Center for Open Education te New York (onder leiding van Lilian Weber), het Prospect Archive and Center for Education and Research in North Bennington, Vermont, U.S.A. (onder leiding van Pat Carini) en het Classroom Action Research Netwerk (GARN) te Cambridge - UK (Peter Holly -John Elliot) de belangrijkste. Er worden onderling publicaties uitgewisseld en correspondentie gevoerd.

Tenslotte is er nog het FAL,-onderzoeksproject, nl. het Functioneel aanvankelijk lezen in de traditionele vernieuwingsscholen. Later beperkte men dit tot het functioneel aanvankelijk lezen, waardoor de Montessori- en Steinerscholen niet meer in aanmerking kwamen. Enkel de Freinet- en Jenaplanscholen bleven over.

De BCJP was wel geïnteresseerd in deze aangelegenheid. Zij wilde een gedetailleerde beschrijving van de alternatieven voor de gangbare structuurmethode voor het aanvankelijk lezen in een 5-tal kleuter- en onderbouwgroepen (1-3 leerjaar) van Jenaplanscholen, Dus in de vorm van enkele case-studies, waarbij vooral de zg. Language Experience Approach voor het lezen centraal zou staan.

Samen met de SLO, deed de BCJP een onderzoeksaanvraag bij SVO. De SVO besteedde de studie uit aan de Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam. Later werden er ook Freinet-scholen bij betrokken. Na interne discussies over de vorm van het praktijkonderzoek ging men van start. Het onderzoek werd in 1987 afgesloten. Er verschenen reeds enkele tussentijdse brochures en artikelen.

4.1.3 DE WERKGROEPEN ONDER AUSPICIËN VAN DE LANDELIJK MEDEWERKER

Naast de waaier van activiteiten die we hierboven beschreven, gebeurt er ook nog heel wat werk in de werkgroepen. Ook hier heeft de LM een stimulerende en coördinerende taak, naast verantwoordelijkheid met betrekking tot de eindresultaten (brochures, materialen).

Dit geheel van werkgroepen heeft gaandeweg meer een netwerkarakter gekregen. Binnen elk van deze projecten functioneert een vaste kern van scholen en individuele personen, met daaromheen een resonansgroep, een kring van scholen en individuele mensen die bereid zijn mee te denken en te reageren op de ontwikkelingen binnen de kern. Al deze projecten beschikken over een intern mededelingenblad, een soort nieuwsbrief waarmee alle betrokkenen op de hoogte gehouden kunnen worden van de stand van zaken. Via die nieuwsbrief kan men ook reacties verzamelen en voorlopige teksten laten circuleren, alvorens tot een definitieve publicatie te komen.

De contacten van de LM met het Classroom Action-Research Network in Groot-Brittannië zijn aan deze netwerkformule niet vreemd.

We beschrijven hieronder kort enkele van deze werkgroepen.

1. De werkgroep "Humane Taalkunde".

Deze werkgroep is ontstaan uit de groep Wij scholen ons aan elkaar (zie hoger: 4.2.2). Het gaat hier op de eerste plaats om een bezinningsgroep. Men discussieerde en reflecteerde over de verschillende aspecten van "taal in het Jenaplanonderwijs."

Er is ook gezocht naar een manier om de ervaringen van de groep (gespreksverslagen) voor buitenstaanders toegankelijk te maken.

Geïnspireerd door de activiteiten van de werkgroep en ondersteund door medewerkers van het Instituut voor Algemene Taalwetenschappen van de R.U. Utrecht is men in de Jenaplanschool "De Wettenaer" te Nuenen, bezig geweest rond het schrijven van gedichten door kinderen. Dit resulteerde in een eerste bundel met kinderroëzie, die ook via het Landelijk Secretariaat voor Jenaplanonderwijs wordt verspreid. Bij de bundel hoort ook een beknopte brochure, waarin het ontstaansproces van

de gedichten wordt beschreven en toegelicht. De werkgroep ging vanaf 1985 zelfstandig verder, buiten verantwoordelijkheid van de BCJP.

2. Wiskundige Wereldoriëntatie en rekenen.

In de Zaanstreek functioneerde reeds de "Reken/Wiskunde Werkgroep Zaanstreek" ten tijde van de vorige LM. Enkele verslagen van de activiteiten rond wiskundige wereldoriëntatie, die op initiatief van deze werkgroep leden in hun klaspraktijk werden uitgevoerd, werden gepubliceerd in De Grote Kring, het tijdschrift van de NJPV. Ook het themanummer over "Rekenen" (september 1984) werd door de werkgroep verzorgd. Het was de bedoeling hiermee reacties uit de onderwijspraktijk te krijgen.

De groep werkt nu vooral aan zelf-scholing en materiaalontwikkeling op het domein van rekenen/wiskunde in relatie tot wereldoriëntatie. Een en ander resulteerde in het losbladig "Werkboek Wiskundige Wereldoriëntatie" .

Daarnaast is er de werkgroep "Rekenen/Wiskunde in Jenaplanscholen en Kleine Scholen", bestaande uit enkele schoolbegeleiders, een SLO-medewerker, een CPS-medewerker voor rekenen/wiskunde en de LM. Hier gebeurt voorbereidend werk voor een of meerdere "invoeringsprogramma's" die hulp moeten bieden bij differentiatie met een moderne (realistische) reken-wiskunde-methode.

De interne nieuwsbrief van deze groepen heet "Inter-actief". Het eerste nummer verscheen in maart 1986.

3. De werkgroep "Doe-dozen".

Deze groep is in de loop van 1983 met haar activiteiten gestopt. Men zoekt momenteel nog naar mogelijkheden om de ervaringen van de groepsbijeenkomsten voor het ruimere Jenaplanveld vruchtbaar te maken.

4. De werkgroep "Opleidingen Jenaplan".

Op de activiteiten van deze werkgroep komen we uitgebreider terug in 4.2.2.

5. De werkgroep "Viering".

Deze groep werd in 1983 door de huidige LM gestart, vanuit de ruimere doelstelling de 4 basisactiviteiten (gesprek, spel, werk en viering) opnieuw te gaan beschrijven in hun betekenis voor de actuele Jenaplanschoolpraktijk. Er werd ook gestart met een resonansgroep, samengesteld uit personen en scholen die meer van op een afstand mee zouden doen en geregeld "bevraagd" zouden worden vanuit de centrale werkgroep.

Naast de discussies binnen de groep gebeurde hier ook een stuk onderzoek - Froukje Rodenhuis, doctoraal studente Onderwijskunde te Utrecht, maakte via intensieve observaties een studie over de wijze waarop in twee Jenaplanscholen de vieringen concreet gestalte krijgen. Haar scriptie werd in 1985 beëindigd. De nieuwbrief Onderweg verscheen een drietal keren met tussentijdse verslagen, discussieteksten, enz.

Uiteindelijk moeten de werkzaamheden uitmonden in een brochure over vieringen in Jenaplanscholen.

6. De werkgroep "Spel".

Voor ondersteuning van het samenwerkingsproject "Het jonge kind in de Jenaplanschool" (zie verder) startte de LM in 1984 met een groepje leerkrachten uit Jenaplanscholen om te denken en ervaringen uit te wisselen over spel in de eigen schoolpraktijk. Deze werkgroep kende een wat moeilijk verloop. Door allerlei omstandigheden vielen de activiteiten enkele malen stil. Het "centrum" van dit project werd verlegd van Noord-Neder land en de streek rond Gouda naar Zuid-Neder land. Hier is een aantal Jenaplanscholen doende met het beschrijven van het spelgehalte van schoolwerken op basis van het reeds ontwikkelde materiaal. Uiteindelijk wil men dit project afsluiten met een conferentie en de publicatie van een brochure. Hiervoor levert de nieuwbrief "Ludiek" tussentijds materiaal. Eind '86 waren er reeds drie afleveringen verschenen.

7. De werkgroep "Sociale opvoeding en sociale processen",

Voor dit onderwerp werden door de LM twee part-time medewerkers aangenomen. Hanneke van Tienhoven en Arina de Heer startten in 1983 met een analyse van de literatuur en in overleg met de LM werd het onderwerp geleidelijkaan afgebakend.

In januari 1984 begonnen beide medewerkers met het opzetten van een pedagogisch actie-onderzoek in een aantal Jenaplanscholen, bij 10 groepsleid(st)ers die als medeonderzoek(st;)ers zouden fungeren en samen de werkgroep vormen. De onderzoeksonderwerpen werden bepaald door de eigen vragen van de groepsleid(st)ers.

Een groep OBD-medewerkers fungeerde als resonansgroep.

De resultaten van dit onderzoek vormden het onderwerp van een studiedag voor de teams van de werkgroepleden en de resonansgroep op 19 september 1984.

Daarna namen Arina de Heer en Hanneke van Tienhoven deel aan de CARN-conferentie te Cambridge-UK (november 1984) waar ze hun onderzoek en de resultaten voorstelden. (3)

Op 4 en 5 november 1985 organiseerde de LM te Hoevelaken een symposium over pedagogisch actie-onderzoek, met als centrale gast John Elliot (CARN-Cambridge). Op deze conferentie stelden beide onderzoeksters hun eindrapport voor in de vorm van de brochure; Wat: heet sociaal 7 - Groepsleiders onderzoeken hun invloed op de sociale opvoeding in de stamgroep. Hierin worden de voorgeschiedenis, opzet en resultaten van het onderzoek besproken, vergeleken met bevindingen in de literatuur over sociale opvoeding en tenslotte geconfronteerd met het Jenaplanconcept,

Eind 1985 startte er een vervolgproject, waarin de klemtoon ligt op sociale vaardigheden. Onder leiding van Arina de Heer en Hanneke van Tienhoven onderzoeken een 12-tal groepsleid(st)ers uit Jenaplanscholen en enkele schoolbegeleiders welke bijdrage de scholing in sociale vaardigheden kan leveren aan doelstellingen van het Jenaplanonderwijs. In 1988 verwacht men een brochure als eindresultaat van deze studie.

8. Project Wereldoriëntatie in de Jenaplan-praktijk.

Dit project startte eind 1985. Er deden aanvankelijk 3 Jenaplanscholen met hun begeleiders (OBD-medewerker s) mee, later uitgebreid tot 5 scholen. Elke school werkt op een eigen manier aan de ontwikkeling en beschrijving van wereldoriëntatie, terwijl via de nieuwsbrief "Oriënt" tussentijdse ideeën en beschrijvingen uitgewisseld worden. Daarnaast hebben begeleiders en LM regelmatig overleg.

Belangrijk is in dit verband het formuleren van een concept-raamleerplan voor wereldoriëntatie, een volgende stap naar de concretisering van dit gebied (ook qua leerstof) in Jenaplanscholen.

In september werd een studiedag over "ruimtelijke wereldoriëntatie en kaargebruik" gehouden met alle betrokken scholen. Twee afleveringen van Oriënt gaan uitvoerig in op dit thema en vormen de "grondstof" voor een raam-leerplan op dit terrein. Een volgende "integrale doelstelling" van Jenaplan-onderwijs die aan de orde komt (na "ruimte") is "tijd".

Dit project zal de komende jaren met kracht voortgezet worden.

Tot zover een momentopname van de werkzaamheden van de LM voor het Jenaplanonderwijs. Vooraleer over te gaan tot de bespreking van de SJP-activiteiten, gaan we eerst meer thematisch in op de situatie van de begeleiding, opleiding en nascholing van leerkrachten in het Jenaplanveld.

4.2. SCHOOLBEGELEIDERS, OPLEIDING EN NASCHOLING VOOR HET JENAFLANONDERWIJS: DE STAND VAN ZAKEN.

In dit artikel willen we proberen een overzicht te geven van de stand van zaken bij het begin van 1985, van de schoolbegeleiding (4.2.1), de leerkrachten opleiding (4-2.2) en de nascholing voor het Jenaplanveld (4.2.3).

4.2.1 DE JENAFLAMSCHOOLBEGELEIDING; DE UITLOPERS VAN HET BLOKKENPLAN EN NIEUWE SAMENWERKINGSINITIATIEVEN.

Het is vrij moeilijk een volledig overzicht te geven van de grote

diversiteit in het begeleidingsveld. Recente beschrijvingen hiervan liggen niet voor en een gedetailleerd onderzoek op dit punt zou een eigen studie vergen, die echter buiten het bestek van ons onderzoek valt. We zullen hier dan ook enkel de belangrijkste ontwikkelingen en initiatieven trachten aan te geven.

In het verlengde van het LPC-OBD-samenwerkingsproject (zie hoger 3.1.2) gingen 2 regio-groepen na het afsluiten van het project in 1983, zelfstandig verder. In de groep "Midden-Nederland" werd vooral "studieus" gewerkt: onder meer het bestuderen van het boek Jenaplan - wel en wee van een schoolpedagogiek van Imelman et al. (1981) en van de Nederlandse vertaling van Petersens Führungslehre, nl. Van didactiek naar onderwijspedagogiek; en discussies rond de problematiek van onderwijsstimulering/onderwijsvoorrangsbeleid en Jenaplan. Ook de groep "Noord-Nederland" werkt nog verder, vooral rond het uitwisselen van ervaringen.

Door de LM werden er vanaf 1984 ook een aantal studiebijeenkomsten georganiseerd voor OBD-medewerkers. In deze studiedagen wil men naar aanleiding van ervaringen aan bod laten komen. Er waren 3 bijeenkomsten over het jonge kind (4 tot 8 jaar) in de Jenaplanschool en één over schoolwerkplanontwikkeling in Jenaplanscholen. Op deze laatste bijeenkomst werkte men onder meer met de schoolwerkplan-brochure voor Jenaplanscholen, die in samenwerking met de SLO, door Kees Both werd geschreven (1984).

Alle bijeenkomsten hadden plaats op het CPS te Hoevelaken, De thema's liggen duidelijk in het perspectief van de Wet op het Basisonderwijs, die op 1 augustus 1985 van kracht zou worden.

In 1985 waren er ook 3 scholingsbijeenkomsten voor Jenaplanbegeleiders rond de thema's sociale opvoeding en sociale processen in stamgroepen en tafelgroepen, vieringen en spel in Jenaplanscholen. Deze onderwerpen hangen samen met de werkgroepen, die onder begeleiding van de LM, werken aan een brochure over die thema's.

Voor 1986 waren er 10 studiedagen gepland rond de schoolwerkplan-map: 5

voor OBD-medewerkers en 5 voor vertegenwoordigers van teams. In deze studiedagen wilde men bepaalde onderdelen van de map verder uitwerken, het geheel meer hanteerbaar maken en voorbeelden verzamelen. De prioriteiten met betrekking tot welke onderdelen aan bod moeten komen, werden bepaald aan de hand van de verschillende onderwerpen die de Jenaplanscholen aan de inspectie hebben moeten opgeven.

Van deze 10 dagen konden er 5 doorgaan.

Tot daar de scholing van de onderwijsbegeleiders. De begeleiding zelf berust momenteel dus bij de OBD's. In de aanpak van de Jenaplanschoolbegeleiding door die OBD's en de mate waarin de scholen van de begeleiding gebruik maken bestaan er erg grote verschillen. Het gebrek aan deskundigheid bij de begeleiders is hier (nog steeds) een moeilijk punt. We zullen nu een aantal recente begeleidingsvormen bespreken en ook een aantal initiatieven waarin men de begeleiding poogt te optimaliseren;

a. In het noorden van Nederland functioneren nog een aantal scholen (en OBD's) in rayonverband. In het rayon Friesland-Noord worden studiedagen georganiseerd en lopen ook een aantal cursussen (onder meer rond ontdekkend leren en zorgverbreding in het onderwijs). Aan deze activiteiten werken enkele PABO's mee, alsook de OBD te Leeuwarden.

In het rayon Friesland-Zuid (Wolvega en omgeving) is er een rayoncommissie die eveneens studiedagen organiseert en werkgroepen heeft waarin men bepaalde thema's verder uitdiept. Deze groep scholen was vrijwel verstoten van begeleiding door een OBD. Recent (eind 1987) zijn beide rayons met de OBD en beide PABO's in Leeuwarden verenigd in het Jenaplan Overleg Friesland (JOF). Tenslotte kunnen we nog de streek rond Emmen vermelden, waar men ook nog verder werkt in het verlengde van het oude CPS-rayon. Ook hier waren er werkgroepen (onder meer rond doe-dozen) en organiseert men studiedagen. In 1984 was er b.v. een studiedag over "spel in de Jenaplanschool", waarop E. Skiera uit Giessen en Kees Vreugdenhil lezingen hielden, die daarna in discussiegroepen verder werden besproken (4).

b. Op een aantal plaatsen bestaan er samenwerkingsverbanden van

Jenaplanscholen In het gebied van één OBD.

In het gebied van de OBD Midden-Holland en Rijnstreek (bureau in Gouda) hebben de Jenaplanscholen uit de regio zich gezamenlijk tot die OBD gericht met het verzoek om ondersteuning. Na gesprekken hierover tussen de OBD en de LM ontstond er een plan dat door de BCJF ondersteund werd. De OBD en de regio-coördinator van de NJPV zetten een scholings- en ontmoetingsprogramma op in die regio. Bij de aanvang in 1983 was dit sterk bepaald door de problematiek van het jonge kind in de Jenaplan-school. Men inventariseerde bij de scholen welke vragen er waren en wat men elkaar te bieden had. Vanuit deze gegevens werd het programma concreet uitgewerkt:

- uitwisselingsnamiddagen, waarbij een school iets van zijn ervaringen op een bepaald gebied aan andere scholen vertelt, gevolgd door discussie;
- scholingsnamiddagen rond bepaalde thema's;
- het opzetten van een informatiebank voor de scholen;
- het scholen van OBD-me de werker s met betrekking tot het Jenaplan, één per subregio.

Daarnaast had de regio - coördinator van de NJPV een "mini -scholencontact" van schoolvertegenwoordigers georganiseerd dat de planning en voortgang van het geheel bewaart. Deze opzet is inmiddels verlaten.

Voor het schooljaar 1984-1985 werkte men in 5 bijeenkomsten (meestal woensdag-namiddagen) rond het thema "spel". Op de eerste bijeenkomst hield de LM een uiteenzetting over de plaats van het spel op school en de betekenis ervan voor de Jenaplanscholen (5). In de volgende bijeenkomsten werden andere aspecten van het spel belicht: creativiteit-fantaaie-spelvreugde; het cognitieve aspect (spelen en leren; onder meer via de computer) en de therapeutische functie van het spel (in het kader van de zorgverbreding) (6).

c. Tenslotte zijn er ook streken met weinig Jenaplanscholen, waar de OED's gaan samenwerken voor de begeleiding.

De OBD's van Hengelo (Midden-Twente) en Enschede werken samen met 6 beginnende Jenaplanscholen. In Twente gaan er in dat kader themabijeenkomsten van start, nadat in 1985/1986 in die regio de cursus van het Jenaplan-Seminarium gegevens is.

In de provincie Zuid-Holland gaan alle OBD's in principe samenwerken in verband met de begeleiding van Jenaplanscholen. Dit initiatief ging uit van de OBD in Gouda, OBD-aiedewerkers, die deelgenomen hadden aan het LPC-OBD-samenwerkingsproject "Jenaplan" en de LM. De groep uit Gouda (zie hoger: 4.2.Ib) heeft een inventaris gemaakt van de begeleidingswensen van de Jenaplanscholen in het gebied van de Zuidhollandse OBD's (7). Daarnaast werken ze aan een concept-plan voor de ondersteuning van Jenaplanscholen in de hele regio. Volgens dat plan zouden de OBD's kunnen samenwerken bij de professionalisering van de begeleiders en de coördinatie van schooloverstijgende activiteiten.

Als jaarthema voor een studiedag voor alle Jenaplanscholen koos men "differentiatie bij moderne reken/wiskunde-methoden. Hiervoor werden contacten gelegd met mensen van de reken/wiskunde-werkgroep (zie hoger: 4.2.1) (8). In 1987 was het thema "de blokperiode". Vanaf 1988 wordt samen met een PABO, LPC-Jenaplan en het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek een cursus georganiseerd voor teams van Jenaplanscholen, waarbij nascholing en begeleiding verbonden zijn.

Uit deze brede variëteit van begeleidingsinitiatieven menen we te mogen besluiten dat de begeleiding van Jenaplanscholen nog steeds niet volgens wens uitgebouwd is- De BCJP en de LM blijven alert voor dit probleem en ondersteunen (of initiëren) initiatieven op dit vlak. Daarbij is het steeds de bedoeling ervaringen op te doen met nieuwe samenwerkingsvormen tussen scholen en OBD's waarvan later ook andere diensten en scholen zouden kunnen profiteren.

4.2.2 DE VORMING VAN TOEKOMSTIGE LEERKRACHTEN VOOR JENAPLANSCHOLEN IN DE PEDAGOGISCHE ACADEMIE VOOR HET BASISONDERWIJS

De situatie in de leerkrachtenopleiding voor Jenaplanonderwijs is grotendeels gelijk aan die in de vorige periode (zie hoofdstuk 3). Wel is men druk bezig geweest met de reorganisatie van de "verbijzonderingen", in het kader van de PABO-fusie die sinds 1983 in werking

getreden is.

Daarnaast poogt men ook vanuit de Jenaplanbeweging een stuk mentaliteitsverandering op gang te brengen in het perspectief van de PABO. Ad Boes schreef eind 1982 een artikel waarin hij suggesties doet om de opleidingen (in het algemeen) uit te bouwen, geïnspireerd aan het Jenaplanconcept en de praktijk van de Jenaplanscholen, om 20 beter bij te kunnen dragen tot de vorming van leerkrachten voor de nieuwe basisschool (9).

Binnen de Werkgroep Opleidingen Jenaplan blijft dit trouwens een essentieel element. De Jenaplanspecialisatie moet gebeuren binnen een bestaande PABO (dus geen aparte Jenaplanacademie), maar die verbijzondering mag geen "Fremdkörper" zijn in het geheel. De Jenaplanspecialisatie kan met andere woorden enkel plaatsvinden in PABO's waar men werkt vanuit een visie die niet strijdig is met de uitgangspunten van het Jenaplanonderwijs.

In de werkgroep waren eind 1986 vertegenwoordigd; De Van Randwijkacademie te Amsterdam, de Eekhorst Ce Assen, de Van Gils-academie te Roermond, de Katholieke PABO te Zwolle, die allen een Jenaplanverbijzondering organiseren. Daarnaast nemen ook nog steeds enkele vertegenwoordigers van andere PABO's deel, waar de uitbouw van een verbijzondering nog niet gebeurd is. De Domstad Academie in Utrecht is op weg naar een verbijzondering. Voorzitter van de werkgroep is de LM.

Parallel hiermee is men in de werkgroep "Opleidingen Jenaplan" bezig geweest met een nieuwe versie van het minimumprogramma voor het Jenaplancertificaat in de PABO-opleidingen.

De integratie van de KLOS brengt immer met zich mee dat ook de problematiek van het jonge kind (4 tot 8 jaar) in de opleiding een specifieke plaats en aandacht moet krijgen.

Bij het herwerken van het programma trachtte men ook te komen tot duidelijkere inhoudelijke bepalingen over wat er in de opleiding aan bod moest komen. De inhoudelijke bouwstenen en de vernieuwde certificatieisen verschenen in het kerkboek Opleiding Jenaplan.

Daarin komen de volgende onderwerpen aan bod:

- historie Jenaplan
- antropologie van het kind
- pedagogische situatie
- basisactiviteiten gesprek/spel/werk/viering
- groepeeringsvormen
- ritme en ritmisch weekplan
- leiding geven
- school en ouders
- Jenaplan en rapportage
- onderzoek in een Jenaplanschool
- sociale wereldoriëntatie

Elk onderwerp wordt behandeld via een inleiding, minimum literatuur, suggesties voor de opleiding (met ideeën en opdrachten binnen de PABO en naar Jenaplanscholen toe), andere literatuur.

Het certificaat dat op het einde van de cursus wordt uitgereikt heeft nog steeds enkel een beperkte geldigheidsduur, die mits het volgen van nascholingsactiviteiten verlengd kan worden. Daarom wil men in de toekomst dwarsverbanden organiseren tussen de opleidingsinstituten en de nascholing via het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek, die momenteel nog onafhankelijk van elkaar functioneren.

De werkgroep verwacht van het Jenaplanveld hulp en ondersteuning bij het zicht profileren van de opleidingen. Met name rekent men op medewerking vanwege Jenaplanscholen bij het opnemen en begeleiden van studenten als stagiaires en het meewerken van Jenaplangroepsleiders via gastcolleges, workshops enz. op de PABO. Tenslotte verwacht de werkgroep dat Jenaplanscholen bij het aanwerven van nieuwe teamleden het Jenaplancertificaat belangrijk laten meewegen.

Toen in 1980 in de F.F. van Overbeekeschool te Utrecht de eerste cursus van het Jenaplan-seminarium van start ging, was dat enerzijds de start van een eigen nascholing voor onderwijsgeevenden met het oog op Jenaplan en anderzijds het (voorlopige) einde van een intensieve voorbereidingsperiode .

Immers, reeds geruime tijd leefde bij enkele mensen van de SJP de wens een eigen Jenaplan-nascholing op te zetten. Aanleiding hiervoor waren enerzijds de activiteiten die de SJP sinds 1969 had ontplooid, nl.

"studie van historische en huidige bronnen voor de ontwikkeling van een eigentijds Jenaplan-concept; en de plaats die het Jenaplan kan/moet innemen op het terrein van het landelijk onderwijsbeleid". Anderzijds kwamen er geregeld verzoeken binnen uit het Jenaplanveld, van mensen die informatie wilden over het concept of hulp vroegen bij de vertaling van dat concept naar hun concrete onderwijspraktijk. Blijkbaar kon het tijdschrift Pedomorfose op zichzelf niet in deze behoefte voorzien.

Vooraf Kees Vreugdenhil bleef de idee van een eigen nascholing levend houden. Zo begon, op zijn initiatief, in het voorjaar van 1980 een vijfhoekig docententeam aan de concrete uitwerking van wat uiteindelijk het Jenaplan-Seminarium zou worden. Ad Boes (PABO-docent en voorzitter van de SJP), Kees Both (toen nog SLO-medewerker, later LM voor het Jenaplanonderwijs), Dick Schermer, Jetze van der Sluis en Kees Vreugdenhil (alledrie OBD-medewerkers, resp. in Arnhem, Apeldoorn en Tiel) kwamen regelmatig samen om te praten en te denken over de opzet, de praktische organisatie en vooral de inhoudelijke vulling en doelstellingen van een Jenaplancursus.

Uiteindelijk kozen ze voor een "tweejarige cursus aan onderwijsgeevenden, werkzaam in het Jenaplanonderwijs of met serieuze interesse daarvoor".

Men wilde ook deze laatste groep betrekken omdat de grens tussen Jenaplan en gewoon onderwijs soms niet zo strikt te trekken valt; en tevens omdat men geen elitair clubje wilde vormen, maar Jenaplanonderwijs echt een onderwijs voor iedereen wilde laten zijn.

Zo ontstond dus het "Seminarium voor Jenaplanpedagogiek", werkend onder

toezicht van de SJP, maar met een eigen financieel-administratief beheer.

Men wilde bewust werken vanuit de visie van de SJP, in wier statuten onder meer vermeld wordt "het bevorderen van geregelde scholing en nascholing voor onderwijsgevenden in Jenaplanscholen" (art. 2, 2de lid).

Vanaf het begin stelde het docententeam al voorp dat niet aan iedere scholingsbehoefte voldaan zou kunnen worden. Daarom wilde men ook zo veel mogelijk gebruik maken van de deskundigheid die bij de cursisten zelf aanwezig zou zijn. Men legde de nadruk op het samen doorlopen proces eerder dan op het aanreiken van kant- en klare oplossingen (geen "trucendoos").

Naast de werkzaamheden als docent zouden de 5 Jenaplanners gedurende het jaar vijf keer samenkomen in het docentenoverleg, om zich onder meer te buigen over het Jenaplanconcept dat ze in de cursus wilden hanteren (formuleren en consensus bereiken).

Ook werd de Seminariumraad ingesteld, bestaande uit 5 cursisten en de docenten. Afgezien van personeelszaken (waar SJP zich over moest uitspreken) was de raad bevoegd voor de onderwijskundige opzet en de voortgang van de cursus, de organisatie en het financieel-administratief beheer. In deze zaken kon de raad voor iedereen bindende uitspraken doen. Voorzitter en notulant van deze raad wisselden per zitting volgens een beurtrol.

De cursus wilde gericht zijn op individuele deelnemers, met als doel na 2 jaar zo'n kwalificatiepunt bereikt te hebben dat de cursist in staat zou zijn in het vervolg zelfstandig theorie en informatie over vernieuwend basisonderwijs, en in het bijzonder Jenaplanonderwijs, te verwerken tot praktische handelingsaanwijzingen voor zijn onderwijssituatie. Het was dus niet de bedoeling schoolteams te begeleiden naar "meer of beter Jenaplan" en evenmin duidelijk te gaan maken wat nu een

echte Jenaplanschool is.

Dat deze verduidelijking niet overbodig was, blijkt uit de verwachtingen die de cursisten op het voorlopige inschrijfformulier konden bekendmaken. Hier las men toch vaak: "De school laten uitgroeien tot een echte Jenaplanschool." Andere vaak genoemde verwachtingen waren:

- meer informatie over Petersen en het Jenaplan,
- uitwisseling met gelijkgestemden, ook over didactiek (onder andere ontdekkend leren),
- schoolwerkplanontwikkeling, enz....

In het programma streefden de docenten naar een evenwichtige integratie van theorie- en praktijkgericht werken. De cursisten van hun kant verplichtten zich ertoe hun eigen onderwijssituatie te analyseren op twee observatiepunten: een kind-antropologische en een onderwijskundige. Van deze regelmatige analyse zou verslag worden gedaan door middel van een wekelijks bij te houden logboek. Deze logboekgegevens zouden een centrale rol spelen bij het bepalen van het cursusprogramma en de inhoud van de individuele stage- en studiebegeleiding. Daarnaast behielden de docenten het recht om de volgens hen onontbeerlijke informatie ook in het programma op te nemen.

Ter afsluiting van de cursus werd iedere cursist verwacht individueel een scriptie te schrijven waarin hij/zij uiteen zou zetten hoe in de twee cursusjaren bepaalde aspecten van hun eigen onderwijssituatie veranderd waren (proces) en wat het resultaat was (produkt). Hierbij diende de relatie met het Jenaplanconcept duidelijk te worden.

De cursus ging door op 60 woensdagavonden (30 per jaar).

De eerste Jenaplancursus startte in 1980. Van de \pm 100 kandidaten konden er slechts 50 deelnemen. De anderen werden op een wachtlijst geplaatst. Ofschoon de docenten voor zichzelf wel ongeveer een beeld hadden van welke inhoud er binnen het cursuskader behandeld zouden moeten worden, was er toch nog heel wat opengelaten.

Vanuit de ervaringen die gaandeweg opgedaan werden en met de informatie uit de expliciete evaluatiemomenten (onder meer na de "oriëntatiepe-

riode" van de eerste 6 avonden) , werkten de Seminariumraad en het docentenoverleg geleidelijk naar de definitieve cursusvorm toe.

Na de eerste 2-jarige cursus (1980-1982), organiseerden de docenten het "Slangenburgconclaaf": in juli 1982 trokken ze zich twee dagen terug op de Slangenburg, een klooster van Benedictijnen, om de toekomstige vorm van de cursus van uit te werken. Er werden vrij ingrijpende beslissingen genomen in verband met de cursusopzet; het Seminarium zou in de toekomst de vorm krijgen van een éénjarige cursus veldecontractgebonden activiteiten (V.C.A.) . Daarom verhuisde men naar de Rijks-P.A. te Utrecht (11).

Voor deze herstructurering waren er verscheidene motieven:

- in V.C.A.-vorm kon de cursus (zij het nog in beperkte mate) gesubsidieerd worden. Hierdoor werd het cursusgeld vervangen door een deelname in de onkosten door de deelnemers. De docenten kregen een kleine vergoeding.

- na 1 jaar bleken nogal wat cursisten af te haken; de tweejarige vorm eiste teveel van hen.

- voor de docenten was de tijdsinvestering bij een tweejarige cursus en de verplichte aanwezigheid elke woensdag ook te groot. Via het werken in blokken van een aantal avonden kon hieraan tegemoetgekomen worden:

zo hoefden ze niet meer elke avond aanwezig te zijn. De keerzijde van de medaille was wel dat de relatie docent-cursist een heel ander karakter kreeg; het gedurende vrij lange tijd optrekken met een groepje deelnemers was er niet meer bij. Iets dat sommige docenten toch wel betreurden.

Op de Slangenburg werd de hele cursus grondig onder de loep genomen. Uitgangspunten en doelstellingen werden opnieuw fundamenteel doorgepraat, evenals het onderliggende Jenaplanconcept.

Inhoudelijk bleef de SJP verantwoordelijk.

Op het conclaaf werkte men het leerplan van de eenjarige cursus verder uit. Er was trouwens een nieuwe docent bijgekomen: Harry Stoffels, (OBD-medewerker en oud-schoolleider van een Jenaplanschool) , Harry Stoffels volgde in september 1982 Jetze van der Sluis op.

Alle cursusonderdelen zouden verlopen in blokken van een reeks avonden rond één onderdeel en verzorgd door één docent, nl.;

- Ontdekkend leren - Kees Both
- Achtergronden van het Jenaplan - Kees Vreugdenhil
- Antropologie van het kind - Ad Boes
- Praktijkschetsen van de Universiteitsschool van Jena - Dick Schermer
- Groepsprocessen en leiding geven in stamgroepen - Harry Stoffels

Op het Slangenburgconclaaf werden door de docenten ook een aantal voorstellen gedaan voor de herstructurering van het Jenaplanveld. Deze waren in feite een belangrijke aanzet tot integratiepogingen die momenteel binnen het Jenaplanveld uitgevoerd werden, (zie verder: 4.4).

In 1982-1983 werkte men de tweede 2-jarige cursus af, zonder nieuwe cursisten aan te nemen. In 1983-1984 startte de eerste éénjarige Jenaplancursus. Deze verliep volledig in blokken van 6 avonden (verzorgd door één docent) over eenzelfde thema,

Iets over de doelstellingen, inhoud en werkvorm van de verschillende blokken:

a. Ontdekkend leren - Kees Both.

Hierin kwam aan bod: "De betekenis van "ontdekkend-onderzoekend leren" in het kinderleven en in de school en wat dit te maken heeft met "spel" en andere vormen van/opvattingen over "leren" (12). Elke avond bevatte als regel een hoorcollege; zelf ontdekkend-onderzoekend bezig zijn en dan een gesprek in de groep hierover. De leerstof van het blok zat voornamelijk in een reeks boekjes, die uitgedeeld werden op de avond zelf. Uit deze inhoud kozen de cursisten één thema, waarover ze dan of alleen of met anderen een werkstuk maakten. Later werd het materiaal gebundeld in een Werkboek en een Reader.

b. Achtergronden Jenaplan / Theorie en schoolconcept - Kees Vreugdenhil

Kees gaf een overzicht van de "theorie achter het Jenaplan zoals die door PeCersen ontwikkeld en in Nederland wordt voortgezet. Het gaat dan om opvattingen over opvoeding en onderwijs in hun samenhang en binnen hun socio-culturele en politieke context" (13). Ook hier werd getracht een afwisseling van hoorcolleges, praktijkopdrachten en gesprek te bieden.

c. Antropologie van het kind - Ad Boes

Hij behandelde antropologische basisprincipes, die aan het Jenaplanonderwijs ten grondslag liggen. Deze werden geïllustreerd en dan vertaald in school-praktische consequenties. Het systematisch leren observeren van kinderen en het verwerken van de gegevens in de schoolpraktijk waren twee belangrijke aandachtspunten. Een reader diende als ondersteunend materiaal.

d. Praktijkschetsen van de Universiteitsschool te Jena - Dick Schermer

Hier lagen vorm en inhoud van tevoren niet volledig vast. In overleg met de cursisten werd de eerste avond bepaald welke 6 praktijkaspecten aan bod zouden komen en ook de wijze waarop ze uitgewerkt en verwerkt zouden worden. De hoofdbedoeling was hier te komen tot inzicht in het functioneren van de eigen school in vergelijking met de Universiteitsschool. Dit impliceerde onder meer het kunnen afstand nemen van en reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen rol als groepsleid(st)er daarin.

e. Groepsprocessen en leidinggeven in stamgroepen - Harry Stoffels

Inzicht krijgen in groepsprocessen en leidinggeven was hier dus de hoofdbrok. Dit zou zoveel mogelijk gebeuren in een afwisseling van informatie en/of uitwisselen van ervaringen, naar aanleiding van huiswerkopdrachten; verwerking door oefening; nagesprek en opdrachten.

De cursus opzet 1983-1984 bleek alle betrokkenen in grote mate te bevredigen en werd dan ook verder aangehouden. Wel voerde men in het cursusjaar 1984-1985 mogelijkheid tot georganiseerde stage in; hetzij bij medecursisten, hetzij bij oud-cursisten. De coördinatie van de stage gebeurt door Kees Both.

De docenten van het Seminarium hebben de laatste jaren gezocht naar mogelijkheden om de cursus te regionaliseren. In 1985 startte men met een parallelcursus te Zwolle, (het eerste jaar op "dislocatie" Hengelo) terwijl deze in Utrecht gewoon behouden bleef. Het aantal docenten werd in 1986 uitgebreid tot 8. Eelke de Jong (de vroegere LM), Arina de Heer, Tjitse Bouwmeester en Pieter Quelle kwamen de groep versterken.

4.3 DE STICHTING JENPLAN

Na een structurele doorlichting van de SJP (4.3.1), bespreken we een aantal directe of indirecte activiteiten van de Stichting met betrekking tot beleidsbeïnvloeding.

Eerst de inzet voor de erkenning van de pedagogische identiteit van de Jenaplanscholen (4.3.2), dan de acties voor een pedagogische invulling van de grondwettelijke onderwijsvrijheid (4.3.3) en ten derde de problematiek van de integratie van kleuter- en lager onderwijs in het licht van de toekomstige basisschool (4.3.4). Ook internationaal gezien was de SJP de laatste jaren erg actief. Kort na de herdenkingen van de 100ste verjaardag van Peter Petersen in 1984, werd er binnen de SJP ook een eigen internationaal secretariaat opgericht (4.3.5).

4.3.1 DE INTERNE STRUCTURELE HERVORMING VAN 1982. (14)

a. De oprichting van de Centrale Concept-Ontwikkelingswerkgroep.

Na het aanstellen van de LM en de oprichting van de BCJP in 1974 waren er gedurende enkele jaren problemen met de taakverdeling tussen de SJP en BCJP (LM). Het bestuur bleef zich bezighouden met het landelijk beleid, terwijl dit eigenlijk tot de taak van de LM behoorde. Doordat de SJP hoofdzakelijk met structurele zaken bezig was, bleef ook één van haar belangrijkste taken, nl. de conceptontwikkeling, liggen. Een indicatie hiervoor is het feit dat er tussen het verschijnen van de 4de en 5de brochure in de reeks Onderwijzen en leren In Jenaplanscholen zowat 8 jaar tussentijd ligt (15).

Een en ander leidde in 1982 tot een reorganisatie van het Stichtingsbestuur. Tot dan waren er een 10-tal bestuurleden, waaruit een dagelijks bestuur van 4 personen werd gekozen. In 1982 werd het dagelijks bestuur tot bestuur verheven, nl. Dick Baars, Ad Boes (voorzitter), Kees Eegdeman en Suus Freudenthal. Zij vertegenwoordigden ook de SJP in de BCJP.

De andere bestuursleden vormden de Centrale Concept-Ontwikkelings-Werkgroep (CCOW) die zich uitsluitend met conceptontwikkeling zou bezighouden. De CGOW startte in 1982 met 5 mensen uit de Jenaplanschoolpraktijk en 5 mensen uit andere onderwijsdomeinen (begeleiding, opleiding, enz...). In januari 1983 hadden er echter al 4 praktijkmensen afgehaakt. Hieruit blijkt hoe moeilijk het is om praktijkmensen voor dit soort (studieus) werk samen te krijgen. Een moeilijkheid die zich vroeger, in de eerste jaren van de SJP, ook al met de Raad van Advies gemanifesteerd had (16).

b. Werkzaamheden van de GCOW,

De eerste activiteit van de CGOW bestond in het beoordelen van de SLO-nota Kleuteronderwijs - een overzicht. Deze beoordeling werd toegezonden aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen en de beide staatssecretarissen van onderwijs, alsook aan de leden van de Vaste Commissie voor Onderwijs zaken van de Tweede Kamer, Daarnaast werd de tekst naar een 20-tal onderwijstijdschriften en redacties van kranten gezonden. Uiteraard moet men deze inspanningen zien in het perspectief van de toekomstige basisschool.

Van al deze politici en redacties, werd enkel door het tijdschrift School op de tekst gereageerd met de publicatie ervan (17) en werd een reactie van de SLO ontvangen. De CCOW betreurde dit gebrek aan belangstelling, maar ging verder met haar activiteiten.

Het volgende thema (in het verlengde van het vorige) dat de CCOW behandelde, was het 4- tot 8- jarige kind in de Jenaplanschool voor 4- tot 12- jarigen. De werkgroep verzorgde het themanummer van De Grote

Kring (januari 1983) over dit onderwerp. Uiteindelijk resulteerden deze activiteiten in de brochure: Het jonge kind in de Jenaplan-Basisschool (1985).

In afwachting van de verschijning van deze brochure is de werkgroep bezig geweest om retrospectief een kritische analyse te maken van haar doelstellingen, werkwijze en het doorlopen proces. Vanuit deze zelfevaluatie wilde men bijsturen voor toekomstige werkzaamheden.

Op het einde van 1984 besloot de werkgroep om zich in de nabije toekomst vooral bezig te houden met het leren lezen. Dit enerzijds omdat de overheid dit thema gekozen had als speerpunt in het onderwijsbeleid, vanuit de aandacht voor zorgverbreding in het basisonderwijs. De CCOW heeft twijfels met betrekking tot de wijze waarop dit zal worden aangepakt, onder meer omdat het CITO opdracht gekregen heeft leestoetsen te ontwikkelen waarmee scholen zich zouden kunnen vergelijken.

Anderzijds wilde de CCOW haar visie op leesonderwijs, als onderdeel van de totale ontwikkeling van het jonge kind duidelijk uiteenzetten, Daarbij ging ze uit van ideeën en realisaties van Dorish Nash in de Infantschool te Bristol (18). Ze wil de complexe didactiek van het leesonderwijs in de greep krijgen en naar het Jenaplanveld verduidelijken. Dit loopt uiteraard parallel met het onderzoek rond functioneel aanvankelijk lezen, dat door de BCJP en de SU is opgezet, (zie hoger 4.1.2). In samenwerking met de LM en met Tinie Suurd, doctoraal-student in Groningen, werd een reeks katerns over de praktijk van het aanvankelijk lezen in een aantal scholen uitgebracht, mede op grond van uitvoerige interviews door Tinie Suurd, die zeven van de tien boekjes schreef.

Daarnaast is de CCOW ook druk bezig geweest met de problematiek rond de leerlingenprestaties in vernieuwingsscholen. In het najaar van 1984 verschenen er in de media een aantal berichten over onderzoeken rond dit punt, waarbij de onderzoekers tot de conclusie kwamen dat, wat de schoolprestaties betreft (gemeten aan uitslagen in het voortgezet onderwijs en ook aan de uitval van de leerlingen naar scholen voor

buitengewoon onderwijs) de vernieuwingsscholen het niet 20 best deden, vooral niet voor kinderen uit sociale achterstandsmilieus. Het gaat onder meer om de rapporten Van Zes toC Twaalf van de Groningse Socioloog G. Meynen; Schoolloopbaan in het lager onderwijs van de onderwijs-socioloog P. Jungbluth (Instituut voor Toegepaste Sociologie te Nijmegen) en het proefschrift van de orthopedagoog K. van der Wolf met de titel *Schooluitval*.

Deze berichten hebben nogal wat opschudding verwekt bij onderwijzers en ook ouders. Aangezien ook binnen het Jenaplanveld verschillende reacties en vragen gehoord werden op deze onderzoeken, heeft de CCOW er zich over gebogen. Ze maakte kritische analyses van de werken en bepaalde haar standpunt. In februari 1985 verscheen er een extra-nummer van Jenaplan Informatie rond deze discussie (19).

We gaan hier verder niet op in. Deze onderneming illustreert alleen een ander aspect van de CCOW-werkzaamheden.

c. De Werkgroep Handboek Jenaplan en het Compendium voor Jenaplanonderwijs.

Kaast de GCOW die als groep aan één thema werkt, bestond er binnen de SJP ook een tijdlang de werkgroep Handboek Jenaplan. Deze zou een handboek samenstellen, waarin alle belangrijke onderwerpen op het gebied van Jenaplanonderwijs besproken zouden worden, min of meer als afsluiting van hetgeen in Peöomorfose aan de orde was gesteld (20).

Uiteindelijk zag men af van dit project. Het handboek zou vrij dik worden, erg omvangrijk zijn en veel voorbereidingstijd eisen, waardoor het gevaar ontstond dat bijdragen vlug zouden verouderen. De belangrijkste reden was echter dat een handboek ten onrechte zou suggereren dat de discussie over opvoeding en onderwijs afgerond was. Daarom koos men voor een losbladig compendium met 1 a 2 afleveringen per jaar, Het Compendium Jenaplanonderwijs was een samenwerkingsproject tussen de SJP en de BCJP (waarin LPG, NJPV en SJP vertegenwoordigd zijn). De eindredactie berustte bij Kees Both (LM) en Suus Freudenthal (SJP), Zij vormden samen met 5 anderen de 7-koppige werkgroep Compendium Jenaplanonderwijs. Het compendium werd verspreid vanuit het Landelijk Jenaplan-

secretariaat te Hoevelaken.

Naast de ruime variatie in de ar tikelb ij dragen, wilde men ook een belangrijke plaats toekennen aan recensies. Hiervoor werd een aparte werkgroep Jenaplanrecensies opgericht (onder voorzitterschap van de LM). De werkgroep legde criteria vast, waaraan de recensies moesten voldoen om voor het werk in Jenaplanscholen van nut te kunnen zijn. Op die wijze wil men de schoolteams helpen enige structuur aan te brengen in de stortvloed van publicaties waarmee ze geconfronteerd worden.

De eerste aflevering van het Compendium verscheen in juni 1984. In 1985 verschenen aflevering 2 en 3. Toen werd het project om financiële redenen (te hoge kosten, te geringe baten) stopgezet en werd besloten tot integratie in het nieuwe blad Mensen-kinderen.

Tenslotte moeten we nog de Nieuwsbrief Stichting Jenaplan vermelden. Dit voorlopige mededelingenblad verscheen, na de stopzetting van Pedoworfose (in 1981) sinds 1983.

In totaal verscheen de Nieuwsbrief een vijftal keren. Maar vanaf 1986 ging het (net als andere Mededelingenbladen) ook op in het nieuwe Jenaplantijdschrift **Mensen-kinderen**.

4.3.2 INZET VOOR DE ERKENNING VAN DE PEDAGOGISCHE IDENTITEIT VAN DE JENAPLANSCHOOL

Vanuit de SJP is men sinds 1983 aan het ijveren voor de oprichting van een instantie die de juridisch-administratieve belangen van de Jenaplanscholen zou kunnen behartigen. Deze inspanning is een exponent van de prangende problemen waarmee de Jenaplanscholen momenteel geconfronteerd worden.

- Fusies van scholen: scholen van verschillende onderwijskundige vorm moeten fusioneren door het dalend leerlingenaantal. Wanneer b.v. een Jenaplanschool moet samensmelten met een traditionele school, zal het eigen Jenaplankarakter zware klappen krijgen, als het al niet

helemaal verdwijnt.

- De wachtgelders: dit zijn benoemde leerkrachten, die ter beschikking komen omdat ze door het tekort aan leerlingen hun betrekking verliezen. Deze leerkrachten hebben voorrang als er ergens vacatures komen. Dit betekent dat een wachtgelder die traditioneel onderwijs voorstaat toegewezen kan worden aan een Jenaplanschool. Opnieuw zal de pedagogische identiteit het in dit geval hard te verduren krijgen. Dit speelt des te sterker wanneer eenzelfde bestuur meerdere scholen beheert, waaronder b.v. één Jenaplanschool.

- Het ritmisch weekplan wordt wel eens afgekeurd door de inspectie.

- Problemen rond lokalen: één of enkele groepen moeten worden gehuisvest in lokalen van een andere school op grote afstand (b.v. 20 minuten gaans) waar er lokalen leegstaan. Daarbij komt dan nog vaak dat de schoolhal, die in een Jenaplanschool onder meer voor vieringen erg belangrijk is, permanent in gebruik is als groepslokaal. Het spreekt voor zich dat hier de mogelijkheden om een Jenaplanschool gestalte te geven, verregaand beperkt worden.

- Vragen over de mogelijkheden voor Jenaplanscholen om gelden die beschikbaar zijn voor regionaal overleg, te gebruiken voor regio-activiteiten van Jenaplanscholen in plaats van met de scholen uit de omgeving.

Het lijstje van moeilijkheden is zeker niet volledig. Vanuit de vaststelling van deze moeilijkheden is de SJP tot actie overgegaan voor het erkennen en beschermen van de pedagogische identiteit van de Jenaplanscholen. De onderwijsvrijheid is in Nederland immers voorlopig enkel levensbeschouwelijk vertaald. Daarvan heeft onder meer de Vrije Schoolbeweging (Steinerscholen) gebruik kunnen maken (zie verder; 4.3.3).

Om een concreter beeld te krijgen van de situatie werd in 1983 aan alle landelijk geregistreerde Jenaplanscholen een enquête gezonden om na te gaan "in hoeverre de Jenaplan-identiteit van de scholen op de één of

andere manier voor de toekomst is gegarandeerd door afspraken met het bestuur, door statuten, enz...." (21).

De besturen van de scholen kregen ook zo'n vragenlijst ter kennisname en om ook een aantal vragen te beantwoorden. De enquête werd opgesteld door de SJP, in samenwerking met een onderwijsjuriste die de SJP in deze aangelegenheid adviseerde.

Van de ± 550 formulieren die verzonden werden, ontving men er 147 volledig ingevuld terug, vaak met uitvoerig commentaar. Het gaat om 141 kleuter- en lagere scholen of lagere scholen zonder kleuteronderwijs - partner, 1 LOB-school met een afdeling voortgezet onderwijs en 1 middenschool.

Op 14 maart 1984 vond er een overlegbijeenkomst plaats voor alle Jenaplanmensen die in de problematiek geïnteresseerd waren. De enquête-resultaten vormden hier een belangrijke achtergrond voor de gesprekken. Aan deze bijeenkomst namen een 50-tal vertegenwoordigers van scholen en besturen deel.

Het accent lag op informatie over de tot dan toe verrichte activiteiten, die eventueel zouden kunnen leiden tot de oprichting van een vereniging of bond van Jenaplanscholen.

Men was het er niet unaniem over eens dat er een juridisch-administratieve Jenaplanbegeleiding moest komen.

Daarna nam het SJP-bestuur in nauw overleg met het NJPV-bestuur, de taak op zich om voorbereidend werk te leveren in die zin. Van januari tot maart 1984 werd er overleg gepleegd met het Contactorgaan Bevordering Openbaar Onderwijs, met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, met de Nederlandse Katholieke Schoolraad, met de Nederlandse Algemeen Bijzondere Schoolraad, dus met 4 besturen koepels van de respectievelijke levensbeschouwelijke onderwijs zuilen- In alle gevallen was men bereid om in eigen kring extra aandacht te besteden aan de plaats van Jenaplanscholen binnen het eigen schoolbestand. Men toonde interesse voor de specifieke problemen van Jenaplanschoien en er werden contact-

personen aangeduid.

Ad Boes en Dick Baars (beide SJP-bestuursleden) initieerden in november 1984 en januari 1985 een aantal bijeenkomsten met onderwijsgeevenden uit het Jenaplanveld van de verschillende levensbeschouwelijke richtingen om de mogelijkheden van een scholenbond verder te onderzoeken en uit te werken.

Dit resulteerde in de permanente "Werkgroep Juridisch-Administratieve Zaken". Op verzoek van scholen werkte deze groep ondersteunend bij allerlei problemen van Jenaplanscholen met betrekking tot wettelijke voorschriften, inspectie-eisen enz. In het nieuwe tijdschrift "Mensen-Kinderen" (zie verder) is er een vaste rubriek met informatie over deze problematiek.

Deze inspanningen om te komen tot een scholenbond moeten ook gezien worden in samenhang met het gemeenschappelijk overleg tussen de Jenaplangeledingen (zie verder: 4.4).

4.3.3 INZET VOOR OUDERS MET PROBLEMEN INZAKE VRIJE SCHOOLKEUZE

Ook hier gaat het om een vraagstuk in het verlengde van de grondwettelijke onderwijsvrijheid. Die vrijheid houdt in dat ouders het recht hebben hun kind naar de school van hun (levensbeschouwelijke) keuze te laten gaan. Als er daarvoor verplaatsingskosten gemaakt moeten worden, kunnen de ouders hiervoor een vergoeding krijgen.

De onderwijsvrijheid is echter alleen levensbeschouwelijk en niet pedagogisch verzekerd. De zogenaamde "Friese Zaak" bracht dit vraagstuk concreet in de aandacht.

Het gaat om een aantal rooms-katholieke ouders die hun kinderen naar school lieten gaan in een rk-Jenaplanschool, die buiten de eigen woonplaats lag. Zij dienden een aanvraag in voor een vergoeding van de reiskosten.

De bestaande regelingen voor die vergoeding, bevatten echter deze restricties: men moet levensbeschouwelijke bezwaren hebben tegen het plaatselijk onderwijs aanbod. In de Friese zaak was er echter wel een rk-basisschool in de woonplaats, maar de ouders in kwestie kozen voor de Jenaplanschool vanuit pedagogische motieven.

Enkele jaren geleden deed zich hetzelfde voor met ouders die kozen voor antroposofisch onderwijs (Vrije School) en eveneens een reisvergoeding aanvroegen. Zij werden door de Raad van State in gelijk gesteld, hetgeen betekende dat de antroposofische scholen beschouwd worden als levensbeschouwelijke scholen en daarmee op één lijn gesteld worden met de confessionele scholen. In die zin spreekt men soms al van de Vrije Scholen als de vijfde zuil in het Nederlandse onderwijsbestel.

Voor de Jenaplanouders liep het echter anders: zij kregen zowel van de gemeente als van de provincie te horen dat er in hun geval geen sprake kon zijn van een vergoeding. Daarop gingen de ouders in beroep bij de Raad van State. Doch ook de Raad van State stelde dat er geen aanspraak gemaakt kon worden op een reiskostenvergoeding. Het was echter niet te verwachten dat het Jenaplan als levensbeschouwelijk onderwijs erkend zou worden; daarvoor zijn er teveel openbare Jenaplanscholen. Ook een erkenning van het Jenaplan als pedagogisch-onderwijskundige richting was niet waarschijnlijk, omdat de Raad van State de extra kosten van zulke erkenning voor de Staat zou laten doorwegen, in een periode van algemene bezuinigingen in de overheidsuitgaven.

Toch achtte de SJP het een erg belangrijke zaak, omdat een uitspraak ten voordele van de ouders in kwestie betekend zou hebben dat men verschillende pedagogisch-onderwijskundige richtingen erkent binnen één levensbeschouwelijke onderwijszuil. Dat zou een belangrijk precedent zijn.

Ook vanuit een ander gezichtspunt is dit streven naar erkenning van de pedagogische, eerder dan de levensbeschouwelijke identiteit van belang. Volgens een aantal mensen uit de Jenaplanbeweging is de levensbeschouwelijke verzuiling over haar hoogtepunt heen; ofschoon de overheid nog duidelijk vanuit de levensbeschouwelijke opsplitsing denkt en werkt,

zijn er in het onderwijsveld zelf duidelijk tendenzen aanwezig om de zuilen te doorbreken. Zo blijken pc- en rk-scholen vaak open te staan voor alle kinderen in de buurt, of noemen zich bewust oecumenisch, waarmee ze het onderscheid rk-pc willen doorbreken.

Andere scholen kiezen bewust voor de algemeen-bij zondere zuil. Momenteel trachten zelfs enkele confessionele scholen van zuil te veranderen en het statuut van algemeen-bij zonder e school te krijgen. Dit levert echter nog altijd grote problemen op, onder meer in verband met de statuten.

4.3.4 BELEIDSBEÏNVLOEDING HET BETREKKING TOT DE GANG VAN ZAKEN ROND DE INTEGRATIE VAN KLEUTER- EN LAGER ONDERWIJS

Tijdens het overleg op 9 mei 1983 tussen staatssecretaris van Leijhorst en de leden van de Vaste Kamercommissie voor Onderwijszaken van de Tweede Kamer, verzekerde de staatssecretaris dat het spelkarakter van het kleuteronderwijs in de nieuwe basisschool niet verloren zou gaan. Het bestuur van de SJP was echter niet gerustgesteld door deze uitspraak. In een goed gedocumenteerd stuk (met verscheidene bijlagen) bracht ze op 24 mei 1983 de Minister, beide staatssecretarissen en de leden van de Vaste Kamercommissie uit de Tweede Kamer van haar ongerustheid op de hoogte.

De onrust werd nog groter toen enkele dagen later de wet op de Leerplichtverlaging tot 5 jaar werd aangenomen in de Tweede Kamer. Volgens de SJP was dit een zuiver politieke beslissing: er is volgens haar in Nederland nooit onderzoek gebeurd waaruit bleek dat het deelnemen aan het onderwijs vanaf 5 jaar een gunstige invloed heeft op de ontwikkeling van de kleuters. De stichting is vooral beducht voor "neerwaarts gerichte intellectualiseringstendenzen... die strijdig zijn met de conceptie" vanuit het onderwijsbeleid, dat gericht is op de geïntegreerde basisschool.

Het is dan ook niet toevallig dat de integratieproblematiek van de basisschool de laatste jaren volop in de aandacht stond van het SJP-

bestuur, in dit verband kan men denken aan een reeks themanummers van Pedomorfose (22). Nog afgezien van artikelen in andere tijdschriften door leden van de SJP. Daarnaast verscheen er ook een bijdrage van Suus Freudenthal over De betekenis van het spel in het Jenaplan voor de onderwijsvernieuwing in het algemeen (23).

We vermeldden dan ook reeds de activiteiten van de CCOW rond dit thema en de brochure die hierover zal verschijnen. Tenslotte was er ook nog een landelijk samenwerkingsverband over het thema. Daar zullen we nu even op ingaan.

Het landelijk samenwerkingsproject Het kind van 4 tot 8 Jaar in de Jenaplanbasisschool (kortweg het project Het jonge kind genoemd) startte in 1983 tussen de SJP, de NJPV, en de LM (BCJP) . De kerngroep van het project werd gevormd door Ad Boes (SJP), Kees Both (LM) en Rinus Buursink (NJPV), alle drie leden van de BCJP.

Dit studieproject zou:

- "- de inzichten die er al zijn weer eens op een handzame wijze moeten beschrijven, zodat er toegankelijk materiaal komt voor het gesprek van groepsleid(st)ers in Jenaplanscholen;
- deze inzichten moeten toetsen aan nieuwe ontwikkelingen in het denken over onderwijs aan jonge kinderen en omgekeerd, en zo de theorie verder brengen;
- deze Inzichten moeten toetsen aan de schoolpraktijk middels discussiebijeenkomsten van groepsleid(st)ers door het hele land heen, zodat de theorie ook langs deze weg verder komt, praktijkgetrouwer kan worden;
- de praktijk moeten toetsen aan de geformuleerde uitgangspunten, zodat praktijkmensen in de school weer kritisch naar hun eigen praktijk gaan kijken, waardoor er "ruimte" kan komen voor de ontwikkeling van die praktijk;
- het Jenaplanveld weer een nieuwe inhoudelijke stimulans moeten geven door intensieve discussies en kadervorming;
- de samenwerking tussen de verschillende landelijke Jenaplaninstan-

ties moeten bevorderen;

- op regionaal niveau een aanzet geven tot samenwerking tussen scholen, begeleiders, opleiders/nascholera en andere personen en instanties rondom Jenaplan."

Men wilde ouders, groepsleiders en ook begeleiders en opleiders ertoe aanzetten zich met dit belangrijke vraagstuk bezig te houden. Immers ook in het Jenaplanonderwijsveld was men niet klaar voor de integratie, die een continue ontwikkeling van het kind zou moeten waarborgen. Zowel organisatorisch, als met betrekking tot de leerstofkeuze en didactische aanpak bleef er nog veel te doen.

De CCOW leverde belangrijk voorbereidend werk met betrekking tot dit project onder meer door het verzorgen van een themanummer in het NJPV-blad De Grote Kring (januari '83). Naderhand bereidde de CCOW een brochure voor over dit thema, die in de loop van 1985 verscheen:

Als algemeen projectthema voor alle Jenaplanscholen, waaraan een jaar gelijktijdig gewerkt zou worden, sloeg het niet aan. Het blijkt moeilijk te zijn om zo'n grote groep scholen min of meer gelijktijdig aan één en hetzelfde thema te laten werken.

4.3.5 CONTACTEN VAN DE STICHTING JENPLAN MET DE JENPLANBEWEGING IN DE BRD

a. De herdenking van de 100ste verjaardag van Petersens geboorte (1884-1984)

In 1984 hadden er in Nederland en Duitsland verscheidene Petersenherdenkingen plaats. Leden van het SJP-bestuur namen aan een aantal gelegenhedsbijeenkomsten in Duitsland deel:

- aan de universiteit te Giessen werd er op 4 november 1983 een herdenkingsdag georganiseerd door de Arbeitskreis Peter Petersen e.V. en de Jenaplanforschungsstelle.

Suus Freudenthal sprak er over de relatie van Petersen met schoolhervormers en -bewegingen uit zijn tijd. De referaten van die dag werden in 1984 gepubliceerd (24).

- van 23 tot 26 mei 1984 herdacht de Peter Petersenschool te Hannover haar stichter, samen met haar 35-jarig bestaan. Ook hier was Suus Freudenthal aanwezig.

- ten huize van Katharina Heller, de jongste dochter van Else en Peter Petersen had er op 26 juni 1984 een muziekkavond plaats, voor een kleine groep genodigden. Dick Baars, die hier de SJP vertegenwoordigde, maakte er kennis met oud-medewerkers van Petersen zoals Hans Wolff, Christel Rüger-Alberti, Ilse Opitz, Wilhelm Kriek en Hildegard Sattler.

In Nederland herdacht men Petersens 100ste geboorteverjaardag op 23 juni te Utrecht. De herdenking was een gemeenschappelijk initiatief van alle Nederlandse Jenaplangelegingen (SJP, NJPV, BCJP). Er waren ook enkele Duitse gasten: Prof. Th. Klaasen (voorzitter Arbeitskreis Peter Petersen), Prof. Schneider (die lange tijd bij Petersen hospiteerde in de Oberstufe) en Prof. Hasler van de universiteit van Oldenburg.

Kees Vreugdenhil hield er zijn belangrijke lezing Van 100 naar 2000, waarin hij vanaf deze 100ste verjaardag de toekomst voor de Nederlandse Jenaplanbeweging schetste, en vooral haar rol in de sameleving (25).

's Namiddags berichtten schoolleiders over hun Jenaplanpraktijk; het waren twee mensen uit "oude" Jenaplanscholen (Beromel, Berlikum) en twee uit scholen met een nog kortere geschiedenis (Vught en Lisse).

b. Het internationaal Secretariaat van de Stichting Jenaplan.

Het internationaal Secretariaat van de SJP is de jongste structurele aanwinst binnen de Stichting. Huub van der Zanden bekleedt sinds 1984 officieel de functie van internationaal secretaris. Aanleiding tot de oprichting van dit secretariaat waren de steeds uitbreidende contacten tussen de Nederlandse en de jonge Duitse Jenaplanbeweging in de BRD.

Via het Internationaal Secretariaat wilde men een vast comitee installeren, waarlangs alle vragen vanuit het buitenland aan de Nederlandse Jenaplanbeweging zouden lopen. Meer concreet omschreef Huub van der Zanden de opdracht als volgt:

- het mogelijk maken en in stand houden van contacten tussen Duitse,

Nederlandse en in de toekomst wellicht ook Belgische Jenaplanscholen, door als bemiddelaar of tussenpersoon te fungeren bij buitenlandse vragen.

- het vertegenwoordigen van de SJP in het buitenland.

Deze vertegenwoordiging is niet exclusief de opdracht van de internationaal secretaris. In functie van de situatie wordt ze ook uitgevoerd door andere mensen uit het Nederlandse Jenaplanveld.

- meewerken aan het opzetten van internationale Jenaplanconferenties.

Huub van der Zanden is ook bestuurslid van de Arbeitskreis Peter Petersen e.v., maar neemt deze plaats in als privé persoon en niet in de hoedanigheid van SJP-bestuurslid. Daarnaast werkt hij ook nog als vertaler van relevant geachte Jenaplanpublicaties; hetzij van het Nederlands naar het Duits, hetzij omgekeerd. Het is immer de bedoeling om een aantal Nederlandse Jenaplanpublicaties te vertalen om zo de Jenaplanbeweging in de BRD te ondersteunen bij hun inspanningen het Jenaplanconcept te actualiseren en te implementeren.

In de omgekeerde richting, nl. van het Duits naar het Nederlands, blijft de recente, geactualiseerde vertaling van Petersen Führungslehre des Unterrichts veruit het belangrijkste resultaat.

Het internationaal secretariaat zal in de loop van 1988 ondergebracht worden bij een te starten werkgroep internationale contacten van de NJPV.

APPENDIX

Met het overlijden van Suus Freudenthal in de nacht van 24 op 25 september 1986 kwam er een einde aan de onverdroten inzet van de **"moeder van de Nederlandse Jenaplanbeweging"**. Een concreet gevolg hiervan was een herverdeling van de taken binnen het Stichtingsbestuur. Freudenthal was zowel secretaris als penningmeester van de Stichting Jenaplan. Beide taken werden respectievelijk overgenomen door Huub van der Zanden en Dick Baars. Over deze taak en de samenstelling van de SJP in

relatie tot de andere Jenaplangeledingen is er momenteel overleg aan de gang. (zie verder 4.4).

4.4 DE NEDERLANDSE JENAPLANVERENIGING EN DE ONTWIKKELINGEN NAAR EEN INTEGRATIE VAN HET JENAPLANVELD

We bespreken de NJPV in dit verband (4.4.1) omdat de toekomst van deze vereniging nauw verbonden is met de inspanningen om het Jenaplanveld efficiënter te organiseren. Deze vormen een belangrijk deel van dit artikel. Naast de onderhandelingen en het overleg hieromheen (4.4.2), zijn er ook al enkele concrete initiatieven, nl. een nieuw Jenaplan-tijdschrift en een scholenbond in oprichting (4.4.3).

4.4.1 DE NEDERLANDSE JENAPLANVERENIGING

In 1977 werd de NJPV opgericht in het verlengde van de onenigheden binnen de Pervagroep. Ze heeft dus nog een vrij jonge geschiedenis.

Voor haar oprichting gaf men de volgende motieven:

- de wens om het Jenaplan als beweging te beklemtonen,
- de behoefte aan democratisering van de beweging,
- de behoefte van groepsleiders aan onderlinge ontmoetingen, onder meer hetzelfde engagement te herkennen bij elkaar en de problemen die men daarbij ervaart,
- tegemoetkomen aan de toegenomen belangstelling van de ouders en de behoefte aan ondersteuning van de ouders bij de oprichting van scholen (26).

Dit vond men ook terug in de activiteiten van de NJPV;

- het organiseren van ontmoetingsbijeenkomsten van groepsleiders en ouders. Sinds enige tijd gebeurt dit in het kader van een regiostructuur met regiocoördinatoren (27).

- het zorgen voor de uitwisseling van ervaringen via De Grote Kring. Momenteel bevat dit tijdschrift meer studieuze bijdragen, vaak in de vorm van themanummers (4x per jaar). De functie van mededelingenblad werd overgenomen door Kringetje Rond (7x per jaar).

- het zorgen voor informatiemateriaal, dat op aanvraag verkrijgbaar/ te lezen is, b.v. een koffer met info-materiaal, een map met school-brochures, een diaserie, een brochure Ouders stellen vragen over Jenaplan 28).

- het bemiddelen bij het zoeken naar sprekers op ouderavonden van scholen en andere voorlichtingsbijeenkomsten voor ouders (29).

- het geven van informatie aan allerlei instanties die iets over het Jenaplan willen weten, net zoals de SJP en het Landelijk Secretariaat doen, alleen in mindere omvang (30).

- het organiseren van studiedagen. Zo had er op 4 februari 1985 een studiedag plaats over "aanvankelijk leren lezen". Deze werd georganiseerd door de regio-coördinatoren en was daarmee het eerste concrete landelijke resultaat van het regiowerk (31),

De NJPV was één van de initiatiefnemers voor het samenwerkingsproject tussen de Jenaplangeleding en over het Jonge kind. De reeds vermelde studiedag (zie hoger 4.3.4) in juni 1983 was bedoeld als voorbereiding op de discussies in de NJPV-regio's (32). Men wilde hier ouders, leerkrachten, begeleiders en opleiders samenbrengen rond dit belangrijke thema. Het themanummer in De Grote Kring zou daarbij als leidraad kunnen fungeren.

Op de studiedag werd echter al duidelijk dat de verschillende regio's zich met een zeer verschillende intensiteit met dit onderwerp zouden bezighouden. Men zag ook in dat het een illusie was te geloven dat een groot deel van de Jenaplanscholen het thema in 1983-1984 sou aanpakken. Daarom liet men het project ook verder lopen tijdens het schooljaar

1984-1985.

In een aantal regio's is men ermee aan de slag gegaan (onder meer Gouda en omgeving, Brabant). Kees Both (LM) schreef echter: "Het probleem hoe je scholen die in verschillende stadia van ontwikkeling zijn en met verschillende thema 's bezig zijn inhoudelijk in wisselwerking met elkaar kunt brengen, is niet zo eenvoudig op te lossen". Het samenwerkingsproject was vooral bedoeld om de scholen meer te activeren en dit rond een thema dat (gezien de invoering van de Wet op het Basisonderwijs in augustus 1985) uiterst actueel was.

Een van de problemen waarmee de NJPV echter kampte is het feit dat men, ondanks de verenigingsvorm, waardoor alle geïnteresseerden kunnen deelnemen, toch slechts op een zeer kleine groep mensen kon rekenen om de continuïteit in de werking te verzekeren. Het was vooral het bestuur dat de activiteiten verzorgde. Ook de verschuiving van de activiteiten naar de regio's heeft dit probleem niet geheel kunnen oplossen (33).

Door dit gebrek aan actieve menskracht verliep ook een ander aandachtspunt van de vereniging, nl. de belangenbehartiging van de aangesloten groepleid(st)ers, erg moeilijk. Deze belangenbehartiging vormde tevens een belangrijk gespreksthema in het geledingenoverleg dat sedert 1983 tussen de verschillende Jenaplan-instanties op gang gekomen is.

4.4.2 "SAMEN WERKEN AAN JENAPLAN": OP WEG NAAR DE INTEGRATIE VAN HET JENAPLANVELD

Sinds enkele jaren is er tussen de verschillende Jenaplanorganisaties overleg aan de gang over een betere onderlinge afstemming van hun activiteiten.

Een belangrijke aanzet in deze richting kwam er in juli 1982 na het "Slangenburgonclaf" van de Seminariumdocenten, waaronder onder meer de voorzitter van de SJF en de huidige LM (zie hoger: 4.2.3).

In januari 1983 schreef Kees Both, toen sinds 2 maanden LM, een discussiestuk onder de titel Samen werken aan Jenaplan (34). Hierin

schetste hij voor alle Jenaplangeledingen (BCJP-LM, NJPV, Seminarium voor Jenaplanpedagogiek en SJP) hun ontstaan, de taken die ze behartigen en de problemen waarmee ze kampen. Daarna formuleerde hij een reeks voorstellen om de activiteiten van de geledingen beter op elkaar af te stemmen. Deze tekst werd voorgelegd aan het bestuur van de SJP en NJPV en aan de docenten van het Seminarium. Deze reageerden erop en op basis van deze reacties werd er een stuurgroep opgericht, die aan de hand van de verkregen reacties een nieuw discussiestuk zou opstellen voor verder rechtstreeks overleg tussen de geledingen. Deze stuurgroep werd gevormd door Ad Boes (voorzitter SJP), Kees Both (LM) en Rinus Buursink (voorzitter NJPV). Na overleg in deze stuurgroep schreef Kees Both in april 1984 de nieuwe discussietekst, die zou dienen voor de besprekingen tussen LM, NJPV, Seminarium en SJP op 19 mei van dat jaar (35).

Bij het begin van deze tweede versie merkte Both op dat men uiteindelijk zou moeten komen tot een beleidsnota voor de ondersteuning van Jenaplanscholen in de periode 1984-1988. De tekst bevatte een overzicht van de taken uit het Jenaplanveld en suggesties voor de herverdeling. Deze taken situeren zich op 3 niveaus: lokaal (de individuele school), regionaal (een aantal Jenaplanscholen in een bepaalde regio) en landelijk (36).

Bij het overleg op 19 mei 1984 was ook het Seminarium vertegenwoordigd. Kees Vreugdenhil (docent Seminarium) werd daarna ook lid van de stuurgroep. Hij schreef een synthesesetekst van het overleg. Deze tekst is een belangrijk synthesesemoment en geeft een goed beeld van de wijze waarop men de herstructurering wilde aanpakken. Daarom bespreken we hem hier uitvoeriger (37).

Het uitgangspunt van de tekst is de vaststelling dat het Jenaplanveld niet samen gehouden wordt door een strikt pedagogisch model, maar dat het gaat om ongeveer 200 scholen, die vanuit een bepaalde gezindheid, attitude het onderwijs in hun concrete situatie vormgeven. Ofschoon ze daarbij allemaal uitgaan van Petersens denken, is die vormgeving vaak zeer verschillend. Het pluriforme kenmerkt het Jenaplanveld meer dan het uniforme. Dit ziet de auteur als de reden waarom het Jenaplanveld in Nederland geen krachtig centraal gestuurde beweging is en waar-

schijnlijk nooit zal worden.

Desondanks bestaan er verscheidene instanties waarin en waartussen mensen samenwerken vanuit het concept. Ook in de sferen van opleiding, nascholing en begeleiding zijn er Jenaplanmensen actief.

Al deze activiteiten rondom de Jenaplanschool zijn onmisbaar voor het bestaan van de concrete Jenaplanschool. Maar de samenwerking en taakverdeling tussen de verscheidene instanties verloopt steeds moeilijker. Daarnaast komen er vanuit de scholen steeds nieuwe (en oude) vragen, die beantwoord moeten worden,

Samenvattend ziet Vreugdenhil twee aanleidingen, die een betere onderlinge afstemming tussen de instanties broodnodig maken:

- de spanning tussen een historisch concept en de verantwoordelijkheid van elke school voor haar eigen vormgeving ervan;
- de concrete vragen en problemen die steeds weer vanuit de scholen naar voren komen.

Bij de reorganisatie moet de concrete plaatselijke school centraal blijven staan. Dit blijft het centrale punt in heel het betoog. De activiteiten van de geledingen moeten uiteindelijk gericht zijn op het laten functioneren van de school.

Vreugdenhil onderscheidt dan drie samenhangende probleemvelden waarmee de scholen te maken hebben:

- het veranderingsproces waarmee een school te maken krijgt, wanneer ze volgens het Jenaplanconcept wil gaan werken;
- de conceptinnovatie: het is de zaak om het in de school gewenste concept zo duidelijk mogelijk te formuleren om dan te kunnen veranderen. Dit hangt dus nauw samen met het veranderingsproces;
- juridisch-administratieve problemen. Het doorvoeren van een pedagogische vernieuwing leidt tot problemen met inspectie; behoefte aan financiële ondersteuning. Daar komt momenteel ook nog het probleem van de wachtgelders bij (zie hoger: 4.3.3). Tenslotte kan hi-er ook de impact van de onderwijswetten genoemd worden.

Aangezien de vragen van de concrete school centraal staan, zal de school haar problemen moeten situeren in één van de hoger genoemde probleemvelden en van daaruit de juiste vraag formuleren. Daarnaast, en dit is het belangrijkste, moet de vraag aan het juiste adres gesteld worden. Met andere woorden, de Jenaplaninstanties moeten zich duidelijk profileren in hun taak, zodat de scholen weten waar ze met hun vragen terecht kunnen.

In het verlengde van de vorige tekst (april 1984) maakt de auteur dan ook onderscheid tussen het niveau van de school, de regio en het landelijk niveau.

Op schoolniveau komt het erop aan dat men de juiste vraag kan formuleren en weet tot welke instanties men zich kan richten. De scholen moeten hierbij geholpen worden via OBD-begeleiders of via studieconferenties, georganiseerd door de LM (onder meer in verband met het leren formuleren van vragen).

Dan is er het regionaal niveau. Hier gaat het dus over contacten met scholen of andere relevante instanties (OBD, PABO, enz...) uit de omgeving. Vanaf het begin van de Nederlandse Jenaplanbeweging is dit niveau belangrijk geweest (zie onder meer de begeleidingsrayons).

In de tekst wijst Vreugdenhil erop dat scholen met betrekking tot regionale activiteiten duidelijk moeten weten wat ze eraan kunnen hebben. Activiteiten op dit niveau komen immers nog bovenop het dagelijkse schoolwerk en anderzijds is al vaak gebleken dat het eigen innovatie- en veranderingsproces niet overdraagbaar was op andere scholen. Frustraties zijn dus niet denkbeeldig. Ook de NJPV heeft al ervaren hoe moeilijk het is om als vereniging gedragen te worden door praktijkmensen: continuïteit in de werking verzekeren is hier het grootste probleem (38).

Toch liggen er op dit niveau mogelijkheden:

- gedachtenwisseling met gelijkgestemden; zich deel weten van een grotere groep mensen met gelijklopende bekommernissen;
- afspraken rond gemeenschappelijke belangen in de regio:

- * met buitengewoon onderwijs
 - * voortgezet onderwijs
 - ** met PABO's in verband met het hospiteren van aspirantleerkrachten en nascholing
 - * met OBD's
 - leren van elkaars ervaringen
 - afspraken rond scholenplanning
- " enz....

Both vermeld in zijn stuk (april 1984) ook het belang van uitgebouwde regionale informatiepunten waar ouders en scholen terecht kunnen met allerlei vragen. Deze info-punten kunnen publicaties bevatten, werkmiddelen, media, gegevens over de praktijk in andere scholen en eventueel lijsten van mensen bij wie men voor verdere vragen terecht kan (39). Hij denkt ook aan regionale studiedagen (40).

Tenslotte blijft er het landelijk niveau: bepaalde problemen van de scholen kunnen best op dit niveau behandeld worden:

- het beïnvloeden van het onderwijsbeleid van de overheid;
- bepaalde juridisch-administratieve problemen (wachtgelders, onkosten van leerlingenvervoer);
- conceptontwikkeling door studie en onderzoek naar wat de scholen zelf doen op dit punt;
- het geven van algemene informatie over het Jenaplan als concept en ruimer over Jenaplan-aangelegenheden in het algemeen;
- het blijven ijveren voor voldoende Jenaplanverbijzonderingen aan PABO's;
- het opzetten van nascholingsactiviteiten door het Seminarium;
- het coördineren van diverse regionale en landelijke Jenaplanactiviteiten, (onder meer begeleiding en nascholing),

Both wijst ook nog op het publicatiebeleid dat landelijk gevoerd moet worden en op de noodzaak van een gemeenschappelijk Jenaplantijdschrift voor het hele veld (zie verder 4.4.3) (41).

Vreugdenhil eindigt zijn betoog met het verzoek aan de verschillende geledingen om voor zichzelf te bepalen hoe ze de verschillende taken

willen verdelen of toewijzen aan eventueel nieuwe instanties.

Het betreft dus taken die voortkomen uit:

- de drie probleemgebieden van de scholen;
- vragen van buitenstaanders of overheid (informatie, onderzoek, enz..) ;
- het historisch Jenaplanconcept dat geactualiseerd en gerealiseerd moet worden.

Daarbij kunnen heel wat zaken door reeds bestaande niet-Jenaplaninstellingen worden behartigd; mits ze beschikken over een duidelijk kader om Jenaplanvraagstukken aan te pakken. Dit veronderstelt dan wel een vrij algemeen aanvaard Jenaplanconcept.

De bedoelde instellingen zijn PABO's, OBD's, LPC's, SLO, besturenbonden van de l evensbes chouwe l ij ke onderwij szuilen, onderwijsvakbonden en eventueel universiteiten,

In de loop van 1984 reageerden de verschillende instanties op dit verzoek en in maart 1.985 schreef Kees Vreugdenhil opnieuw een samenvattend overzicht van de verschillende standpunten. In de reacties van de verschillende instanties ziet hij de volgende functies in het Jenaplanveld:

"1. Organisatie van de eigen school en van het onderwijs daarin; onder andere schoolgemeenschap; leiding; teamfunctioneren; beleid en planning; vormingsgebieden; middelen; werkvormen; evaluatie; personeelsbeheer; externe relaties; identiteit jur.-adm.zaken.

2. Professionalisering van de groepsleiders: ondersteunende theorieën leren kennen; praktische vaardigheden verwerven; conceptkennis; conceptinvoering; feedback; evaluatie.

3. Jenaplanconcept; herkomst; verbreiding; inhoud; effecten; actualiteit; toekomstperspectief; positie tussen andere onderwijsmodellen."

Volgens Vreugdenhil moeten deze functies, in welke vorm dan ook, in elk

geval behouden worden en verder ontwikkeld,

Dan komt hij tot de *herstructurering van het veld*.

Belangrijk is dat alle geledingen erkennen dat het niveau van de lokale school het belangrijkste uitgangspunt vormt voor de structurering en taakverdeling binnen het Jenaplanveld. Vanuit deze consensus en vanuit de ontwikkelingen binnen de NJPV (zie verder 4.4.3) doet Vreugdenhil zijn voorstellen voor de integratie van de Jenaplangeledingen.

Op deze voorstellen gaan we in de volgende paragraaf wat verder in, naast andere concrete ontwikkelingen in die richting.

4.4.3 CONCRETE STAPPEN NAAR EEN HERSTRUCTURERING VAN HET JENAPLANVELD

Er staan momenteel twee concrete initiatieven met betrekking tot de integratie van het Jenaplanveld op stapel: de hervorming van de NJPV tot een vereniging van scholen (a) en een nieuw gemeenschappelijk Jenaplantijdschrift (b).

a. Op weg naar een vereniging van Jenaplanscholen.

In het maartnummer van het Kringetje Rond (1985) werden de NJPV-leden uitgenodigd voor de algemene ledenvergadering op 20 april 1985, waarop gestemd zou worden over een wijziging van de NJPV-statuten. In dat nummer werd ook het standpunt van het NJPV-bestuur duidelijk. We vatten het hier samen (43).

Het bestuur verklaarde zich akkoord met het principiële uitgangspunt (in de discussietekst van Vreugdenhil '84); zie hoger 4.4.2) dat het schoolniveau het belangrijkste niveau moet zijn voor een landelijke organisatie. Regionale en landelijke organisaties moeten zich steeds richten op de problemen van de lokale scholen (met betrekking tot veranderingszaken, conceptinnovatie en juridisch-administratieve aangelegenheden).

Om deze problemen adequaat te kunnen behartigen moet een organisatie op

landelijk niveau geen individuen verenigen (44) maar scholen.

Een schoolgemeenschap meldt zich als lid van de organisatie en duidt een schoolvertegenwoordiger aan. Deze zetelt in de vergadering van schoolvertegenwoordigers, die samen met het verenigingsbestuur het landelijk beleid van de organisatie bepaalt.

Problemen uit de 3 hogergenoemde gebieden kunnen door de scholen gesignaleerd worden aan de landelijke vereniging. Juridisch-administratieve problemen kunnen doorgespeeld worden (namens de landelijke vereniging) naar de bestaande koepelorganisaties (van de verschillende levensbeschouwelijke richtingen in het onderwijs). Eventueel kan ook een werkgroep aangewezen worden om het probleem verder te onderzoeken. Veranderingsproblemen (b.v. rekenen als wereldoriëntatie) kunnen ook via een landelijke werkgroep worden behandeld. Anderzijds kan er met de LM en het Seminarium overlegd worden in verband met gerichte bij- en nascholing.

Tenslotte kunnen problemen in verband met conceptinnovatie uitbesteed worden aan de CCOW, die bepaalde conceptonderdelen kan verduidelijken ten behoeve van de scholen.

Vanuit al deze overwegingen meende het bestuur van de NJFV dat een landelijke vereniging van Jenaplanscholen het beste instrument voor een landelijk Jenaplanbeleid is. Ze nodigde daarom ook haar leden uit op de algemene vergadering een statutenwijziging goed te keuren in de richting van een scholenvereniging,

Zo'n nieuwe vereniging zou natuurlijk een weerslag hebben op het functioneren van de andere Jenaplangeledingen. In zijn schrijven van 13 maart 1985 anticipeerde Kees Vreugdenhil op deze situatie (45). Voor hem betekent een herstructurering van de NJPV in de zin van een scholenvereniging, dat deze "NJPV-nieuwe stijl" de centrale geleiding wordt in het Jenaplanveld. De andere Jenaplangeledingen zouden zich na verloop van tijd op een of andere wijze moeten verbinden met de nieuwe vereniging.

De wijze waarop dit moet gebeuren laat Vreugdenhil afhangen van:

- het tot stand komen van een NJPV die scholen vertegenwoordigt en de invloed die zo'n vereniging kan uitoefenen;
- de behoeften vanuit de scholen die door de vereniging gekanaliseerd worden naar de andere Jenaplaninstanties;
- de optie binnen het LPG-Secretariaat Jenaplan (LM), het Seminarium en de SJP om zich op de eerste plaats inhoudelijk te richten op de behoeften van de scholen. Op termijn zullen ze dan zien hoe ze hun huidige vorm moeten aanpassen aan de nieuwe structuren waarin de NJFV een spilfunctie vervult. Dit laatste zou impliceren dat de SJP en het Seminarium hun autonomie geleidelijk zullen afbouwen, wanneer de nieuwe NJPV inderdaad de geplande functie kan vervullen.

Meer concreet stelt Vreugdenhil voor dat in het bestuur van de nieuwe NJPV 4 zetels gereserveerd zouden worden voor vertegenwoordigers van SJP en het Seminarium (ieder 2). Dat zou volgens hem zowel de bestuurlijke ervaring van het nieuwe verenigingsbestuur verhogen als ook de afstemming tussen de geledingen aanzienlijk bevorderen (46).

De ontwikkelingen naar een georganiseerd Jenaplanveld geraakten dus stilaan in een beslissend stadium.

Op 20 april 1985 keurde de algemene ledenvergadering van de NJPV de statutenwijziging goed. En op 29 Januari 1986 werd de NJPV effectief een vereniging van en voor Jenaplanscholen, waarbinnen echter ook individuele leden een plaats konden vinden. Voorzitter werd Wim van

Gelder.

Het zal nog wel enige tijd duren vooraleer er in de taakverdeling tussen de nieuwe NJPV en de andere Jenaplangeledingen een nieuw evenwicht gevonden zal zijn. Daarom vatten we in onderstaande schema's nog eens samen hoe het Jenaplanveld er vroeger uitzag en hoe het erop basis van de onderhandelingsresultaten - in de toekomst uit zou kunnen zien.

BEGEL.CIE J.P. → invloed op → 1.-2.-3. en 1a.

1a. STICHTING JENAPLAN

1. LPC-JENAPLAN

landelijk medewerker

2. NED. JENAPLANVERENIGING

landelijk

coördinator

3. SEMINARIUM VOOR JP-PEDAGOGIEK

NJPV. Hoofdtak: belangenbehartiging, voorwaarden scheppen, bijvoorbeeld:

- * juridische zaken, bijv. wachtgelders
- * zorgen voor een adequate begeleiding, opleiding, nascholing (niet zelf uitvoeren!)
- * aandacht voor inrichting voortgezet onderwijs (basisvorming), samen met andere vernieuwings-richtingen.
- * public relations
- * voorlichting ouders
- * organiseren regio's

SJP, nauw met NJPV verbonden: bewaken en stimuleren conceptontwikkeling

Seminarium: ten dele werkgroep binnen NJPV voor ontwikkeling opleiding en nascholing; uitvoering buiten NJPV-verband.

LPG: inhoudelijke ondersteuning, door

- * uitgeven publicaties
- * werkgroepen conceptontwikkeling
- * materiaal en kadervorming (OBD) voor regio's

* inhoudel. ondersteuning PABO's met JP-verbljzondering en OBD's.

b. een nieuw Jenaplantijdschrift op stapel

Samenhangend met de herstructurering van de Jenaplanorganisaties wilde men ook komen tot één gemeenschappelijk Jenaplantijdschrift. Kees Both werkte als LM hiervoor een voorstel uit. Het nieuwe tijdschrift zou een einde maken aan de soms verwarrende veelheid van Jenaplanbladen die tot 1985 in omloop waren.

Onderstaand schema geeft een overzicht.

SCHEMA 4.3.: Overzicht van de Jenaplanbladen

SJP NJPV LM - BCJP

SJP ->(Pedomorfose)Compendium Jenaplan-Onderwijs Nieuwsbrief Stichting Jenaplan

NJPV -> De Grote Kring Kringetje Rond

LM-BCJP ->Jenaplan Informatie

Gemeenschappelijk Jenaplantijdschrift -> Mensen-kinderen

Daarnaast zou het nieuwe tijdschrift uitdrukking zijn van en tegelijk ook instrument bij de integratie van de Jenaplanbeweging. In december 1985 rolde dan het nulnummer van het nieuwe tijdschrift van de pers. De titel luidt "Mensen-Kinderen, tijdschrift voor en over het Jenaplanonderwijs" en het verschijnt onder verantwoordelijkheid van de Nederlandse Jenaplanvereniging, de Stichting Jenaplan, het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek en LPG-Jenaplan. uitgegever is de Nederlandse Jenaplanvereniging.

Mensen-Kinderen biedt een ruime waaier aan bijdragen. Men vindt er zowel conceptbij dragen, als direct bruikbare artikelen (onder meer in de rubrieken "Werkmiddelen" en "Juridisch-administratief"). Daarnaast zijn er enkele columns, recensies en de Mededelingenrubrieken van de verschillende Jenaplanorganisaties.

In Mensen-Kinderen is ook nog het periodiek Compendium voor Jenaplanonderwijs opgenomen.

We menen te mogen besluiten dat in zeer nabije toekomst de Nederlandse Jenaplanbeweging structureel grondige veranderingen zal ondergaan, Nadat het aantal scholen gestabiliseerd is, poogt men ook op institutioneel vlak tot integratie te komen om als een solide beweging de tweede helft van de jaren '80 in te gaan. De herstructurering van het veld en de weerslag van de Wet op het Basisonderwijs in de scholen zullen waarschijnlijk nog wel enkele jaren de situatie in de Jenaplanbeweging bepalen.

101

NOTEN BIJ HOOFDSTUK 4

A. ALGEMEEN

Voor de informatie in hoofdstuk 4 maakten we vooral gebruik van de volgende bronnen;

- Jenaplan Informatie. 1983, nr. 5, nr. 6; 1984, nr. 7 en 1985, nr. 8

- Nieuwsbrief Stichting Jenaplan. 1983, nr. 1, nr. 2; 1984, nr. 3, nr. 4; 1985, nr. 5

- Mens en-Kinderen, dec. 1985, mei 1986, september 1986, december 1986 en januari 1987.

B. SPECIFIEKE NOTEN

1. Dit tijdschrift komt voort uit het vroeger Jenaplanbulletin.

Dit blad groeide samen met de NJPV, vanuit het initiatief van een aantal ouders uit Geldermalsen. Naast NJPV-informatie, diende het ook als mededelingenblad voor de landelijk medewerker. Vanaf 1978 werd het echter opgesplitst in twee aparte tijdschriften, nl.

Jenaplan- Informatie van de landelijk medewerker en de BCJP en Het

Kringetje Rond, als mededelingenblad van de NJPV.

2. R. Buursink et al., Wereldorientatie in Jenaplanperspectief. s.d.

3. Zie voor een beknopte samenvatting van opzet en resultaten van het onderzoek: A. de Heer & H. Verheul, Action Research by a group of teachers on social education. 1984. (CPS, Hoevelaken).

4. De lezingen zijn - in bewerkte vorm - opgenomen in Ludiek. 1985, nr. 1, 6-15 en nr. 2, 3-8.

5. K.Both, Een werkmiddag over spel moet een speelse werkmiddag zijn. Ludiek. 1985, nr. 1, 3-15.

6. Uit het jaarprogramma van het Mini-Scholencontact in een brief van Pieter van Schie, namens de stuurgroep Mini Scholencontact, aan de deelnemende scholen aan het Kini Scholencontact, d.d. 24-9-1984.

7. Brief van D. Wielinga (OBD Midden-Holland en Rijnstreek) aan de medewerkers aan OBD's in Zuid-Holland, d.d- 25-2-1985.

8. Ibidem.

9. A. Boes, De opleiding is als de basisschool: leef- en leeromgeving. Het Jenaplan in de P.A.B.O. Onderwijs & Opvoeding. 1982-1983 (34), nr. 5, 177-182.

10. Deze bespreking van het Seminarium is voor het grootste deel afkomstig uit de werktekst G. Kelchtermans, Het Seminarium voor Jenaplan-Pedagogiek 1980-1985: een reconstructie.

Dit verslag is het resultaat van een analyse en beschrijving van het volledige archief van het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek. Daarbij kregen we hulp van K. Both, D. Schermer en K. Vreugdenhil. Het resultaat werd voorgelegd aan de (ex)docenten van het Seminarium, met het verzoek eventuele onjuistheden of onvolledigheden aan te geven. Dit gebeurde door D. Schermer in een brief van 14-12-1985

en door K. Vreugdenhil in een brief van 17-12-1985. Bij onze bespreking hier maakten we gebruik van dit commentaar, alsook van het artikel A. Boes et al., Seminarium voor Jenaplanpedagogiek. Pedomorfose. 1980 (12), nr. 47, 49-56.

11. Elke PABO beschikt over een aantal uren die ze aan nascholingsactiviteiten, die in haar gebouwen doorgaan, kan besteden. Hiervoor ontvangt ze dan subsidies vanwege de overheid. Daarbinnen werd onderscheid gemaakt tussen overheids-contract-gebonden activiteiten (verplichte, door de overheid verzorgde nascholing) en veld-contractgebonden activiteiten, op initiatief van scholen en/of PABO.

12. Informatiebrochure nascholing Jenaplan. 1984-1985, p. 9.
"L3. Ibid.. p 12.

14. Voor deze paragraaf (4.3.1) gebruikten we K. Both's samenwerken aan Jenaplan. 1983. en Nieuwsbrief Stichting Jenaplan. 1983 (1), nr. 1 en 2.

15. Het gaat om de brochures:

- J, Langeveld et al. , Moderne tendenties in het onderwijs aan 4-tot 8-jarigen, 1975. (Overdruk van Pedomorfose. 1975 (7), nr. 27, 3-44).

- R. Buursink et al., Wereldoriëntatie in Jenaplanperspectief. s. d.

16. S. Freudenthal, Verslag over vijf en een half jaar bestuurlijke activiteit van de Stichting Jenaplan. 1974, p. 11.

17. De tekst verscheen integraal in School. 1983, nr. 19/20.
(Nieuwsbrief Stichting Jenaplan. 1983 (1), nr. 2, 5).

18. D. Nash, Lezen - een onderdeel van de totale ontwikkeling van jonge kinderen. Pedomorfose. 1973 (5), nr. 19, 15-34.

19. Zie voor deze discussie Jenaplan-Informatie. 1985, nr. 8 (thema-nummer) -

20. A. Boes & K. Both, Voorwoord. '- In: K. Both & S. Freudenthal (Eds.), Compendium Jena-planonderwijs. 1984, p. 1-3.

21. Nieuwsbrief Stichting Jenaplan. 1984 (2), nr. 3, 2.

22. We vermelden hier de nummers van Pedomorfose. waarin de problematiek van het jonge kind in de Jenaplanschool centraal staat: nr. 13 (1972), nr. 15 (1972). nr. 17 (1973), nr. 25 (1975), nr. 42 (1979) en nr. 43 (1979).

23. S. Freudenthal, De betekenis van het spel binnen het Jenaplan voor de onderwijsvernieuwing in het algemeen. - In: R. de Groot et al. (Eds.), Compendium Spel en Speelgoed. 1983, p. 2720/49.

24. T. Klazsen & E. Skiera, Padagogik der Mitmenschlichkeit. 1984.

25. K. Vreugdenhil, Van 100 naar 2QQQ. 1984.

26. K. Both, Samen werken aan Jenaplan. 1983, p. 5.

27. Ibid. . p. 5.

28. K. Both, Samen werken aan Jenaplan. 1983, p. 5.

29. Ibid.. p. 5.

30. Ibid.,. p. 5.

31. Kringetje Rond. 1985 (2), nr, 2, 7.

32. Voor haar werking met de scholen had de NJFV Nederland opgedeeld in 6 regio's, om binnen een zekere geografische afbakening te kunnen werken.

Voor de situering van deze regio's verwijzen we naar KAART 4.1.

Binnen een regio werden de activiteiten begeleid door een regio - coördinator, Deze coördinatoren overlegden regelmatig met elkaar, Het regiowerk zelf is erg verschillend tussen de regio's onderling. In sommige delen van het land bestond er al heel wat op regionaal gebied, terwijl dat in andere streken niet het geval was (Kringetje Rond. 1985 (2), nr. 2, 7).

33. K. Both, Samen werken aan Jenaplan, p. 5-6.

34• Ibidem. p. 1.

35. K. Both, Samen werken aan Jenaplan - een notitie ten behoeve van hetoverleg van LPC-Jenaplan. NJPV, Seminarium voor Jenaplanpedagogiek en SJP op 19 mei 1984. 1984.

36. K. Both, Samen werken aan Jenaplan - een notitie p. 1-2.

37. We volgen hier de tekst: K. Vreugdenhil, Samen werken aan Jenaplan. 1984.

38. Zie ook K. Both, Samenwerken aan Jenaplan. 1983, p, 6.

39. Ibid.. p. 3.

40- Ibid.. p. 4.

41. Ibid.. p. 6.

42. Brief van Kees Vreugdenhil aan de stuurgroepleden (A. Boes, K. Both en R. Buursink), d.d. 13-3-1985.

43. Kringetje Rond. 1985 (2), nr. 2, 6-7.

44. Op 31 december 1984 had de NJPV 522 leden (Ibid., 7).

45. Zie noot 42.

46. Zie noot 42.

Hoofdstuk 5. Slotbeschouwing - enkele innovatie-
theoretische kanttekeningen.

Een van de meest frapperende vaststellingen in verband met de Nederlandse Jenaplanbeweging is haar ontwikkelingsproces als innovatie- Hoe was het mogelijk dat een niet-officiële (niet door de overheid geïnitieerde) vernieuwing zo'n vlucht heeft genomen, zo'n grootschalig succes heeft gekend? Zelfs in vergelijking met andere schoolvernieuwingen in Nederland (Freinet, Montessori, Steiner, enz.) springt de kwantiteit van de Jenaplanbeweging in het oog.

Na de beschrijving van de Jenaplanbeweging in Nederland, willen we nu dan ook enkele beschouwingen plaatsen bij die ontwikkeling. Daarbij benaderen we de Nederlandse Jenaplanbeweging als een innovatieproces. We willen immers proberen enkele factoren te omschrijven, die in het implementatieproces een cruciale rol gespeeld hebben. Toch willen we beklemtonen dat dit slechts een eerste analyse is, die geen aanspraak maakt op volledigheid. Een grondiger analyse op dit punt veronderstelt specifiek onderzoek.

Wanneer we terugkijken op de ontwikkeling van de Nederlandse Jenaplanbeweging als innovatieproces, dan vallen er enkele zaken meteen op.

Op de eerste plaats is er het continue en gestructureerde verloop. Ondanks enkele zeer kritieke momenten (het Pervd-conflict, de afbouw van de begeleidingsstructuur via L.P.C.-rayons) kent de ontwikkeling geen echte breekpunten. En dit terwijl het toch om een niet-officiële vernieuwing gaat.

De belangrijkste verklaring hiervoor ligt ons insziens in de aard van de stuurgroep, die het Jenaplaninnovatiebeleid voerde en de motor vormde achter de evolutie. Deze groep bestond aanvankelijk uit de Werkgroep Jenaplan van de W.V.O. en ging later over in het bestuur van de S.J.P. Vanaf de tweede helft van de jaren '70 ging ook de B.C.J.P., waarin tevens twee S.J.P.-bestuursleden zetelden, geleidelijkaan die rol vervullen.

Opvallend in de samenstelling van die stuurgroep is - afgezien van het beperkte aantal leden (een tiental) - de continuïteit en het verre-

gaande engagement. Een aantal betrokkenen bleef zeer lang actief binnen deze groep- Het voorbeeld bij uitstek hier is Suus Freudenthal-Lutter, die vanaf het eerste uur tot aan haar dood in 1986, met totale overgave voor de Jenaplanbeweging gewerkt heeft en jarenlang een duidelijk stempel op het geheel heeft gedrukt.

Wij gebruiken hoger de term "engagement" om te beklemtonen dat de inzet gebeurt op vrijwillige basis en onbezoldigd. Immers, behalve de L.M. (sinds 1975), is er niemand die dit werk beroepshalve doet.

"Continuïteit" en "engagement" van de beleidsgroep blijven op zichzelf nog vage aanduidingen voor een complex samenspel van factoren, waarin ook de persoonlijkheid en de levensgeschiedenis van de betrokkenen een belangrijk aandeel hebben. Toch zijn deze factoren in verregaande mate determinerend geweest voor het concreet-historische verloop van het implementatieproces. Wanneer men een innovatie theorie wil uitwerken zal men daarmee rekening moeten houden. Toch is het niet zo gemakkelijk om er zicht op te krijgen. Onderzoek rond dat engagement komt dichtbij een biografische studie en hier legt het respect voor het privé-leven van de betrokkenen duidelijk grenzen op.

Hiermee samenhangend en wellicht nog meer bepalend voor het innovatieproces is een aantal kenmerken Van het Jenaplaninnovatiebeleid zelf. Om te beginnen cypeert dit beleid zich van bij het begin door het zogenaamde "implementatieperspectief" (In tegenstelling tot het "adoptie - perspectief") (1). Deze visie vinden we reeds in het Werkplan van de Werkgroep Jenaplan in 1960; een programmaverklaring, waarin men anticipeerde op verschillende behoeften die zich gaandeweg binnen het scholenveld zouden manifesteren.

Zeer uitdrukkelijk komt dit tot uiting in de kernbegrippen "interpreteerbaar streefmodel" en "ontvankelijk grondmodel", waarb ij men het proceskarakter van de vernieuwing beklemtoonde; evenals het feit dat dit proces in elke concrete school anders zou moeten verlopen al naar gelang de lokale situatie. Daarmee komt meteen ook de zogenaamde "configuratie"-idee om de hoek: de (verschillende) wijzen waarop een vernieuwing in de concrete scholen gestalte krijgt. Ook een begrip uit

het implementatieperspectief op onderwijsinnovatie. Inherent aan de idee van configuratie is het bepalen van de grenzen tussen wenselijke en niet-wenselijke configuraties. Ook in de Nederlandse Jenaplanbeweging werd men op bepaalde momenten met dit "normeringsvraagstuk" geconfronteerd. We herinneren in dit verband bijvoorbeeld aan de problemen naar aanleiding van het reduceren van het Jenaplan tot de ni-veaucursussen, ten tijde van de snelle uitbreiding van het aantal vernieuwingsscholen tegen het einde van de jaren '60.

Een ander belangrijk kenmerk van het Jenaplaninnovatiebeleid is, dat men steeds zowel aan de innovatie-Inhoud als aan het innovatieproces gewerkt heeft.

Afhankelijk van de behoeften in het Jenaplanscholenveld en van de concrete materiële en personele mogelijkheden van het moment kreeg het één meer aandacht dan het ander. Maar beide componenten bleven steeds binnen het blikveld.

Het de innovatie-inhoud bedoelen we de voortdurende inspanning om Petersens pedagogische erfgoed te vertalen en te actualiseren naar de concrete situatie van het Nederlandse onderwijs en de ruimere samenleving toe: de zogenaamde "conceptontwikkeling".

Deze situatie is zelf voortdurend aan veranderingen onderhevig, zodat ook de conceptuele vragen steeds weer opnieuw beantwoord moesten worden. Dit gebeurde op verschillende momenten en op verschillende wijzen: onder meer met de brochure van Suus Freudenthal-Lutter, De Jenaplanschool, een leef- en werkgemeenschap (1970); met werkgroepen onder discussievergaderingen van het S.J.P.-bestuur; met werkgroepen onder leiding van de L.M.; door de docenten van het Seminarium bij het opstellen van een curriculum enz.

De aandacht voor de proceskant van de vernieuwing kunnen we samenvatten in de permanente bekommernis voor een adequate structurele ondersteuning van het scholenveld. De Jenaplanbeleids mensen zijn erin geslaagd om regelmatig de behoeften van het scholenveld te inventariseren en hun interventies daarop af te stemmen. Vooral in de beginfase - toen het aantal vernieuwingsscholen nog vrij beperkt was - gebeurde dit vrij

systematisch (via enquêtes). Na 1973 is er geen peiling op grote schaal meer gebeurd, maar werd de feed-back op meer informele wijze verkregen. Dit werd vergemakkelijkt doordat verschillende leden van de stuurgroep via hun beroepsbezigheden in scholen, opleidingsinstituten of begeleidingsdiensten heel wat contacten met het scholenveld hadden. Ook vormden de ledenvergaderingen (N.J.P.V.), allerhande werkgroepen en de informatiebladen van de onderscheiden Jenaplaninscauties even zoveel communicatiekanalen. Deze informatie was dan (mede)-bepalend voor de beleidsprioriteiten: het ontwikkelen van pedagogisch-didactisch materiaal, de belangenbehartiging, opleidings- en nascholingsmogelijkheden en ook het bijsturen en integreren van deze structuren. Dit laatste is nog volop aan de gang.

Van hieruit moeten we ook de aandacht voor de professionalisering van de leerkrachten (via nascholing en opleiding) en voor kadervorming begrijpen. Naarmate de innovatie in een steeds groter aantal scholen vorm kreeg, werd de behoefte aan een deskundig kader groter, vooral met betrekking tot de begeleiding van de scholen. Belangrijke initiatieven op dit punt waren onder meer het Blokkenplan (1976-1983) en het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek.

Als derde en laatste factor (en cluster) noemen we ook de plaats van de Jenaplanbeweging binnen en de houding tegenover het ruimere Nederlandse onderwijssysteem. Het is typisch dat de Jenaplanbeweging zich nooit gemarginaliseerd heeft binnen het ruimere onderwijsveld. Wel was er de bekommernis om een eigen pedagogische identiteit te realiseren en te behouden. Dit verklaart een aantal meer defensieve reacties, vooral in periodes waarin de identiteit van de beweging van buitenuit bedreigd werd (meestal ten gevolge van overheidsmaatregelen). Maar dit leidde toch niet tot gesloten elitarisme, hetgeen trouwens in fundamentele tegenspraak zou zijn geweest met Petersens idee van een algemene volksschool.

De Jenaplanbeweging ontwikkelde zich binnen het Nederlandse onderwijs en haar wetgeving. Dit had heel wat voordelen, maar zorgde ook voor moeilijkheden. Binnen de bestaande wetgeving (onder meer de Experimenteerwet en de constitutionele onderwijsvrijheid) kon men vrij gemakke-

lijk scholen oprichten met een zeer duidelijke pedagogische identiteit. Ook het uitbouwen van ondersteuningsstructuren binnen L.P.C.-verband (later de O.B.D.'s), en opleidingsmogelijkheden binnen de bekende pedagogische academies, werden er mogelijk door,

Als keerzijde van de medaille geldt dan weer, dat het overheidsbeleid ook een negatieve weerslag kon hebben. Dit bleek onder meer bij de reorganisatie van de verzorgingsstructuur in het midden van de jaren zeventig (afbouw van de begeleiding via de L.F.C.) en het recente besparingsbeleid (sedert begin jaren tachtig).

Dat de beweging ook uitdrukkelijk als een bestanddeel van dat Nederlandse onderwijssysteem werd erkend, blijkt onder meer uit de toekenning van een L.M. en de uitnodiging te participeren in de I.C.B. - en I.C.M. -experimenten. Maar ook hier was er een keerzijde. Voor het verwerven van een L.M, moest men de gevolgen van de onderwijsverzuiling erbij nemen en het I.C.B.-experiment veronderstelde dat men de scholen in een onderzoek liet doorlichten, met andere woorden dat men zich dus enigszins kwetsbaar opstelde. Maar juist de bereidheid hiertoe bood de Jenaplanbeweging op haar beurt de kans invloed uit te oefenen op het omringende onderwijssysteem. Dit gebeurde zeer duidelijk bij het tot stand komen van de belangrijke Wet op het Basisonderwijs in 1985.

Tot daar een drietal factoren (clusters) die de ontwikkeling van de Nederlandse Jenaplanbeweging en de implementatie van het Jenaplanconcept in de Nederlandse scholen bepaald hebben: de groep mensen die het Jenaplanbeleid voerden, enkele kenmerken van dat beleid (nl. implementatiedenken en aandacht voor zowel de inhouds- als de proceszijde van de vernieuwing) en tenslotte de relatie tussen de Jenaplanbeweging en het ruimere Nederlandse onderwijssysteem.

Uiteraard is deze analyse vanuit innovatie theoretisch standpunt niet af. Er kan veel meer geleerd worden uit de Jenaplanbeweging. Ons onderzoek concentreerde zich echter op het macro-niveau, waardoor evoluties in de concrete scholen (op meso- en micro-niveau) buiten beschouwing bleven. Daarbij zijn we vooral exploratief-reconstruerend te werk gegaan en hebben we pas in tweede instantie meer verklarende

reflecties toegevoegd.

Ons inziens verdient de Nederlandse Jenaplanbeweging meer (constructieve) aandacht van het wetenschappelijk onderzoek dan tot op vandaag het geval was. Met name voor de theorie-ontwikkeling rond innovatie - implementatieprocessen zou specifiek onderzoek van de Jenaplanbeweging interessante inzichten kunnen opleveren.

(l) Van den Berg, R. /Vandenberghe, R. , "Innovatie in verschuivend perspectief". 1981, p. 24 en Berman, F., Educational Chance. An implementation paradigm. 1981, p. 253-287.

Geraadpleegde Literatuur;

PUBLIKATIES UIT DE NEDERLANDSE JENAPLANBEWEGING

Both., K. , een werkmiddag over spel moet een speelse werkmiddag zijn.
In: Ludiek. Nieuwsbrief voor allen die willen meedenken over spel in Jenaplanscholen. (eerste aflevering). Hoevelaken, LPC-Jenaplan, s.d. , p. 3-15.

Boes, A. & Both, K.,
Voorwoord. In: K. Both & S. Freudenthal (Eds.), Compendium Jenaplanonderwijs. Hoevelaken - Utrecht. LPC-Jenaplan - Stichting Jenaplan, 1984, p.1.3 - 1.4.

Buisman, A., De Jong, E. & Vriens, L.,
Bouwstenen voor een eigen schoolkonsept voor Jenaplanscholen.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, s.d., 59pp + 19pp.

Buursink, R.,
Wereldoriëntatie in Jenaplanperspectief.
(Leren en onderwijzen in Jenaplanscholen, nr. 5)
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, s.d., 94pp,

Freudentahl, S.,

De leeskring in de Jenaplanschool -Kinderliteratuur in een literair -
pedagogische situatie. (Leren en onderwijzen in Jenaplanscholen, nr.
2).

Utrecht, Stichting Jenaplan, 1971, 55pp,

Freudenthal, S.,

De mens Peter Petersen.

In: K. Both & S. Freudenthal (Eds.), Compendium Jenaplanonderwijs
Hoevelaken-Utrecht, LPC-Jenaplan - Stichting Jenaplan, 1984, I.7-1.21

Freudenthal, S.,

Onderwijsvernieuwing volgens Jenaplan.

Utrecht, Werkgroep Jenaplan van de Werkgemeenschap voor Vernieuwing
van Opvoeding en Onderwijs, 1964, 136pp.

Jenaplaninformatie.

Hoevelaken, LPC-Jenaplan, maart 1978, nr. 1

november 1978, nr. 2

oktober 1979, nr. 3

maart 1980, nr. 4

april 1983, nr. 5

december 1983, nr. 6

september 1984, nr. 7

februari 1985, nr. 8

Kringetje Rond. Nieuwsbrief van de Nederlandse Jenaplanvereniging.

Geldermalsen, NJPV, 1980 (1)-1985 (5e jaargang nr. 3).

Langeveld, M. et al. (Eds.),

Moderne tendenties in het onderwijs aan 4- tot 8 a 9- jarigen:
Principiele uitgangspunten voor integratie van kleuter en lager
onderwijs tot basisonderwijs voor 4- tot 8- a 9-Jarigen volgens
Jenaplan.

(Leren en onderwijzen In Jenaplanscholen, 4.)

Utrecht, Stichting Jenaplan, 1975, 64 pp.

Mensenkinderen –Tijdschrift voor en over Jenaplan- onderwijs.
december 1985 (1)-...

Nieuwsbrief Stichting 3 Jenaplan.
Utrecht, Stichting Jenaplan, 1983 (1)-1985 (3).

Onderweg. Een nieuwsbrief voor allen die willen meedenken over
vieringen in Jenaplanscholen.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, 1984 (1)

Onderzoeksgroep van de vakgroep Wijsgerige en historische pedagogiek
van de R.U. Utrecht,
Ontstaansgeschiedenis van 5 Jenaplanscholen.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, s.d., 51 pp. + 16 pp.

Terlou, B.,
Het Kringgesprek.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, s.d., 114 pp.

Van Rossum du Chatel, L.,
Het blokkur.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, s.d., 52 pp.

Van Rossum du Chatel,L.
Dagboeken op school - een hulpmiddel voor groepsleid(st)ers en
schoolbegeleiders.
Hoevelaken, LPG-Jenaplan, s.d., 57 pp.

Vos E. ,
Ritme en weekplan op Jenaplanscholen(vol. I)
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, a.d., 34 pp.

Vreugdenhil, K.,
Van 100 naar 2000.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, 1984, 19 pp.

AFZONDERLIJKE PUBLIKATIES (niet uitgegeven door de Jenaplanbeweging)

Ahlers, J. (Ed.).

Leren om te leven.

Amsterdam, Informatiepunt Basisonderwijs, s.d., 28 pp.

Berman, P.,

Educational change. An iniplenientatipn paradigm^

In: R. Lehming & M. Kane (Eds.),

Improving Schools. Using what we know.

London-Beverly Hills, Sage Publications, 1981, p.253-287

Boes, A.,

Jenaplan - Historie en actualiteit.

(Wolters-Noordhoff's Pedagogische Bibliotheek.)

Groningen, Wolters-Noordhoff, 1979, 135 pp.

Doornbos, K.,

Opstaan tegen zittenblijven.

's Gravenhage, Staatsuitgeverij - Stichting voor onderzoek van het onderwijs, 1969, 103 pp.

Freudenthal-Lutter, S.,

De betekenis van het spel binnen het Jenaplan voor de onderwijsvernieuwing in het algemeen.

In: R. de Groot et al. (Eds.),

Compendium Spel en Speelgoed.

Alphen aan den Rijn, Samson, 1983, p. 2720-1 2720-49.

Freudenthal-Lutter, S.,

Jenaplan-Arbeitsgemeinschaft in Holland.

In; H. Mieskes (Ed),

Jenaplan. Anruf lind Antwort.

Oberursel a.d. Taunus, FinkenVerlag, 1965, p. 285-294.

Freudenthal-Lutter, S.,
Naar de basisschool van morgen.
Alphen aan den Rijn, Samson, 1975 (3de ed.) . 1971 (2de ed.) , 1968
(1ste druk), 304 pp.

Freudenthal-Lutter, S.,
Peter Petersens Beziehungen zu ausländischen Reformpädagogen und
Reformbewegungen.
In: T. Klazsen & E. Skiera (Eds.),
Pädagogik der Mitmenschlichkeit:
Heinsberg, Agentur Dieck, 1984, p. 43-61.

Klazsen, T. & Skiera, E. (Eds.),
Pädagogik der Mitmenschlichkeit. Beiträge zum Petersen-Jahr 1984.
Heinsberg, Agentur Dieck, 1984 116 pp.

Skiera, E.,
Die Jenaplan-Bewegung in den Niederlanden. Beispiel einer pädagogisch
fundierten Schulreform.
(Beltz-Forschungsberichte.)
Weinheim-Basel, Beltz, 1982, 471 pp.
(gepubliceerd doctoraatsproefschrift)

Van den Berg, R. & Vandenberghe, R.,
Grootschaligheid in de onderwijsvernieuwing.
Tilburg, Zwijzen. 1984, 258 pp.

Van den Berg, R. & Vandenberghe, R.,
Onderwijsinnovatie in verschuivend perspectief,
Tilburg, Zwijzen, 1981, 484 pp.

NIET AFZONDERLIJKE PUBLIKATIES

A. Geraadpleegde artikelen uit het tijdschrift Pedagogische

(afgekort: Pm.)

Bestuur Stichting Jenaplan,
De herkenbaarheid van de Jenaplanschool (17) - De initiële opleiding.
Pm. 1981 (13), nr. 49, p. 19-34.

Bestuur Stichting Jenaplan,
De herkenbaarheid van het Jenaplan-veld (I).
Pm. 1976 (8), nr. 29, p. 49-73.

Bestuur Stichting Jenaplan,
Het Perva-project van de Stichting Jenaplan.
Pm. 1973 (5), nr. 17, p. 3-8.

Bestuur Stichting Jenaplan,
Zoeken naar de formule voor optimale integratie ko-lo, met behulp van
buitenlandse oplossingen, experimenten en voorstellen.
Pm. 1972 (4), nr. 13, p. 7-9,

Boes, A.,
De herkenbaarheid van de Jenaplanschool (15) - De Jenaplanschool en het
tiende advies van de ICB.
Pm. 1979 (11), nr. 43, p. 3-8.

Boes, A.,
Reactie op een bespreking van Jenaplan - Historie en actualiteit door
Ehrenhard Skiera.
Pm. 1980 (12), nr. 46, p. 58-61.

Boes, A. et al. ,
Seminarium voor Jenaplanpedagogiek.
Pm. 1980 (12), nr. 47, p. 49-56.

Both, K.,
Ontdekhoecken (I).
Pm. 1976 (8), nr. 28, p. 23-30.

Both, K.,
Ontdekkend leren - een kleine bibliografie (1).
Pm. 1975 (7), nr. 27, p. 49-52.

Both, K.,
Ontdekkend leren - een kleine bibliografie (2).
Pm. 1976 (8), nr. 29, p. 75-76.

Both, K.,
Ontdekkend Lerren - een kleine bibliografie (3).
Pm. 1977 (9), nr. 32, p. 45-46.

Both, K.,
Operatie "Schoenendoos".
Pm. 1975 (7), nr. 24, p. 51-56.

De Jong, E. ,
Wat kollega's kunnen leren van een inscholingskursus
"Nieuw Teamleden".
Pin. 1980 (12), nr. 44, p. 55-60.

Dwarshuis, J. et al.,
De doe-doos, een begin....
Pm. 1981 (13), nr. 50, p. 169-174.

Freudenthal, S.,
Een overzicht van het nog niet geïnstitutionaliseerde Jenaplanwerk.
Pm, 1981 (13), nr. 50, p. 23-58.

Freudenthal, S.,
Perva - die Unvollendete.
Pm. 1981 (13), nr. 50, p. 31-58.

Hageman, F. ,
Persoonlijke ervaringen van een studiereis naar Toronto.
Pm. 1975 (7), nr. 25, p. 31-36.

Jansen, C.,

De eerste Perva-konferentie.

Pm. 1974 (6), nr. 20, p. 1-4.

Jenaplan-certificaat.

Pm. 1981 (13), nr. 49, p. 92-96,

Kerngroep Jenaplan CPS

Het Jenaplanwerk in CPS-verband.

Pm. 1974 (6), nr. 22, p. 1-4.

Nash, D.,

Lezen - een onderdeel van de totale ontwikkeling van jonge kinderen.

Pm. 1973 (5). nr. 19, p. 15-34.

Passchier, H.,

De eerste openbare IVO-school, Barnsteenlaan, Utrecht, een model voor een toekomstige Jenaplan-middenschool?

Pm. 1971 (3). nr. 9, p. 23-27.

Passchier, H.,

De kinderen hebben eigen methoden om de wereld aan te pakken.

Pm. 1979 (11), nr. 43, p. 83-91.

Petersen, P.,

Een sociaal-geïntegreerde 12-jarige volkaschool - een ontwerp.

Pm. 1971 (3), nr. 9, p. 23-27.

Scholingsconcept van de P.F. van Overbeker school - Jenaplan-IVO- en Openbare Middenschool.

Pm, 1979 (11), nr. 42, p. 7-47.

Skiera, E.,

Bespreking van "Jenaplan-historie en actualiteit" door

Drs. A.W. Boes. Pm. 1980 (12), nr. 46, p. 51-57.

Van der Sluis, J.,

Het Blokkenplan.

Pm. 1980 (12). nr. 44, p. 61-70.

Van Kemenade, J.,

Invloed Jenaplan op het basisonderwijs.

Pm. 1978 (10), nr. 37, p. 4-5.

Vreugdenhil, K.,

Basisonderwijs en Jenaplanschool.

Pm. 1980 (12), nr. 46, p. 39-50.

Vreugdenhil, K.,

De herkenbaarheid van de Jenaplanschool (14) - Een interpreteerbaar streefmodel voor onderwijs aan 4- tot 15/16-jarigen op basis van de Jenaplanpedagogiek.

Pm. 1979 (11), nr. 42, p. 81-84.

B. LOSSE TIJDSCHRIFTARTIKELEN

Boes, A.,

De opleiding is als de basisschool: leef- en leeromgeving. Het Jenaplan in de P.A.B.O.

Opvoeding & Onderwijs. 1982-1983 (34), nr. 5/6, p. 177-182.

De Heer, A. & Van Tienhoven, H.,

Action research by a group of teachers on social education.

(Paper presented at the CARN-conference of the Cambridge Institute of Education; 23-25 november 1984 Gambridge-England.), gepubliceerd in Holly, F. en Whitehead, D. (EDS), Collaborative Action Research, CARN Bulletin no. 7, Cambridge Institute of Education, Cambridge (UK).

Deketelaere, A., De Keyser, C. & Kelchtermans, G.,

De Jenaplanbeweging in Nederland (1952-1985); het verhaal van een onderwijsvernieuwing.

Pedagogisch Tijdschrift. 1987 (12), nr. 1, p. 34-46.

Freudenthal, S.,
Anregungen zu einer internationalen Petersen-Forschung.
Padagogik heute. 1968, nr. 2/3, p. 117-130.

Freudenthal, S.,
Risico's en perspectieven voor jonge kinderen binnen het Jenaplan.
Onderwijs & Opvoeding. 1982-1983 (34), nr. 5/6, p. 156-164.

Freudenthal, S.,
De school als milieu van zelfstandigwording. Institutionalisering en
identiteit.
Wijsgerig Perspectief op Maatschappij en Wetenschap
1973-1974 (14),
24-33.

Freudenthal, S.,
Verslag van de W.V.O.-conferentie over Moedertaalonderwijs en Documen-
tatiemateriaal .
Vernieuwing. 1958 (17), nr. 156, p. 20,

Utrechtse krijgt eredoctoraat. Mevrouw S. Freudenthal liet Jenaplan
herleven.
Utrechts Nieuwsblad/N.Z.C. 16 april 1982, p. 3.

NIET-GEPUBLICEEERDE WERKEN

Beschrijvingsonderzoek Jenaplanscholen.
Deelrapporten: Op weg naar een algemeen Jenaplankonsept.
Utrecht, Rijksuniversiteit - Instituut voor pedagogische en andrago-
gische wetenschappen (Vakgroep Onderwijskunde en Vakgroep Wijsgerige
en Historische Pedagogiek.) - Verenigde Samenwerkende Landelijke
Pedagogische Centra, 1978, 313 pp.

Deketelaere, A. & Kelchtermans, G.,

De Jenaplanpedagogiek en haar receptie in Nederland. Een comparatieve literatuurstudie en een kwalitatief-descriptief onderzoek in enkele scholen. (2 vols.)

Leuven, Katholieke Universiteit - Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 1985, XXV - 532 + 236 pp + bijlagen.
(niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling-)

Van Laeken, M.,
De Freinetpedagogieken haar receptie en ontwikkeling in Nederland na de tweede wereldoorlog. Bijdrage tot een vergelijkende studie.
Leuven, Katholieke Universiteit - Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 1985, XIV-518 pp. (bijlagen.)
(niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling.)

Both, K. ,
Evaluatie Samenwerkingsproject Jenaplan van LPG en QBD-en.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, 1983, 17 pp + bijlagen.
(niet-gepubliceerd, intern rapport.)

Both, K.,
Naar een Jenaplan- tijdschrift - een stukje invulling van. Samen Werken aan Jenaplan.
Hoevelaken, 1984, 2 pp.
(getypte ontwerp tekst.)

Both, K.,
Samen werken aan Jenaplan.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, 1983, 21 pp.
(niet-gepubliceerde, interne discussie tekst.)

Both. K.,
Samen werken aan Jenaplan - een notitie ten behoeve van het overleg van LPC-Jenaplan. NJPV. Seminarium voor Jenaplanpedagogiek en SJP op 19 mei 1984.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, 1984, 6+4 ppp.
(niet-gepubliceerde, interne discussie tekst.)

Commissie Basisonderwijs,
Wereldoriëntatie III,
's Gravenhage, 22 februari 1969, 4 pp.
(document van de Commissie Basisonderwijs.)

De Jong, E.,
Projektplan "Oyerdrachtsprojekt - Jenaplan".
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, mei 1976, 34 pp.
(niet-gepubliceerd, intern projectontwerp.)

De Jong, E.,

Projektplan nr. 2. Samenwerkingsprojekt - Jenaplan.
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, juni 1978, 19 pp.
(niet-gepubliceerd, intern projectplan.)

De Jong, E.,
Projektplan nr. 3. Samenwerkingsprojekt- Jenaplan een raamplan).
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, juni 1979, 11 pp,
(niet-gepubliceerd, intern projectontwerp.)

Freudenthal, S.,
Verslag over vijf en een half jaar bestuurlijke activiteit, van de
Stichting Jenaplan.
Utrecht, 1974, 12 pp.
(intern verslag, gestencild.)

Informatiebrochure, nascholing Jenaplan.
Utrecht, Seminarium voor Jenaplanpedagogiek, 1984-1985, 23 pp.

Kelchtermans, G.,
Het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek 1980-1985: een reconstructie.
Hoevelaken, 1984, 24+5 pp.
(niet-gepubliceerd, intern rapport.)

Peels. P. & Vernooy, C.,
Verslag van Operatie Injektie".
Hoevelaken, LPC-Jenaplan, 1979, 84 pp. + bijlagen
(niet-gepubliceerd, intern onderzoeksverslag.)

Scholenlijst NJPV-1983.
s.l., s.e., s.d., 7 pp.

Vreugdenhil, K.,
Basisprincipes Jenaplan.
s.l., s.e., 15-8-1984, 8 pp.
(niet-gepubliceerde, interne discussienota)

BRIEVEN

Brief van Pieter van Schie (Gouda) aan de deelnemende scholen aan het
Minischolenkontakt van de OBD-Midden-Holland en Rijnstreek, dd. 24-9-
1984.

Brief van D. Wielenga (OBD-Midden-Holland en Rijnstreek, Gouda) aan de
medewerkers van de OBD's uit Zuid-Holland, dd. 25-2-1985.

-116

Brief van K. Vreugdenhil (Geldermalsen) aan de stuurgroep (A. Boes, K.
Both en R. Buursink), dd. 13-3-1985.

GESPREKKEN

Gesprek van Ann Deketelaere en Geert Kelchtermans met Suus Freudenthal-Lutter te Utrecht, dd. 14-7-1983.

Gesprek van Ann Deketelaere en Geert Kelchtermans roet Huub van der Zanden te Venio, dd. U-10-1983.

Gesprekken van Geert Kelchtermans met Kees Both te Hoevelaken, in de

periode van september tot december 1984.

Gesprek van Geert Kelchtermans met Kees Both. Ad Boes. Dick Schermer en Kees Vreugdenhil (docenten van het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek) Ce Amersfoort, dd. 12-11-1984.

Gesprek van Geert Kelchtermans met Eelke de Jong te Hoewelaken, dd. 14-12-1984.

Gesprek van Ann Deketelaere, Prof. Dr. C.C. de Keyser en Geert Kelchtermans met Chris Jansen te Vught, 25-6-1985.

BIJLAGE

Enkele kwantitatieve gegevens over de evolutie en het huidige aantal Jenaplanscholen in Nederland.

TABEL 1. Enkele cijfers over de ontwikkeling van het aantal Jenaplanscholen in Nederland (1).

Tijdstip	Algemeen Bijzonder	Openbaar christelijk	Protestants- Katholiek	Rooms	Totaal
begin 1964(a)	0	3		3	
herfst 1967(b)	0	7	6	13	
eind 1968(c)	0	2	8	26	36
oktober 1970(b)	0	8	33	46	86
april 1973(e)	1	18	39	53	111
1979-1980(f)	5	67	29	64	165
1983(g)	13	67	34	71	189

In deze cijfers merken we duidelijk dat vanaf 1968 tot het einde van de jaren '70 het aantal Jenaplanscholen in verhouding snel stijgt. In deze jaren situeert zich ook de grote uitbreiding van de beweging. Tegen het begin van de jaren '80 stagneert het scholenaantal geleidelijk.

De schommelingen in de aantallen per levensbeschouwelijke richting, moeten begrepen worden vanuit het feit dat sommige scholen na een tijd terugkeerden naar het klassikale systeem, terwijl er andere bijkwamen.

Het is opvallend dat de protestants-christelijke scholen in de jaren '70 veel minder snel toenamen en het aantal ervan veel vlugger stagneerde dan in de andere richtingen. Ondanks het feit dat de gegevens over de scholen uit deze zui.1 niet helemaal blijken te kloppen in de bronnen, blijft deze vaststelling toch een feit. Dit is des te vreemder, aangezien het Landelijk Secretariaat voor Jenaplanonderwijs en de Landelijk Medewerker gehuisvest zijn in het gebouw van het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum te Hoevelaken.

Blijkbaar hebben de rooms'katholieke scholen hierin geen reden gezien om niet met het Jenaplan te beginnen. Hun aantal ligt trouwens dubbel zo hoog als dat van de protestants-christelijke scholen.

De openbare scholen lijken wat later hun weg naar het Jenaplan gevonden te hebben, maar zijn dan zeer snel toegenomen in aantal.

De algemeen of neutraal-bijzondere scholen vormen ook in de totale populatie van de Nederlandse scholen slechts een minderheid. Toch valt hier op dat hun aantal sinds 1980 in verhouding snel gegroeid is (ongeveer verdrievoudigd).

KAART 1.: De opdeling van Nederland in regio's door de Nederlandse Jenaplanvereniging (2).

Omschrijving van de regio's:

1. Regio I. Groningen, Friesland en Noord-Drenthe.
2. Overijssel (ten zuiden van Zwolle-Ommen-Hardenberg), Veluwe en Oost-Gelderland.
3. Noord-Holland en Flevo-polders.
4. Zuid-Holland, Utrecht, West-Betuwe en Zeeland.
5. Brabant, Gelderland ten Zuiden van de Waal en Noord-Limburg.
6. Zuid-Limburg

Vanaf 1988 bouwt de Ned. Jenaplanvereniging nieuwe stijl een nieuw netwerk van regio's op, van elk 7-12 scholen.

Deze regio's zijn:

1. Groningen
2. Friesland
3. Drente
4. Twente
5. Noord-Veluwe / Salland
6. Zuid-Veluwe / Achterhoek
7. Nijmegen e. o.
8. Utrecht
9. Gooi- en Eemland
10. Flevoland
11. Kop van Noord-Holland

12. Zaanstreek e.o.
13. Amsterdam e.o.
14. Haarlem
15. Westelijk Zuid-Holland
16. Midden-Holland en Rijnstreek
17. Rijnmond
18. Merwede-/Lingestreek
19. West-Brabant / Zeeland
20. 's Hertogenbosch e.o.
21. Eindhoven e.o.
22. Limburg
23. Speciaal Onderwijs

TABEL 2. De spreiding van het aantal Jenaplanscholen over de NJPV-regio's volgens de verschillende levensbeschouwelijke onderwijszuilen (situatie in 1983) (3).

Regio	Algemeen- bijzonder	Openbaar	Protestants- christelijk	Rooms- katholiek	Totaal
-------	------------------------	----------	-----------------------------	---------------------	--------

1	0	11	6	9	26
2	0	10	5	17	32

3	1	15	10	22	48
4	5	24	11	14	55
5	6	8	2	11	27
6	1	0	0	0	1
	13	67	34	71	189

Bronnen Bijlage

1. We vermelden hier achtereenvolgens de bronnen voor de verschillende cijfers:

a. E. Skiera, Die Jenaplan-Bewegung in den Niederlanden, Beispiel einer pedagogisch fundierten, Schulreform. 1982, p. 172.

b. Ibid.. p. 190.

c. Ibid.. p. 201

d. Ibid., p. 226

e. Ibid.. p. 233

f. Rapport van de Nederlandse Algemeen bijzondere Schoolraad uit 1980 Begeleidingsmogelijkheden en onmogelijkheden voor Montessori- en Jenaplanscholen. Voor de protestants-christelijke scholen kloppen de cijfers echter niet. Het rapport vermeldt een totaal van 29 scholen maar wijzelf turfden er 36, in de verschillende regio's van het land.

Daarmee zou het algemeen totaal op 178 komen.

g. Scholenlijst NJPV 1983.

h. Eigen turving in de steekkaarten op het Landelijk Jenaplansecretariaat te Hoevelaken op 12-12-1984.

2. Scholenlijst NJPV 1983. p. 1.

3. Eigen turving van de gegevens in de Scholenlijst NJPV 1983.